

ESTUDI DE COL·LECTIUS EN RISC D'EXCLUSIÓ SOCIOLABORAL AL BAIX LLOBREGAT

Unitat de Promoció i Desenvolupament del Baix Llobregat 2002

**Programa del Servei d'Ocupació de Catalunya,
cofinançat per la Generalitat de Catalunya i pel Fons Social Europeu**

SUMARI

Pàg.

INTRODUCCIÓ	1
METODOLOGIA.....	5
I. PRINCIPALS TRANSFORMACIONS EN L'ESCENARI PRODUCTIU I EN LES RELACIONS LABORALS.....	7
I.1 Expansió del concepte de flexibilitat.	7
I.2 Les polítiques laborals i la regulació de la flexibilitat.....	14
I.3 Principals efectes socials : Teoria de la Segmentació del mercat de treball.....	21
I.4 Desigualtats laborals com a base de l'exclusió social.	26
I.5 Factors que condicionen l'exclusió laboral.	27
I.6 La vinculació entre l'exclusió social i els models productius en les societats de capitalisme avançat.	29
I.7 Crisi de la societat salarial: el treball com a mecanisme d'integració social.....	31
II. MARC LABORAL D'INSERCIÓ: TRANSFORMACIONS EN EL MERCAT DE TREBALL	34
II.1 Els canvis en els sectors d'activitat econòmica. L'actual importància del sector terciari i la seva incidència en l'ocupació.	34
II.2 Evolució dels principals indicadors del mercat de treball.	39
II.3 Increment de la temporalitat.....	44
III. CANVIS EN EL CONTEXT D'OCUPACIÓ DE LA COMARCA.....	52
III.1 Activitat.....	54
III.2 Ocupació.....	56
III.3 Atur estimat	58

III.4 Estructura Productiva.....	60
III.5 Sectors d'Activitat	62
III.6 Contractació registrada	64
 IV. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE DONES	69
IV.1 Característiques demogràfiques de la població femenina de la comarca del Baix Llobregat.....	69
IV.1.1 Estructura de la població.....	69
IV.1.2 Nivell d'estudis	70
IV.1.3 Relació amb l'activitat.....	72
IV.2 Evolució de la participació del col·lectiu femení en l'àmbit productiu.	75
IV.2.1 Activitat.....	77
IV.2.2 Ocupació	79
IV.2.3 Atur estimat.....	83
IV.3 Principals discriminacions de gènere al mercat de treball.	87
IV.3.1 Segregació ocupacional.....	89
IV.3.2 Desigualtat Salarial	96
IV.3.3 Flexibilitat i gènere: la temporalitat i el contracte a temps parcial.	98
IV.3.4 La feminització de l'atur.	105
 V. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE JOVES	112
V.1 Característiques demogràfiques de la població jove de la comarca del Baix Llobregat.....	112
V.1.1 Estructura de la població	112
V.1.2 Nivell d'estudis	114
V.2 Evolució de la participació del col·lectiu de joves en l'àmbit productiu.	116
V.2.1 Activitat.....	116
V.2.2 Ocupació.....	120
V.2.3 Atur estimat	124

V.2.4 Contractació registrada	130
-------------------------------------	-----

VI. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE 40 ANYS I MÉS145

VI.1 Característiques demogràfiques de la població adulta de la comarca del Baix Llobregat.....	147
VI.1.1 Estructura de la població.....	147
VI.1.2 Nivell d'estudis	148
VI.2 Evolució de la participació del col·lectiu de 40 anys i més a l'àmbit productiu	150
VI.2.1 Activitat.....	150
VI.2.2 Ocupació	153
VI.2.3 Atur estimat.....	155
VI.2.4 Situació Professional.....	162
VI.2.5 Distribució ocupacional	164
VI.2.6 Contractació registrada	168

VII. SITUACIÓ LABORAL DE LA IMMIGRACIÓ EXTRACOMUNITÀRIA.. 170

VII.1 Els processos migratoris a la globalització	170
VII.2 Els processos migratoris a Espanya i Catalunya.....	173
VII.3 Processos migratoris al Baix Llobregat	177
VII.4 Aproximació a la situació laboral de la immigració estrangera extracomunitària	186

VIII. CONCLUSIONS 207

IX. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES 213

X. ÍNDEX DE TAULES I GRÀFICS 217

INTRODUCCIÓ

Les societats en què vivim han fet de l'econòmic, de la riquesa, dels diners, el recurs fonamental al qual s'associa el poder, el prestigi i la possibilitat d'accedir a altres recursos no directament econòmics. Aquell qui té feina, no solament té la garantia d'uns ingressos periòdics, té també uns drets –entre els quals es troba el dret a ingressos futurs per jubilació- i un reconeixement social, a diferència d'aquell qui no té feina.

Els recursos econòmics per a la major part de la població van associats a la seva posició laboral i, per tant, la situació de les persones davant l'estabilitat-precarietat, resulta fonamental per entendre avui les dinàmiques de la desigualtat.

Així, doncs, la situació que ocupen les persones en aquests dos eixos de desigualtat amb relació a l'ocupació, el de l'atur i el de l'estabilitat no és aleatòria, no depèn de causes fortuïtes. Existeixen grups socials més proclius que d'altres a patir l'atur i la inestabilitat. Els joves, les persones majors de 40 anys, les dones, els immigrants són els col·lectius més afectats per aquest tipus de desigualtat.

Podem dir, que les característiques de diferenciació adscrita, basades especialment en el gènere, l'edat i l'ètnia actuen sobre la posició en les relacions de producció i en el mercat laboral en conjunt. Minories ètniques, les dones, els joves, les persones majors de 40 anys estan mancades de privilegis en les estructures ocupacionals per raons diverses.

En aquest sentit, un dels objectius específics del present estudi és l'anàlisi de les diverses causes que augmenten la vulnerabilitat d'aquests col·lectius davant els fenòmens com l'atur i la precarietat laboral.

A la segona meitat de la dècada dels noranta s'inicia un període de creixement econòmic i de generació d'ocupació que es materialitza en una millora dels principals indicadors agregats del mercat de treball. S'incrementen les taxes d'activitat i d'ocupació i es redueixen sensiblement els nivells d'atur. Aquest període s'ha d'inscriure dins el procés global de transformacions en el terreny productiu i de les relacions laborals que han caracteritzat les economies occidentals d'ençà la dècada dels setanta.

No obstant això, darrera d'aquest cicle d'expansió econòmica i reestructuració del capitalisme s'amaguen importants dinàmiques de desigualtat que situen a determinats grups en les posicions perifèriques del mercat de treball i, per extensió en una situació de fragilitat social.

L'anàlisi de la realitat sociolaboral d'aquests col·lectius és el pretext metodològic per copsar l'impacte de les transformacions materials i simbòliques que han tingut lloc en l'àmbit productiu i laboral sobre l'estructura social, fent èmfasi en els eixos de desigualtat per raó de gènere, edat i grup ètnic. En altres paraules, fer visibles les lògiques socials que estan per sota dels canvis estructurals en el mercat de treball.

El fil conductor de la recerca és el tema de la desigualtat laboral, aprofundir en el coneixement dels mecanismes que toleren i legitimen socialment el fet que determinades persones no tinguin les mateixes oportunitats d'accés al mercat de treball, o bé, quan obtenen una ocupació aquesta es caracteritza per la precarietat i la inestabilitat que fa que l'atur sigui una amenaça constant.

L'estructura de contingut de l'estudi s'articula en dos parts fonamentals: la primera de les quals engloba els tres primers apartats i constitueix el marc teòric de referència. Aquesta primera part és una síntesi de les principals aportacions teòriques a l'estudi de les vinculacions entre la lògica del mercat i els processos de desigualtat social. A més, es presenten els

canvis que han caracteritzat l'evolució del mercat de treball i que configuren l'actual marc laboral d'inserció. A la segona part de l'estudi (apartats IV, V, VI i VII) es presenta una diagnosi de la situació laboral dels col·lectius objecte d'estudi, centrant aquest enfocament en les principals pràctiques discriminatòries que es produeixen tant en l'accés al lloc de treball com en les condicions laborals que defineixen les ocupacions a les que tenen accés.

A continuació exposem un breu resum del contingut de cada apartat:

El primer apartat és una aproximació a les principals transformacions en el model econòmic i social dels països occidentals que cristal·litza en importants canvis en l'organització de la producció i de les relacions laborals, lligats a la noció de flexibilitat. Al mateix temps es dona un repàs als efectes de l'aplicació de la política de flexibilitat en el procés productiu, en la gestió dels recursos humans, a la normativa laboral i a l'estructura social.

Al segon apartat es presenten les principals dinàmiques que han caracteritzat l'evolució recent del mercat de treball: la terciarització productiva, l'increment de la temporalitat, l'evolució dels indicadors del mercat d'activitat, ocupació i atur.

En el tercer apartat s'analitza l'evolució dels principals indicadors del mercat de treball al Baix Llobregat (activitat, ocupació i atur) en el període 1996-2000. A més es fa referència a l'estructura sectorial i a la composició del teixit empresarial de la comarca per conèixer quins són els sectors i les empreses més dinàmiques, des de l'òptica de la generació d'ocupació. Així mateix, es fa una anàlisi comparativa amb Catalunya i Espanya per contextualitzar el comportament dels indicadors del mercat de treball de la comarca amb dinàmiques o processos més generals per tal de disposar de més elements explicatius.

Al quart apartat es presenta, en primer lloc l'evolució de la presència de la dona al mercat de treball de la comarca (1996-2000) en un període caracteritzat per l'expansió econòmica i la creació d'ocupació. Aquesta evolució es centra en l'estudi comparatiu dels principals indicadors laborals (activitat, ocupació i atur) que presenta el col·lectiu femení en relació als seus homòlegs masculins. A partir d'aquesta primera diagnosi sobre la situació que ocupen les dones dins l'escenari productiu s'identifiquen les principals discriminacions laborals que pateixen com a col·lectiu: la segregació laboral horitzontal i vertical, la desigualtat salarial, la temporalitat i el treball a temps parcial i la sobrerepresentació a l'atur.

A l'apartat cinquè s'analitza la participació del col·lectiu jove en el mercat de treball fent especial incidència en els itineraris laborals caracteritzats per la precarietat, entesa en l'accepció multidimensional que estableix Cano (1997): incertesa sobre la continuïtat de la relació laboral, degradació i vulnerabilitat de la situació del treball, insuficiència i incertesa dels ingressos salarials i insuficiència i reducció de la protecció social.

A l'apartat sisè es realitza una radiografia de la situació laboral del col·lectiu de 40 anys i més i s'analitza la principal problemàtica que afecta aquest col·lectiu dins el mercat laboral: l'atur de llarga durada.

En el darrer apartat presenta una diagnosi de la situació laboral de la immigració estrangera no comunitària al Baix Llobregat, centrant la nostra anàlisi en les principals pràctiques discriminatòries que es produeixen tant en l'accés al lloc de treball com en les condicions laborals que defineixen les ocupacions a les que tenen accés, fent una especial incidència en la situació jurídica –o *marc institucional de la discriminació*– com a factor determinant en la inserció laboral d'aquest col·lectiu.

METODOLOGIA

La metodologia seguida per a copsar els objectius de la recerca està dividida en dues etapes: tècniques de lectura i documentació i l'anàlisi estadístic dels principals indicadors sobre el mercat de treball (dades quantitatives)

La recerca documental ha constituït una bona eina per tal d'apropar-nos a la temàtica objecte d'estudi i enfocar la problemàtica. Així doncs, han format part d'aquest grup les fonts bibliogràfiques: llibres de referència, articles de revista, informes de síntesi, publicacions d'organismes especialitzats i revistes especialitzades de l'àmbit d'estudi, normativa de referència, etc.

La segona etapa, la recollida, sistematització i l'anàlisi dels principals indicadors sobre mercat de treball ens ha proporcionat una visió fotogràfica de la situació dels diferents col·lectius dins l'àmbit laboral, a partir de la qual apuntar les possibles causes de la vulnerabilitat d'aquests col·lectius davant el mercat de treball.

Aquest enfocament quantitatiu ens ha permès captar les principals transformacions produïdes a l'economia comarcal i contextualitzar-les amb els processos i dinàmiques generals que han caracteritzat l'evolució recent del mercat de treball.

Una vegada s'ha descrit i analitzat la tendència general que manifesta el mercat de treball s'ha procedit a una diagnosi de la situació laboral que presenten els col·lectius objecte d'estudi per identificar les principals discriminacions que pateixen com a col·lectiu en quant a l'accés al mercat com en les condicions que presenta la seva permanència.

Les fonts d'informació utilitzades han estat bàsicament: l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT) i el Instituto Nacional de Estadística (INE) per l'anàlisi de la situació del mercat de treball a Catalunya i a Espanya, i les dades disponibles a l'Observatori Permanent del Mercat del Treball al Baix Llobregat (OPMT-BL) per descriure la situació laboral en l'àmbit comarcal.

Així mateix, per l'elaboració de la diagnosi de la situació dels col·lectius dins el mercat laboral s'han utilitzat altres fonts de temàtica especialitzada com: l'Institut Català de la Dona (ICD) de la Generalitat de Catalunya; l'Oficina Tècnica del Pla d'Igualtat de la Diputació de Barcelona; l'Institut de l'Infància i Món Urbà; l'Observatori Català de la Joventut de la Generalitat de Catalunya; el Instituto de Migraciones y Servicios Sociales, entre d'altres.

I. PRINCIPALS TRANSFORMACIONS EN L'ESCENARI PRODUCTIU I EN LES RELACIONS LABORALS.

A partir de la dècada dels setanta, assistim a una reestructuració del model econòmic i social dels països occidentals que es materialitza, entre d'altres, en transformacions que afecten les estructures productives i tecnològiques, les formes d'organitzar la producció i el treball i un nou plantejament del model de relacions laborals. Com veurem més endavant, aquests canvis, han tingut repercussions evidents en tots els sectors socials, si bé d'una naturalesa desigual.

I.1 Expansió del concepte de flexibilitat.

En un context de canvis estructurals com la internacionalització de l'economia i de fortes estratègies empresarials de competitivitat associades a aquesta globalització econòmica, emergeixen uns discursos, unes ideologies de la flexibilitat com a solució a la rigidesa del model de producció fordista. El nou model d'organització flexible introdueix unes estratègies i unes pràctiques empresarials que impliquen una tendència de canvi pel que fa a l'organització de la producció i la gestió de la força de treball.

Segons la lògica del discurs de la flexibilitat, les noves estratègies empresarials tenen com a principi l'adaptació a les contraccions del mercat i a les fluctuacions de la demanda –a partir de la diversificació de la producció o de la producció de sèries més breus- i, també l'aplicació de mecanismes d'ajust pel que fa a l'ocupació. En definitiva, en el nou model d'organització industrial, la millora de l'eficàcia empresarial i, per extensió, de la seva competitivitat en el mercat es fonamenten en l'ús flexible de tots els recursos.

En aquest sentit, la idea de flexibilitat es materialitza en una sèrie de processos¹:

- 1.- Innovació tecnològica i organitzativa.
- 2.- Subcontractació i descentralització productiva. Canvis en la divisió de treball entre empreses.
- 3.- Flexibilitat en la gestió de la força de treball.

Innovació tecnològica i organitzativa

El nou context econòmic caracteritzat per la incertesa, la diversificació de la demanda i la curta vida comercial dels productes, posa en evidència la rigidesa de la gran maquinària, l'extrema divisió taylorista del treball (excés de capacitat productiva instal·lada, existència d'elevats costos fixos de manteniment d'infraestructura, excés de plantilla) i, per sobre de tot, una organització del treball "rígida", amb dificultats d'adaptació davant les variacions de la demanda als mercats.

L'aplicació de les noves tecnologies (principalment la informàtica, l'electrònica, les telecomunicacions i la robòtica) a l'àmbit empresarial permet, per una banda, incrementar la productivitat i, per l'altra, satisfer les demandes d'un mercat cada vegada més dinàmic i diversificat. Els nous usos de la tecnologia al servei de la producció flexible s'allunyen de les rigideses tècniques i organitzatives del model fordista de la producció en sèrie orientada a un consum de masses.

En relació a les innovacions organitzatives, les principals tendències són: la *reducció de la divisió del treball* (reducció en el nombre de departaments, és a dir, d'un organigrama amb estructura vertical -jeràrquica- es passa a l'horitzontalització de l'organigrama) i la *reducció en la divisió tècnica del treball* (eliminació de la fragmentació de les tasques i la creixent

¹ Classificació elaborada per Santos Ortega, J. Antonio. **Sociología del Trabajo**. València: Tirant lo Blanch, 1995.

importància dels "grups de treball" com unitats d'autogestió, en detriment de la concepció individualitzada dels llocs de treball, que caracteritzava el model de producció fordista). Així, es produeix una modificació en la distribució i estructuració interna del treball a les empreses, principalment, a les grans empreses i a les mitjanes: de la rigidesa i la unidimensionalitat de la cadena de muntatge es passa a una xarxa de minilínies, on el producte segueix trajectòries més complexes i ritmes diversificats.

La nova concepció de l'organització del treball, es fonamenta en les polítiques de racionalització de la producció i en la mobilització de la força de treball com a elements que fan possible la flexibilitat necessària per l'adaptació dels sistemes tècnics a la situació d'incertesa i per l'optimització del rendiment de les tecnologies instal·lades.

Subcontractació i descentralització productiva. Canvis en la divisió de treball entre empreses.

L'altra vessant de la racionalització organitzativa de l'empresa i de l'estructura del treball es desenvolupa amb la subcontractació de serveis i la descentralització de part del procés productiu.

Així, en primer lloc, la subcontractació es pot caracteritzar com una pràctica empresarial que consisteix en l'externalització de tasques intensives en mà d'obra (neteja i manteniment, transport, administració i gestió de personal) i que té la finalitat de recuperar l'eficàcia del capital i millorar l'ús dels recursos mitjançant la reducció de la mida de la gran fàbrica. No obstant, alguns autors consideren que, amb aquesta pràctica, la gran empresa pretén desfer-se de les seccions menys rentables per després contractar-les a empreses subsidiàries a un cost inferior.

En segon lloc, la descentralització del propi procés productiu a les grans empreses industrials ha estat lligada a la idea de que les petites empreses

aporten més flexibilitat. L'argumentació bàsica que sosté aquesta afirmació és que les petites empreses poden produir en sèries més curtes a causa de la seva tecnologia. Això fa que s'adaptin millor a les fluctuacions del mercat. A més, tenen més facilitats per ajustar el volum de treballadors segons les variacions de la producció. Els costos salarials són més baixos perquè, en molts casos, les relacions laborals no estan regularitzades a causa de la debilitat o inexistència de sindicats. Aquest marc de desregulació possibilita una major flexibilitat en termes de jornada, hores extraordinàries i mobilitat de plantilles.

Això, té com a efecte més visible la precarització de les condicions laborals d'aquestes últimes i la configuració d'un procés de dualització en el teixit empresarial. Els pols que concentren aquesta divisió es poden definir de la manera següent: en primer lloc, un nucli central d'organitzacions econòmiques fortes, controladores i estables, intensives en capital tecnològic. En segon lloc, hi hauria un segment creixent d'empreses perifèriques, dependents, subordinades, intensives en capital humà, que poden aparèixer i desaparèixer amb certa facilitat i que constitueixen la perifèria flexible de les anteriors.

Al mateix temps, alguns autors veuen en la descentralització productiva una possibilitat per reduir la capacitat d'acció dels treballadors i de les seves organitzacions, a causa de la disminució en el volum de les plantilles a les empreses i del procés d'individualització de les relacions laborals (Recio, 1988).

Per últim, hi hauria autors que han estudiat la vinculació entre descentralització productiva i condicions de treball. En aquesta línia, les recerques, l'objecte d'estudi de les quals era *l'economia submergida*, han visibilitzat la importància de les formes de treball a domicili i de les petites empreses -amb més o menys grau d'immersió- per a les grans empreses, ja que esdevenen un recurs molt utilitzat (Sanchís, 1984).

Així doncs, els processos de reorganització de l'activitat productiva i la incidència d'aquesta sobre l'estructura empresarial, amb l'aparició de les xarxes d'empreses, estarien dibuixant un mapa de fragmentació de les unitats de treball que facilitaria el desenvolupament d'una política de gestió dels recursos humans cada vegada més individualitzada.

Flexibilitat en la gestió de la força de treball

De totes les estratègies de flexibilitat la més controvertida ha estat, sens dubte, la que fa referència a la gestió de la mà d'obra.

Des de l'òptica empresarial, aquesta tindria una triple significació:

- 1) la possibilitat de les empreses d'ajustar el volum de treballadors a les fluctuacions del mercat, en el moment en que canvia la xifra de negocis o la demanda dels productes. Així, en aquest tipus de flexibilitat, anomenada **flexibilitat externa o quantitativa**, la utilització de contractes temporals o mercats externs serien les eines fonamentals.
- 2) **Flexibilitat salarial** en la seva doble vessant: d'una banda, que els salaris siguin sensibles a la conjuntura econòmica o empresarial i, de l'altra, la tendència a la personalització de les retribucions segons l'eficiència, el grau de productivitat de cada treballador o al balanç econòmic de l'empresa. Les fórmules més utilitzades en aquest tipus de flexibilitat són les primes i/o incentius de productivitat.
- 3) En darrer lloc, estaria la capacitat de les empreses de realitzar modificacions en les assignacions de les tasques dels treballadors en funció dels requeriments de la producció i de canvis organitzatius. Aquest tipus de flexibilitat, **interna o funcional**,

estaria relacionada amb el concepte de polivalència introduït per les noves formes de gestió laboral.

Per a molts empresaris el tipus de flexibilitat més important és la flexibilitat externa, la facilitat per contractar i acomiadar. No obstant, alguns autors consideren que només mitjançant una bona gestió de la flexibilitat interna es podrà fer front al nou escenari econòmic de competitivitat. L'acomiadament fàcil no resol els requeriments d'innovació i formació que demanda la nova producció de qualitat (Brunhes, 1994).

Des de l'òptica dels treballadors, la flexibilitat significa la ruptura de l'estabilitat de les trajectòries laborals i configura l'existència d'un creixent grup social sotmès a unes condicions laborals inestables caracteritzades per la rotació i la mobilitat. Aquesta inestabilitat laboral es tradueix en una inestabilitat en les condicions de vida, en la mesura en que el salari és l'única font d'ingressos per a la major part de la població. D'aquesta manera, les condicions de vida de la població assalariada es subordinen als dictàmens que estableix el procés econòmic. La inseguretat és el tret distintiu que caracteritza la forma de vida de la majoria de la població. La desregulació i la flexibilització de les relacions laborals determinen, segons Beck, el pas de la *societat laboral* a la *societat del risc*:

*"...el debate que no acaba sobre la ascensión y la caída de la producción en masa "fordística", del consumo masivo y del pleno empleo estandarizado, así como la imagen de la sociedad y la receta política del Keynesianismo, pertenecen al paradigma de la primera modernidad. En cambio, en la segunda modernidad domina el régimen del miedo en todos los ámbitos: económico, social y político. La diferenciación apropiada no es, por tanto, entre economía industrial y postindustrial, o entre economía fordística y postfordística, sino entre economía de la seguridad y la certeza, las fronteras delimitadas de la primera modernidad, de una parte y, de la otra, la inseguridad y lo incierto de las barreras de la segunda modernidad "*²

² Beck, Ulrich. **Un nuevo mundo feliz : la precariedad del trabajo en la era de la globalización**. Barcelona: Paidós, 2000.

D'un model d'ocupació estable on la modalitat contractual majoritària era la fixa, amb un sistema de promoció i protecció sindical, condicions i jornada de treball previsibles i regularització de la major part de treballadors es passa a un model caracteritzat per la convivència de situacions diferenciades. Per un costat, es troben els treballs estables i, per l'altre, es comencen a normalitzar les formes contractuals anomenades "atípiques" caracteritzades per la precarietat, la inestabilitat i la inseguretat laboral: contractes temporals, a temps parcial, de pràctiques. Aquestes modalitats contractuals s'han adoptat per garantir l'adaptació de l'empresa a un sistema econòmic competitiu. No obstant, els costos d'aquesta adaptació han generat la incertesa i la inseguretat respecte al futur de gran part dels treballadors, especialment en col·lectius com les dones i els joves, que són els més afectats per aquest tipus de contractes. En aquest sentit, com veurem més endavant, la construcció jurídica del treball atípic serà uns dels trets distintius que caracteritzen la "normalització" del nou model de treball inestable, fragmentat i plural, amb formes de treball retribuït cada cop més flexibles i desregularitzades.

A la nova *societat del risc*, es desdibuixen els límits entre el treball i el no treball a causa de l'increment de la temporalitat de les relacions laborals. Per tant, podem parlar de la invisibilitat social de l'atur. Aquest canvi en les condicions de regulació de les relacions laborals, de l'estabilitat cap a la flexibilitat, es vincula a l'emergència d'una nova visió de la política laboral, bàsicament associada a la gestió i l'administració de la lògica del mercat. El tret més significatiu d'aquesta modificació és la subordinació de les polítiques d'ocupació a la lògica del creixement econòmic. La regulació de mercat de treball es presenta com a una exigència de caràcter tècnic associada a l'eficàcia i la racionalitat que requereix el creixement econòmic.³

³ Bilbao, Andrés. "La posición del trabajo y la reforma del mercado de trabajo". **Las relaciones de empleo en España**. Madrid: Siglo XXI, 1999.

I.2 Les polítiques laborals i la regulació de la flexibilitat.

Els eixos que han marcat l'elaboració de les polítiques laborals en els darrers vint anys –amb els objectius de crear ocupació, millorar la competitivitat de les empreses i facilitar l'adaptació de la força de treball- es fonamenten en una tendència a la desregulació de les relacions laborals i les condicions de treball.

*"Las políticas laborales tienen la finalidad de eliminar las rigidezas y propiciar la movilidad laboral, la reducción o moderación salarial y la presión a la baja de los aspectos que garantizan los derechos laborales, así como reforzar la posición y el poder empresarial."*⁴

D'ençà 1980, s'han redactat quatre reformes laborals, als anys 1984, 1994, 1997 i 2001, que han introduït gradualment fórmules de flexibilitat en el mercat de treball.

L'Estatut dels Treballadors (ET) elaborat l'any 1980 va configurar el marc jurídic de les relacions laborals a Espanya després de la dictadura franquista. En aquest Estatut s'observa una preferència per la contractació indefinida i assenyala, com a excepcional, la contractació de durada determinada.

Tot i l'estabilitat que pretenia l'Estatut, la conjuntura de recessió econòmica i l'augment progressiu dels nivells d'atur van plantejar la necessitat d'una reforma de la llei per tal de reduir les suposades "rigideses" del mercat de treball que obstaculitzaven la creació d'ocupació (manca de sensibilitat dels salaris nominals a l'atur, els elevats costos d'acomiadament i la baixa mobilitat laboral).

⁴ Recio, Albert. "La política laboral : acuerdo y conflicto en un contexto de reforma continua". **Políticas públicas en España**. Barcelona: Ariel, 1998.

Així, la Reforma de 1984 articula un canvi en la concepció de la temporalitat i un desenvolupament de les modalitats contractuals: la temporalitat passa a ser presentada i utilitzada com un instrument de foment de l'ocupació.

Per a alguns autors, aquesta reforma no va incidir en el "nucli dur" dels treballadors sinó que va constituir una estratègia per a la creació d'una "flexibilitat perifèrica" que permetia l'existència de treballadors pels quals les restriccions normatives eren menors. Això augmentava, considerablement, la discrecionalitat empresarial.

Aquesta tendència flexibilitzadora es pot visualitzar en els tres eixos que estructuraven el contingut de la reforma: l'ampliació de l'àmbit de contractació temporal "normal"; la màxima flexibilitat de la contractació temporal "conjuntural" i la "normalització" d'altres modalitats contractuals.

Per tot, podem dir que els objectius que pretenia la reforma de 1984 eren:

- > reduir la incertesa empresarial i els obstacles a la contractació,
- > creació d'un marc de figures estables i flexibles i
- > l'adequació de les fórmules contractuals a les característiques i necessitats del sistema productiu (de les empreses).

Fins al 1992, la coincidència entre un període de fort creixement econòmic, l'abaratiment dels costos laborals (que acompanya a l'increment de la contractació temporal) i la moderació salarial configuren un marc que incrementarà la capacitat de generar ocupació. No obstant, alguns autors consideren que en el període d'expansió econòmica, de l'any 1986 al 1991, l'aplicació de la reforma del mercat de treball va suposar una continuïtat en les polítiques passives d'adaptació a les característiques del sistema productiu, més que no pas un factor revulsiu de transformació. Així, els

principals efectes van ser la contenció dels costos laborals i l'increment de la segmentació del mercat de treball.

L'any 1992 s'inicia una conjuntura de recessió econòmica que, en l'àmbit laboral, es tradueix en un fort increment de l'atur. En aquest context, les àmplies possibilitats d'utilització de la contractació temporal, introduïdes amb la reforma de l'any 1984, es mostren ineficaces per crear ocupació. Al mateix temps, es critiquen els efectes que produeix l'ús abusiu de la contractació temporal (excés de rotació dels llocs de treball que afecta tant l'eficiència dels treballadors com la productivitat de les empreses).

Davant d'aquesta situació es planteja la necessitat de reformar la legislació laboral. Els elements bàsics que presenta la reforma de 1994 són: la reintroducció parcial del principi de contractació temporal, l'impuls als contractes a temps parcial, l'entrada en funcionament de les agències privades de col·locació i un primer pas per l'enfortiment del paper de la negociació col·lectiva.

Si bé la reforma de 1994 aprofundeix en l'entrada al mercat de treball, possibilita instruments de flexibilitat interna a les empreses i regula les empreses de treball temporal no aconsegueix, però, limitar l'ús excessiu de la contractació temporal. El notable increment, des de 1994, dels contractes per obra i servei determinat, eventual per circumstàncies de la producció i dels contractes d'aprenentatge mostren, més aviat, un efecte de substitució d'aquests contractes respecte l'anterior contracte de foment de l'ocupació. A més, el fet de reforçar el paper de la negociació col·lectiva (amb la reducció de les restriccions legals a l'autonomia col·lectiva en matèria de retribucions i jornada, en els supòsits de trasllats -mobilitat geogràfica-, en les modificacions substancials de les condicions de treball, en la suspensió i l'extinció de contracte per causes econòmiques, tècniques, organitzatives i productives) va significar un augment del marge d'acció

empresarial en detriment dels treballadors, ja que tots aquests temes, que abans de la reforma estaven regulats per llei, ara quedaven en mans de les parts implicades. L'adopció d'aquesta mesura també va implicar una fractura de la població assalariada: entre aquells treballadors que tenien una cobertura satisfactòria pel conveni col·lectiu, que acordava cada empresa, i els treballadors els únics drets dels quals eren els que establí la legislació al no estar afectats per cap conveni col·lectiu.

En termes generals, es pot afirmar que la reforma de 1994 no va satisfer les demandes dels agents socials. En el cas dels sindicats, consideraven que la legislació tenia com a principal objectiu modificar les relacions de forces en els centres de treball en benefici dels empresaris. Per a les organitzacions empresarials, la principal limitació que presentava la reforma era la persistència dels elevats costos d'acomiadament pels treballadors fixes i una formulació massa ambigua de les raons per l'acomiadament per causes objectives.

Aquestes qüestions que no van quedar resoltes van portar al nou govern a plantejar la necessitat d'una nova reforma. Aquesta, però, s'havia d'elaborar amb el consens dels agents socials. Així, l'any 1997, les organitzacions sindicals, Comissions Obreres (CC.OO) i Unió General de Treballadors (UGT), i les organitzacions patronals Confederació Espanyola d'Organitzacions Empresarials (CEOE) i Confederació Espanyola per a la Petita i Mitjana empresa (CEPYME) van signar tres acords interconfederals:

- Acuerdo Interconfederal para la Estabilidad en el Empleo (AIEE),
- Acuerdo Interconfederal sobre Negociación Colectiva (AINC) i
- Acuerdo sobre Cobertura de Vacíos (ACV).

Aquests acords tenien com a objectius fonamentals: incrementar la flexibilitat en el mercat de treball, però, al mateix temps, fomentar la permanència en el lloc de treball per tal de limitar la rotació i la temporalitat; millorar la competitivitat de les empreses; facilitar la inserció

de la població jove mitjançant la formació teòrica i pràctica; agilitzar l'extinció per causes objectives i donar més importància a la negociació col·lectiva.

Aquesta reforma del mercat de treball es duu a terme sobre la base del discurs que defensa l'elevat cost de l'acomiadament com a factor principal que retarda la reestructuració de l'activitat empresarial i desmotiva la creació d'ocupació. En aquesta línia, es cerquen l'agilitació, l'abaratiment dels costos i l'ampliació de la causalitat de l'acomiadament com a mecanismes per a potenciar la contractació indefinida.

La principal novetat que presenta aquesta reforma és la introducció d'una figura contractual de caràcter indefinit però amb una indemnització més baixa, en el cas d'acomiadament objectiu improcedent. Aquesta modalitat contractual està orientada a millorar l'accés i la permanència de determinats col·lectius com ara: els aturats joves de 18 a 29 anys; els aturats de llarga durada (més d'un any inscrits com a demandants d'ocupació); els aturats majors de 45 anys, els minusvàlids i els treballadors amb contracte temporal.

La reforma del 97 també estableix modificacions en relació als contractes a temps parcial. Aquestes s'orienten a l'equiparació de les prestacions socials entre els treballadors amb contracte inferior a 12 hores a la setmana o 48 hores mensuals amb la resta de treballadors.

Amb tot, la reforma del 97 significa, per sobre de tot, la consolidació d'un nou instrument de flexibilitat pel que fa a la sortida del mercat de treball. L'aplicació de la reforma del 97 va suposar un increment de la contractació indefinida fruit de la reducció de la indemnització en el cas d'extinció de la relació laboral.

Seguint la línia marcada per la normativa del 97, la reforma de l'any 2001 pretén incidir en la reducció de la temporalitat. En aquest sentit, introdueix modificacions en l'Estatut dels Treballadors (ET) referents, en primer lloc, a la forma, a la durada i a les modalitats dels contractes de treball. Cal mencionar, especialment, les garanties addicionals i limitacions introduïdes als contractes temporals de durada determinada.

En segon lloc, presenta modificacions en el règim jurídic del contracte a temps parcial amb la finalitat de fomentar aquesta modalitat contractual que implica un augment de la flexibilitat empresarial i, per tant, la seva millor adaptació al mercat.

Així mateix, s'amplien els col·lectius que es poden beneficiar dels contractes formatius. La formalització dels quals es realitza mitjançant la creació d'una nova modalitat contractual (*contracte d'inserció*) en els programes de contractació de treballadors en situació d'atur, per a la realització d'obres i serveis d'interès general i social.

La reforma del 2001 continua amb l'objectiu de fomentar la contractació indefinida. Així, incorpora el Programa de Foment d'Ocupació per l'any 2001 que es regula en les mateixes condicions que la reforma del 97, però, amb l'ampliació dels col·lectius inclosos. Els incentius econòmics per afavorir la contractació indefinida són bonificacions a la quota empresarial a la Seguretat Social per contingències comuns. Per últim, cal destacar la derogació que estimulava l'adopció de mesures dirigides a la jubilació forçosa dels treballadors de més edat com a instrument de foment d'ocupació.

En síntesi, podem considerar que durant el període 1980-2001 la política laboral s'ha basat en un esforç per incrementar la flexibilitat del mercat de treball. Així, la temporalitat, la moderació salarial i l'abaratiment dels costos d'acomiadament són els trets fonamentals que configuren els continguts de

les reformes laborals en aquests anys. D'aquesta manera, la liberalització de les condicions de treball i la desregulació dels drets dels treballadors dibuixen un nou context laboral que es caracteritza per la precarietat. Aquesta política suposa, per a les empreses, el subministrament de força de treball mal·leable a les necessitats productives, amb una extensa gamma de possibilitats de contractació eventual "a la carta" i amb costos laborals reduïts. En definitiva, aquesta política laboral sembla estar dirigida a satisfer les necessitats productives de les empreses i no a la creació d'un treball estable i de qualitat.

Alguns autors⁵ consideren que aquests canvis determinen una modificació en la forma jurídica i biogràfica del treball que suposaria el pas de la *seguretat regulada* a el *risc desregulat*. Així, amb la regulació del risc, emergeix un sistema de "subocupació", desestandaritzat, fragmentat i plural caracteritzat per formes de treball retribuït flexibles i descentralitzades en el temps i en l'espai. La política laboral, cada vegada més, segueix una tendència que marca la substitució dels elements de negociació i dret col·lectiu per una filosofia d'adaptabilitat i dependència individual als dictàmens que estableix el mercat de treball. Les actuals polítiques d'ocupació adopten un caràcter individualitzat de les relacions laborals fonamentat en la concepció de responsabilitzar al treballador de la seva competitivitat real en el mercat de treball. Per tot, la construcció jurídica de l'ocupació "atípica" és un dels trets que caracteritzen la "normalització" d'un nou model de treball inestable.

⁵ Beck, Ulrich. **Un nuevo mundo feliz : la precariedad del trabajo en la era de la globalización**. Barcelona: Paidós, 2000.

I.3 Principals efectes socials: Teoria de la Segmentació del mercat de treball.

Aquest context de reestructuració de l'activitat productiva -amb la desconcentració dels processos productius, la introducció de la política de flexibilitat i la progressiva desregulació de les relacions laborals- incideix directament en l'estructura i composició del mercat de treball produint una creixent diferenciació en les condicions d'ocupació de la població assalariada. Així, les modificacions introduïdes a les empreses per a millorar la seva competitivitat en el mercat incrementen els resultats econòmics però també creen un marc de situacions de desigualtat davant l'ocupació, que incideixen en l'estratificació social.

En aquesta línia, la perspectiva teòrica de la segmentació del mercat de treball ofereix un marc conceptual i analític per l'estudi de les dinàmiques diferenciadores de les condicions laborals de la població assalariada i els seus efectes sobre les desigualtats socials.

Aquesta perspectiva intenta explicar les permanències i les transformacions del mercat de treball produïdes per la reestructuració productiva i organitzativa, a les que fèiem referència, considerant que les organitzacions que actuen en el terreny econòmic creen i desenvolupen llocs de treball diferenciats. Per aquest enfocament, els actors que defineixen la creació d'ocupació i les característiques dels llocs de treball són, bàsicament, els empresaris. No obstant, els sindicats en la mesura que participen en la negociació col·lectiva (especialment en relació a les qüestions de la jornada, horaris, salaris, etc.) i l'Estat com a productor de normativa en matèria laboral, com agent de creació de treball públic i com actor en la concertació social (amb els sindicats i les organitzacions empresarials) també tenen una part important en la formulació de les condicions laborals d'ocupació.

La teoria de la segmentació entén que l'estructura actual del mercat de treball permet diferenciar la població assalariada en diversos nivells o estrats que presenten condicions laborals i vitals diferenciades. Aquests segments es distribueixen jeràrquicament en funció del disseny dels llocs de treball que realitzen les empreses en matèries com: el nivell salarial, les possibilitats de promoció, l'estabilitat contractual, etc. No obstant, cal puntualitzar que els segments no són construccions definitives.

Així, els continguts, els límits i les distàncies entre segments varien segons el context socioeconòmic. En aquest sentit, podem parlar de processos de segmentació i no de realitats prefixades.

Les primeres formulacions de la teoria de la segmentació es basaven en la hipòtesi dualista del mercat laboral, consideraven que el mercat de treball estava dividit en dos blocs, el centre i la perifèria, o el segment primari i el secundari segons la terminologia utilitzada. En tot cas, aquesta divisió dóna lloc a desigualtats: els treballadors presents al nucli es caracteritzen per uns salaris més elevats, contractes més estables, més possibilitats de promoció, protecció normativa, etc. Per la seva banda, els treballadors de la perifèria es troben en una situació inversa –inestabilitat laboral, salaris més baixos, rotació, etc.-. (Berger i Piore, 1980).

A partir d'aquesta primera segmentació bipartita, altres autors analitzen les limitacions d'un model dicotòmic massa descriptiu i plantegen la necessitat de revisar el nombre de segments que estructurin el mercat de treball i l'estudi dels factors generadors d'aquestes dinàmiques segmentadores.

La formulació que va plantejar l'escola radical americana (Gordon, Edwards i Reich, 1986) divideix l'estructura del mercat de treball en tres segments, ordenats jeràrquicament, segons la qualitat de les ocupacions

que s'ubiquen en cadascun d'ells i la "capacitat de mercat" que proporcionen als treballadors. Aquests són:

- a) El **segment primari independent** es caracteritza per agrupar els llocs de treball que presenten unes condicions laborals més estables. Formen part d'aquest segment els treballadors professionals, amb un nivell de qualificació elevat, que ocupen les activitats centrals de les grans empreses i del sector públic.
- b) El **segment primari dependent** contempla els llocs de treball estables però amb un nivell de qualificació menor i realitzarien les tasques més rutinàries i específiques. La capacitat de negociació dels treballadors ubicats en aquest segment és elevada i aquest fet possibilita una regulació de les condicions laborals favorable als seus interessos (més estabilitat contractual, nivell de retribució elevat, establiment de canals de promoció, etc.).
- c) Per contra, el **segment secundari** es definiria per integrar els llocs de treball que es caracteritzen per la seva inestabilitat contractual, per l'escàs nivell de qualificació que es demana i on la capacitat de negociació dels treballadors és molt reduïda a causa del caràcter individualitzat de les relacions laborals. En aquest segment s'hauria d'incloure també el fenomen de l'economia submergida.

Com s'ha posat de manifest, la perspectiva d'anàlisi de la segmentació subratlla l'existència de diferències socials entre els treballadors, tant en les condicions en que realitzen el seu treball com en les seves condicions de vida. Aquest plantejament ens permet identificar les implicacions que té l'estudi de les dinàmiques de segmentació sobre les desigualtats d'accés al mercat laboral i als diferents llocs de treball que el conformen i analitzar, en quina mesura, la segmentació pot constituir un factor explicatiu de situacions com l'atur massiu i l'exclusió laboral de determinats col·lectius.

En aquesta línia, l'adscripció dels individus als diferents segments del mercat laboral, lluny de ser aleatòria, segueix unes pautes regulars per raó

de sexe, edat, lloc de procedència, etc. Aquesta estratificació del mercat de treball és resultat de la interrelació entre les polítiques empresarials de contractació, la intervenció de les institucions no directament relacionades amb el mercat (la família, el sistema educatiu, etc.) que condicionen l'accés diferencial de les persones al món laboral i la intervenció de les institucions laborals (els sindicats, sector públic, les organitzacions patronals, etc.). Cal afegir, que la permanència en un o altre segment té incidència sobre les condicions de vida, les perspectives de futur i les actituds de les persones i els col·lectius que en formen part. Aquesta afirmació, implica l'existència d'una vinculació entre la posició que els individus tenen en un mercat laboral segmentat i les divisions socials o estratificació social.

*"Las diferencias personales extra-mercado y la propia experiencia laboral en un segmento particular del mundo laboral influyen de forma poderosa sobre la propia representación de la realidad que se hacen los individuos, lo que se traduce en un doble efecto: a nivel individual influyen en la configuración de las aspiraciones personales y en la visión que cada uno tiene del mundo laboral, de su relación con las instituciones que actúan en el mismo. Desde el plano social, colabora a legitimar la segmentación, las diferencias en las condiciones de empleo, haciéndolas aparecer más como el producto de las acciones e intereses individuales (en la obtención de formación, en sus ambiciones, etc.) que como el resultado de las políticas patronales orientadas a dotarse, en dosis variables, de una fuerza de trabajo laboriosa, dócil, barata y flexible. De aquí su importancia en el desarrollo de los modelos de relaciones laborales, en los que juegan un papel crucial las percepciones colectivas y los procesos de vertebración social de la población asalariada. Y de aquí también la importancia de las políticas laborales como medio para reforzar o debilitar un determinado modelo de segmentación"*⁶

Veiem, doncs, com la participació en el mercat de treball i, especialment, l'accés a llocs de treball amb remuneració i prestigi, és allò que millor garanteix la possibilitat de gaudir de recursos i de la plena integració en les

⁶ Recio, Albert. "La segmentación del mercado de trabajo en España". **Las relaciones de empleo en España**. Madrid: Siglo XXI, 1999.

societats actuals. En un sentit oposat, en la mesura que no es participa en aquest mercat (per estar a l'atur, per estar dedicat al treball reproductiu, per patir alguna disminució, per raó de l'edat o pel motiu que sigui) o, si es participa, es fa des d'un lloc escassament remunerat, desprestigiat i desprotegit (feines precàries, categories baixes, etc.) l'accés als recursos fonamentals és molt més limitat o, fins i tot, pot estar absolutament bloquejat.

Així, quan s'analitzen els mecanismes d'inclusió social, la situació laboral esdevé l'element central a causa de que el model de societat actual es basa en l'ocupació, no únicament com a font bàsica d'obtenció d'ingressos sinó també com a mecanisme integrador i de realització personal. En aquest sentit, la carència o la precarietat en el treball té efectes sobre les persones més enllà d'una qüestió exclusivament econòmica. Aquesta funció integradora del treball està determinada per constituir: la via d'accés a un nivell de vida digne i estable, la via de reconeixement de la identitat social, i l'origen d'una xarxa de relacions socials i personals que condicionen la seva participació social.

No obstant, la relació positiva entre treball productiu i inclusió social es redueix en l'àmbit del mercat de treball, és a dir, on s'integren les relacions laborals regulades i protegides per la legislació. Pel contrari, l'existència dins del mercat de treball d'ocupacions marginals i irregulars, així com, la carència de treball, són els eixos que generen exclusió social a partir de la manca d'una integració plena en el mercat.

Seguint aquesta línia, molts estudis que tracten el tema de l'exclusió social han posat l'accent en l'exclusió laboral com a principal mecanisme generador de les noves formes de pobresa associades, com dèiem, a l'atur i a les noves modalitats de treballs precaris, esporàdics i amb una insuficient remuneració.

*"Juntament amb la realitat més tradicional de la pobresa de sempre, apareixen ara noves formes molt esteses i difoses en tot el territori que no vénen de la pobresa tradicional, sinó de la desprofessionalització, de la precarització, dels que mai no han tingut ocupació o que, havent-ne tingut, perden el lloc de treball"*⁷

I.4 Desigualtats laborals com a base de l'exclusió social.

Per a la majoria de la població l'accés als recursos econòmics passa pel treball. Aquest, a més, és la font d'altres tipus de recursos. Aquella persona que té feina, no solament té la garantia d'uns ingressos periòdics, té també la possibilitat d'establir vincles socials, la garantia d'uns drets, entre els quals es troba el dret a disposar d'ingressos futurs per jubilació, i un reconeixement social, a diferència d'aquella persona que no té feina. Aquest tipus d'organització social amb una lògica marcadament productivista vincula l'obtenció plena de garanties i drets a disposar d'un lloc de treball remunerat.

A partir d'aquesta perspectiva ocupacional podem diferenciar dos eixos que estructurarien les dinàmiques d'exclusió laboral. Una divisòria de primer ordre per entendre la desigualtat és la que separa els que tenen feina dels qui són a l'atur. L'atur apareix com la font principal de la desigualtat, i està estretament relacionat amb la pobresa i la marginació; una marginació que va més enllà de l'àmbit econòmic, ja que pot manifestar-se també com a marginació en el pla polític, social i cultural.

En relació amb la pobresa, segons un estudi de Càritas⁸, l'atur i el treball precari esdevenen els principals factors determinants que explicarien la major part del fenomen de la pobresa a Espanya.

⁷ López Bulla, J.L. "Cal inventar un estat de benestar promotor de la igualtat d'oportunitats". **Revista de Treball Social**. Núm. 147 (setembre 1997)

⁸ **Las condiciones de vida de la población pobre en España**. Madrid: Fundació FOESSA; Càritas, 1998.

Juntament amb l'esmentada divisòria de l'ocupació apareix a la nostra societat, a partir de la dècada dels vuitanta, un segon eix de desigualtat amb relació al treball productiu: l'eix de l'estabilitat.

Amb tot, la situació que ocupen les persones en aquests dos eixos de desigualtat: *ocupació-atur* i *estabilitat-incertesa* resulta fonamental per entendre avui l'exclusió laboral. Cal afegir, que la localització de les persones en aquestes dues divisòries no és aleatòria, no depèn de causes fortuïtes, existeixen grups socials més proclius que d'altres a patir l'atur i la inestabilitat. Però quins són els factors que condicionen la posició d'aquests grups al mercat laboral?

I.5 Factors que condicionen l'exclusió laboral.

L'exclusió social no és una realitat simple ni fàcilment quantificable és, més aviat, un fenomen complex i heterogeni en el qual intervenen una multiplicitat de factors: polítics, econòmics, socials, culturals, etc., que juntament amb els personals generen o contenen els processos d'exclusió social.

Aquesta complexitat fa que el mateix ús del terme no estigui exempt d'ambigüitats ni de manipulacions ideològiques. L'ambigüitat a què es presta radica, fonamentalment, en el fet que qualsevol problema social pugui ser acollit sota l'àmplia noció d'exclusió social obviant, per una banda, la necessitat de tractar "els problemes socials" per ells mateixos, analitzant les seves diferències i especificitats i, de l'altra, el perill de situar en els marges de la societat l'origen dels problemes de la societat quan és l'estructura de reproducció social la que alimenta l'exclusió d'alguns dels seus membres legitimant, d'aquesta manera, un model social de doble condició de ciutadania.

En relació amb l'ús ideològic del concepte, és important diferenciar dues accepcions:

- la que estableix una frontera definida entre aquells individus que formen part del conjunt social integrat i aquells que se situen fóra d'aquest marc de referència o "zona dels integrats".
- en oposició a la concepció dualista del model de societat, trobem l'accepció relacional que considera l'exclusió social no com una realitat prefixada sinó com un procés de pèrdua progressiva dels vincles socials necessaris per a la construcció de la identitat social i de la cohesió.

Aquesta segona accepció, per tant, centra la seva atenció en les dinàmiques socials que condueixen a l'exclusió més que en un enfocament individual i estable de l'exclusió. Partint d'aquesta lògica, una possible definició analítica del concepte d'*exclusió social* es relaciona amb els processos socials que porten a que determinants individus o col·lectius a trobar-se en situacions que no permeten la seva consideració com a ciutadans de ple dret en les societats actuals. És la negació dels drets socials i de les oportunitats vitals fonamentals.

La necessitat d'aclarir els diferents enfocaments ideològics va més enllà del posicionament metodològic entre una concepció individualista i una estructuralista del tema de l'exclusió social, ja que aquest enfocament inicial té implicacions pràctiques importants. En la mesura que hom concep l'exclusió social com un estat de la persona (l'estat d'estar al marge de la societat) es plantegen mesures reactives contra aquests estats, mitjançant el desplegament de serveis i ajudes que facin front a les situacions de pobresa i exclusió social, però sense qüestionar la lògica d'un sistema que produeix i reproduïx aquestes situacions de carència de drets socials.

Contràriament, quan es tracta el tema de l'exclusió des d'una perspectiva que entén l'exclusió com un procés que té el seu origen en la

pròpia societat, es plantegen mesures preventives que fan especial incidència en les desigualtats socials que limiten la participació dels individus als intercanvis, pràctiques i drets socials constitutius de la integració laboral i social.

I.6 La vinculació entre l'exclusió social i els models productius en les societats de capitalisme avançat.

Per a molts analistes la dinàmica social actual es caracteritza per tres aspectes fonamentals: l'augment considerable de les desigualtats, la seva relació amb el predomini polític d'enfocaments poc sensibles a la solidaritat social i, per últim, les fortes arrels d'aquesta dinàmica amb la lògica dels nous models productius. Així, les transformacions socials condueixen a un augment de l'exclusió social mitjançant diferents mecanismes.

Ulrich Beck posa l'accent en la lògica actual del capital:

*" estamos en el inicio de una fase en la que la productividad del capital crece sin trabajo. En la era global rige que cada vez hay más (trabajo disponible) y más barato y el capital resulta cada vez más escaso y más caro. Por tanto, las rentas decrecientes del trabajo y las rentas crecientes del capital generan una ruptura en el aumento entre el mundo de los ricos y el de los pobres...; cada vez habrá más grupos transitoriamente afectados por el paro y la miseria."*⁹

Al mateix temps, organitzacions com l'Organització Internacional del Treball reclamen atenció davant l'increment de l'atur i la precarització del treball subratllant la tendència a que en el futur hi haurà més víctimes i menys treballadors en situació estable, reclamant un nou contracte social que lluiti contra l'atur i la inestabilitat dels ingressos, contra les desigualtats

⁹ Beck, Ulrich. **Un nuevo mundo feliz : la precariedad del trabajo en la era de la globalización**. Barcelona: Piados, 2000

entre treballadors, cada cop de dimensions més importants, i contra la disparitat entre rics i pobres. En la mateixa línia, Tezanos parla de la creixent dualització social:

“en la dinámica actual de nuestras sociedades cada vez nos encontramos con más signos que muestran la dualización de vivencias entre aquellos a los que les va bien –y cada vez les irá mejor– y aquellos a los que les va mal y cada vez les va peor. Es decir, se está ensanchando la brecha existente entre los sectores que disfrutan de los beneficios y las oportunidades de la dinámica generada por una nueva forma de crecimiento económico que no genera empleo suficiente ni difunde el bienestar social, y entre un número creciente de personas que van quedando arrojadas a la cuneta, que ven alargarse los periodos en que no encuentran empleo, o que sólo acceden a trabajos precarios, a tiempo parcial y poco remunerados”¹⁰

Per la seva banda, Castells en la seva trilogia sobre l'Era de la Informació, posa l'accent en l'existència de “relacions sistèmiques” entre el nou model emergent de “capitalisme informacional”, les tendències de les relacions de producció i les noves tendències de distribució. En poques paraules, entre la dinàmica de la societat xarxa, la desigualtat i l'exclusió social. L'anàlisi que realitza Castells porta a la conclusió següent:

“la lógica de las nuevas relaciones de producción, de la nova geometría del poder y de las nuevas formas de distribución de los recursos y los beneficios están dando lugar a nuevos sistemas de estratificación social, en los que determinados individuos y grupos sociales se encuentran en posiciones cada vez más secundarias y prescindibles en el mercado laboral. (...) estamos ante el riesgo de sociedades cada vez más duales y polarizadas y, sobretudo, ante la paradoja de una evolución social en la que se abre una fisura entre el desarrollo tecnológico y el subdesarrollo social”¹¹

¹⁰ Tezanos, Jose Félix (ed.). **Tendencias en desigualdad y exclusión social : tercer foro sobre tendencias sociales**. Madrid: Sistema, 1999.

¹¹ Castells, Manuel. **La era de la información : la sociedad red**. Madrid: Alianza, 1996.

Amb tot, podem dir que ens trobem davant la consolidació d'un model de creixement econòmic insensible als factors socials que origina una dinàmica que accentua els trets de dualització social i que ens porta a un model dual de ciutadania. D'aquesta manera, les garanties constitucionals d'ocupació, de seguretat social i benestar tendeixen a convertir-se, a la pràctica, en paper mullat per a un nombre creixent de ciutadans, que de fet, veuen retallats els seus drets i es troben en una situació social que suposa un retrocés important en relació a l'estatus que teòricament es garanteix a les societats "desenvolupades".

Robert Castel (1991), en aquesta, línia critica la posició de les societats que accepten els límits del dualisme i designen espais d'integració i de no integració i els institucionalitza, on la precarietat i la vulnerabilitat social són fets acceptats a favor de la rentabilitat de l'aparell productiu o de la satisfacció de la promoció de l'individualisme com a valor ètic suprem.

Així, l'aparició de mecanismes d'acció social que es dediquen al tractament de l'exclusió –increments de la lògica assistencial en els subsidis, disseny de mesures específiques de gestió per a col·lectius no integrats en l'esfera laboral- fan visible aquesta dualització, arracona el problema i el tracta com una qüestió tècnica; en absència d'un plantejament crític sobre l'atur i l'exclusió dominen les mesures d'entreteniment dels aturats, fonamentades en la lògica de: com gastar pocs diners i mantenir el màxim de pau social.

I.7 Crisi de la societat salarial: el treball com a mecanisme d'integració social

Situacions com l'atur massiu, les identitats precàries, la nova pobresa fonamentada en l'exclusió professional qüestionen el mecanisme de l'ocupació com a eix estructurador de la societat i plantegen nous

interrogants: podem confiar en una solució econòmica de l'atur, o estem a les portes d'una nova "societat postsalarial" on el treball no ocupa un lloc central en l'imaginari col·lectiu? (Perret, 1994); si l'accés a l'economia monetària i al sistema de relacions socials està mediatitzat per aquest, què succeeix quan un nombre de persones cada vegada més ampli no tenen treball?

Les respostes a aquests interrogants emfatitzen els intensos canvis socials als quals serà precis fer front per resoldre la crisi d'ajust entre l'esfera econòmica i la social. L'economia informa mitjançant l'atur, la precarietat i l'exclusió de que no pot funcionar amb el model d'ocupació assalariada característic dels decennis posteriors a la II Guerra Mundial. La plena ocupació, pilar bàsic del model, ha estès la idea de que només mitjançant l'ocupació assalariada un individu pot afirmar la seva posició i la participació social. Aquesta idea instaura un model de vida únic que dificulta l'aparició d'altres formes de participació social. Claus Offe en aquesta línia critica la problematització de l'atur:

"el paro no es un "problema" sino una situación con visos de fatalidad. El paro no es un problema porque el pleno empleo no es una solución realista y, por tanto, algo que pueda responsablemente fijarse como objetivo. De nada sirve cubrir esta situación dolorosa y fuera de control con capas de pomada todo lo gruesas que se quiera de la retórica del pleno empleo. Tendremos que hacernos cargo a largo plazo de una situación en la que una gran parte de los ciudadanos adultos de ambos sexos no va a encontrar acomodo y fuentes de ingresos en relaciones laborales "normales".¹²

El problema que es planteja és cercar mecanismes de distribució de la riquesa i de participació social que puguin substituir o complementar a la lògica salarial.

La crisi del treball com a mecanisme d'integració social té altra dimensió: la crisi d'identitat i de socialització del treball. Els valors que fins fa poc

¹² Offe, Claus. "¿Pleno empleo?". **Debats**. Núm. 50, 1994.

temps havien dominat es desintegren; l'ofici, la professió, les identitats obreres s'ofeguen en els nous requisits que demanden les empreses.

"El trabajador versátil, multiespecializado, flexible está funcionalmente especializado para servir a un complejo sistema manufacturero o de servicios que tiene la necesidad de su iniciativa, pero donde el trabajador no tiene ningún control sobre la naturaleza y el valor de uso del producto final, en muchos casos, sus habilidades únicamente tienen valor en las empresas en las que trabaja. La identidad que las empresas avanzadas ofrecen a sus trabajadores no implica identidad con lo que se hace, sino con la función que cumple en el sistema que es quien determina y da sentido, tal sistema es la propia empresa".¹³

En el context de la industrialització, fraccions considerables de treballadors van configurar la classe obrera amb una identitat basada en el treball que avui trontolla. En el context actual, les identitats tendeixen a establir-se fóra del treball: en el consum, en les relacions creades en el temps d'oci. D'altra banda el treball temporal, inestable, sense possibilitats de promoció professional no convida a identificar-se plenament amb ell; avui, ni tan sols la inserció professional garanteix la plena inserció social.

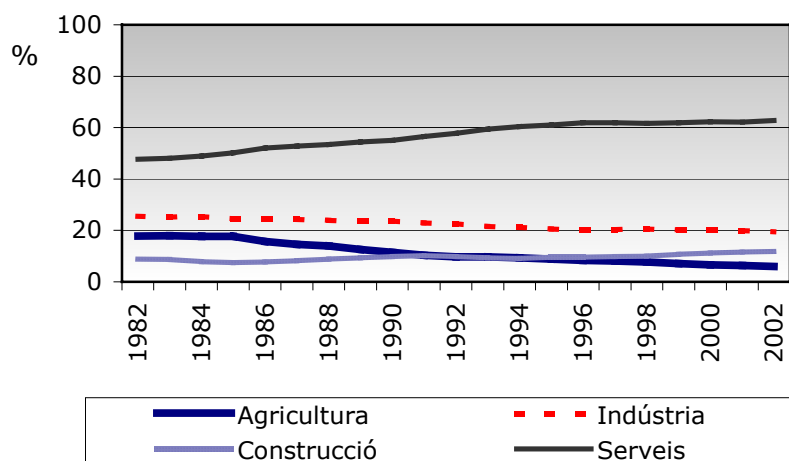
¹³ Gorz, A. "Crisis de la sociedad salarial". **Debats**. Núm 50, 1994.

II. MARC LABORAL D'INSERCIÓ: TRANSFORMACIONS EN EL MERCAT DE TREBALL

II.1 Els canvis en els sectors d'activitat econòmica. L'actual importància del sector terciari i la seva incidència en l'ocupació.

A finals dels anys vuitanta s'inicia, a les anomenades economies avançades, una important reestructuració de les activitats econòmiques que condueix a una creixent expansió del sector serveis. No obstant, la consolidació d'aquest procés de *terciarització* no arribarà fins la dècada dels noranta a partir de la forta recessió que va afectar a les activitats industrials i que va suposar la reducció d'un volum important d'ocupació en aquest sector econòmic. Al mateix temps, aquesta nova configuració sectorial tindrà uns efectes importants en la composició de l'estructura ocupacional.

Gràfic II.1 Evolució del percentatge de població ocupada per grans sectors econòmics. Espanya (1982-2002).

Font: OPMT-BL a partir de l'Enquesta de Població Activa (EPA).

El gràfic II.1 presenta l'evolució dels principals sectors d'activitat de l'economia espanyola, a partir del grau d'ocupació que generen. L'indicador del qual és el percentatge de persones ocupades. Com podem observar al gràfic, en els darrers vint anys, s'ha produït un creixement important del sector serveis. Podem diferenciar tres fases en l'evolució d'aquest sector econòmic. La primera, de l'any 1982 fins el 1986, es caracteritza per l'estabilitat del percentatge de població ocupada, a l'entorn del 50%. La segona fase (1985-1992) es defineix per un creixement més acusat que situa el percentatge de persones ocupades als serveis per sobre del 60%. Aquest increment està vinculat al context d'expansió econòmica que va motivar la creació d'ocupació principalment en aquest sector productiu, tal i com queda il·lustrat al gràfic. A partir d'aquest moment, el percentatge de persones ocupades al sector serveis es manté per sobre del 60%.

Per contra, l'evolució del sector industrial es caracteritza per la pèrdua progressiva de la proporció de treballadors ocupats. Cal destacar, que el descens més significatiu es situa temporalment entre 1991 i 1994, i remet a un context econòmic caracteritzat per la recessió i pels processos de reconversió industrial que van suposar una reducció important del volum d'ocupació en aquest sector productiu. A partir d'aquest moment, segueix una evolució caracteritzada per l'estabilitat, amb un percentatge de població ocupada del 20% aproximadament. El procés de desindustrialització de les economies occidentals està vinculat a la globalització del procés productiu a escala mundial. Així, les empreses transnacionals, a partir d'una nova divisió internacional del treball, traslladen els seus centres de producció als països en vies de desenvolupament on la mà d'obra és més econòmica i la regulació laboral és més flexible. D'aquesta manera sanegen la seva comptabilitat mitjançant, fonamentalment, la reducció dels costos laborals.

Cal afegir que aquesta deslocalització productiva s'articula a partir de les possibilitats de coordinació que ofereixen les telecomunicacions, dels baixos requeriments de qualificació de la mà d'obra –ja que són fases del procés

productiu poc complexes- i dels beneficis afegits que suposa l'obertura dels nous mercats allà on s'instal·len els nous centres de producció. No obstant això, aquesta xarxa de centres productius es coordinen als països occidentals on es mantenen les activitats més qualificades, bàsicament els treballs de disseny i gestió.

En el cas de la construcció, la seva evolució es caracteritza per l'estabilitat. Tot i això, és el sector productiu que presenta el creixement relatiu més important del període d'estudi (un 88,2%) i ha estat un dels motors de la generació de nova ocupació.

Per acabar, el sector agrícola ha anat perdent pes en relació al percentatge d'ocupació. El descens més acusat es produeix en el període 1985-1991. Així, en només 7 anys es redueix la proporció de treballadors a l'agricultura del 18% al 10%. A partir d'aquest moment, la disminució de persones ocupades en aquest sector productiu serà una constant.

A continuació es presenta una taula -II.2- que il·lustra aquest canvi en la composició sectorial de la població ocupada mitjançant l'anàlisi dels dos moments que marquen l'inici i el final del període d'estudi.

Taula II.2 Comparativa de la població ocupada a Espanya per grans sectors econòmics (1982-2002)

	1982		2002		VARIACIÓ	
	n	%	n	%	Absoluta	Relativa
Agricultura	2.038.775	17,8	967.867	6,0	-1.070.908	-52,5
Indústria	2.931.900	25,5	3.148.267	19,4	216.367	7,4
Construcció	1.017.350	8,9	1.914.167	11,8	896.817	88,2
Serveis	5.480.525	47,7	10.187.400	62,8	4.706.875	85,9
Total	11.481.325	100	16.217.700	100	4.736.375	41,3

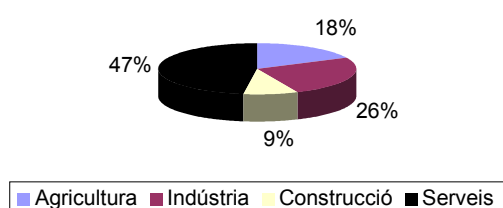
Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Població Activa (EPA).

L'any 1982 del total de població ocupada gairebé la meitat (47,7%), es concentrava en el sector serveis (en nombres absoluts, més de 5 milions de persones hi treballaven). En vint anys, aquest percentatge s'incrementà en 16 punts (que suposa 4.706.875 treballadors més). Aquestes xifres ratifiquen aquesta terciarització productiva de l'economia.

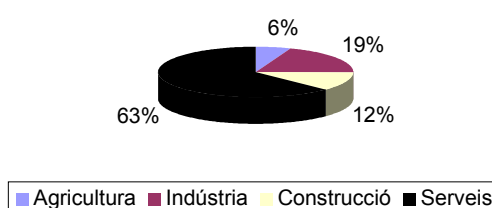
En relació al sector industrial, l'any 1982, el 25,5% de les persones ocupades treballaven en aquest sector (concretament, 2.931.900). L'any 2002, aquest sector productiu ha perdut pes i concentra el 19,4% del total de persones ocupades.

El sector agrícola, en les darreres dues dècades, pateix la reducció més significativa en el volum de persones que treballen en aquest sector econòmic (del 17,8% passa a un 6,0%). Pel que fa a la construcció, l'any 1982 concentrava el 8,9% de tota la població ocupada. L'any 2002 aquest percentatge s'incrementa, encara que tímidament, fins arribar al 11,8%.

Gràfic II.3 Estructura Sectorial a Espanya. 1982

Gràfic II.4 Estructura Sectorial a Espanya. 2002

Font: OPMT-BL a partir de les dades del web de l'INE (EPA).

Societat terciaritzada

Com hem vist, la terciarització productiva és un dels principals canvis que han sofert les economies de l'anomenat capitalisme avançat. La transformació de la base productiva ha afectat, d'una manera directa, a la composició de l'estructura ocupacional. D'aquesta forma, el sector serveis, a

més de concentrar el major nombre d'empreses, esdevé el sector econòmic que genera més ocupació -un 63% del volum total d'ocupació es concentra en el sector serveis-. Aquesta dinàmica ha portat a molts autors a definir la nova societat com a *societat terciaritzada* o *societat de serveis*. Existeixen diverses raons que explicarien l'expansió d'aquest sector productiu. Alguns autors subratllen que la progressiva complexitat del procés productiu ha suposat el creixement de les activitats de coordinació, planificació i organització que formen part de l'àrea dels serveis. Altres explicacions, posen l'accent en els canvis en les pautes de consum i l'emergència de noves necessitats de béns i serveis. Per últim, s'ha argumentat que el creixement del sector està relacionat amb la seva capacitat d'absorbir força de treball excedent d'altres sectors, a causa de que gran part de les seves activitats són intensives en mà d'obra.

Un dels efectes principals de la terciarització productiva és la transformació del contingut del treball. Des d'un enfocament optimista, l'anomenada revolució informacional comportarà la reducció de les ocupacions estandaritzables i repetitives i es potenciaren aquelles feines relacionades amb la innovació i la gestió dels processos, els serveis a les persones (els anomenats nous jaciments d'ocupació), i els treballs de la perifèria dels processos productius automatitzats com ara la supervisió i el manteniment. A l'altre extrem està la visió més pessimista que destaca l'aparició d'un nou *proletariat dels serveis*. Per aquests autors, en el sector serveis no només es concentren aquells treballadors amb una elevada qualificació i coneixements, sinó que també oculta:

"un nuevo y amplio proletariado, formado por trabajadores precarios, mal remunerados y marginados, en parte ocupados, como fuerza de trabajo flexible en la periferia de las nuevas empresas industriales, en parte confinados en los trabajos no cualificados (junk-jobs) de los servicios" ¹⁴

¹⁴ Esping-Andersen, G. **Los tres mundos del estado de bienestar**. Valencia: Alfons el Magnànim, 1993.

Així, aquest enfocament qüestiona l'homogeneïtat de les ocupacions del sector dels serveis i defensa la fragmentació de l'estructura professional d'aquest sector productiu. No obstant això, a causa de l'elevada mobilitat dels ocupats i l'escassa permanència d'aquests en aquests tipus de feina, la tesi del proletariat dels serveis no és fàcil de contrastar.

Però, cal no oblidar que la terciarització suposa, per sobre de tot, un canvi sociocultural en relació a la configuració de la divisió del treball i de les identitats col·lectives creades al llarg del procés d'industrialització.

"La división de las tareas comienza a tomar la forma de una especialización de funciones en el seno de una organización productiva altamente diferenciada, desde los managers hasta los "técnicos de superficie" pasando por los controladores de robots y las secretarias. Cada una de estas funciones comporta su propia lógica de compromiso psíquico, de relación con la jerarquía y de identificación con los objetivos de la empresa. Esta atomización de los universos profesionales tiene como consecuencia el favorecer la disolución de las solidaridades colectivas ligadas al trabajo". (Peret, 1994).¹⁵

La recessió de la indústria i el creixement dels serveis signifiquen el debilitament de l'antiga cultura de fàbrica i l'augment dels llocs de treball en l'àmbit dels serveis, en el qual no existeix una homogeneïtat de les condicions de treball, condueix a la fragmentació dels interessos i a l'anonimització dels treballadors.

II.2 Evolució dels principals indicadors del mercat de treball.

D'ençà el 1975 l'economia espanyola ha seguit quatre clares fases d'evolució cíclica. La primera de crisi fins el 1985, un període de forta recuperació entre el 1985 i el 1990-91, una segona crisi més forta i breu que l'anterior, entre 1991 i 1994, i una darrera fase de recuperació gradual.

¹⁵ Citat a: Santos Ortega, J.A. **Sociología del trabajo**. Valencia: Tirant lo blanch, 1995.

Taula II.5 Evolució de la població activa, l'ocupació i l'atur. Espanya (1976-2002)

	ACTIUS		OCUPATS		ATURATS	
	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)
1976	13.331.500	52,3	12.723.050	49,9	608.500	4,6
1977	13.283.475	51,6	12.594.400	49,0	689.125	5,2
1978	13.322.775	51,2	12.398.175	47,6	924.625	6,9
1979	13.383.300	50,7	12.227.475	46,4	1.155.825	8,6
1980	13.427.725	50,2	11.894.900	44,5	1.532.825	11,4
1981	13.479.925	49,7	11.588.325	42,7	1.891.575	14,0
1982	13.643.150	49,7	11.481.325	41,8	2.161.825	15,9
1983	13.816.050	49,6	11.421.700	41,0	2.394.350	17,3
1984	13.912.350	49,3	11.118.800	39,4	2.793.525	20,1
1985	14.009.125	49,0	11.004.000	38,5	3.005.075	21,5
1986	14.183.900	49,1	11.208.800	38,8	2.975.125	21,0
1987	14.725.775	50,3	11.749.050	40,1	2.976.725	20,2
1988	15.110.100	50,8	12.203.625	41,0	2.906.475	19,2
1989	15.270.675	50,6	12.638.225	41,9	2.632.450	17,2
1990	15.465.400	50,8	12.954.925	42,6	2.510.475	16,2
1991	15.602.275	50,8	13.057.075	42,6	2.545.175	16,3
1992	15.705.725	50,7	12.822.325	41,4	2.883.400	18,4
1993	15.892.550	50,8	12.293.800	39,3	3.598.775	22,6
1994	16.087.725	51,0	12.207.625	38,7	3.880.075	24,1
1995	16.227.625	51,0	12.512.050	39,3	3.715.575	22,9
1996	16.492.250	51,3	12.835.000	39,9	3.657.250	22,2
1997	16.731.375	51,6	13.259.475	40,9	3.471.900	20,8
1998	16.984.825	52,0	13.807.575	42,3	3.177.250	18,7
1999	17.290.325	52,5	14.568.000	44,2	2.722.350	15,8
2000	17.856.525	53,6	15.369.700	46,1	2.486.900	13,9
2001	17.814.600	52,9	15.945.550	47,3	1.869.050	10,5
2002	18.288.800	53,9	16.217.700	47,8	2.071.113	11,3

Font: OPMT-BL a partir del web de l'INE (EPA).

En el període **1975-1985** el mercat de treball a Espanya es va caracteritzar per les grans pèrdues de llocs de treball i per l'augment de la població activa. La coincidència entre l'increment de l'activitat i la destrucció massiva de llocs de treball va portar a un augment del nombre d'aturats i a una reducció considerable del volum de població ocupada. Així, l'any 1985 la taxa d'atur arriba al 21,5% de la població activa.

L'origen d'aquesta crisi econòmica -que es va traduir en una davallada important de l'ocupació- es pot vincular a la caiguda definitiva del sistema proteccionista que va caracteritzar l'economia franquista i a la reconversió fulgurant del sistema productiu, principalment en el sector industrial.

L'economia proteccionista no va crear les condicions de competitivitat que requerien les empreses en un context econòmic de lliure mercat.

Així, l'inici de la integració de l'economia espanyola a Europa va significar la desaparició de moltes empreses a causa de que la seva existència depenia de la manca de competència i d'uns costos laborals molt baixos.

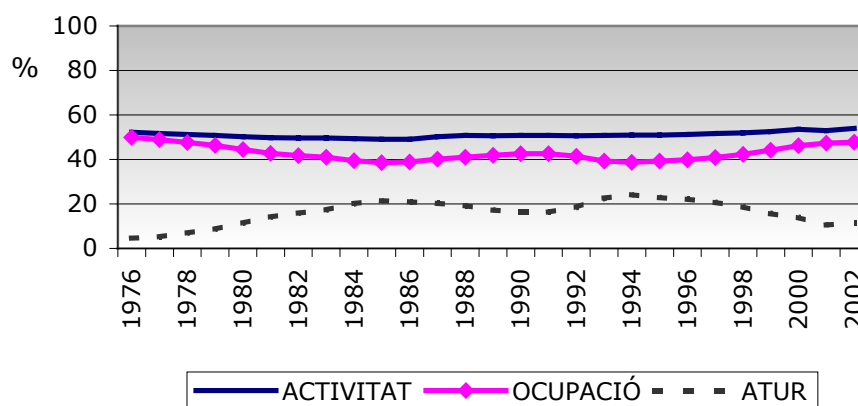
Al mateix temps, cal assenyalar la importància del paper de la transició política com a factor explicatiu d'aquesta crisi. La incertesa que va generar la nova situació política, possiblement va contribuir a la disminució de l'ocupació. En un context de canvis polítics i socials, on les empreses s'havien d'adaptar a un nou marc de gestió de les relacions laborals, amb la presència de sindicats bel·ligerants, els empresaris no estaven preparats per aquesta nova situació i, en molts casos, no estaven disposats.

El discurs de la manca de flexibilitat del mercat de treball també va suposar un argument per explicar l'increment de l'atur en aquest període. Aquest argument es fonamentava en la idea de que els costos d'acomiadament eren excessivament elevats. Tot i aquest fet, entre 1980 i 1985 es van acomiadar a Espanya dos milions de persones.

Per tot això, el balanç del decenni 1975-1985 suposa la irrupció en el panorama social espanyol d'un contingent d'actius a l'atur sense precedents.

El **període 1985-1991** es caracteritza per una forta recuperació de l'ocupació. Aquests anys van protagonitzar el creixement més ràpid del nombre d'ocupats en la història del mercat de treball recent, produint-se un augment de dos milions de persones ocupades.

**Gràfic II.6 Evolució de les taxes d'atur i d'ocupació.
Espanya (1976-2002)**

Font: OPMT-BL a partir del web de l'INE (EPA).

El context de creixement econòmic a nivell mundial i el descens dels preus del petroli van alimentar aquesta etapa expansiva. Per la seva banda, la reforma del mercat de treball de 1984, en la que es van generalitzar la utilització dels contractes temporals, va tenir una influència insignificant en la creació d'ocupació, però va incrementar la rotació laboral, va augmentar la inestabilitat de l'ocupació i va configurar una estructura dual del mercat de treball.

No obstant, tot i la creació de llocs de treball, aquest període de creixement econòmic no va aconseguir reduir els elevats nivells d'atur a causa de l'increment de la població activa. Especialment significatiu és l'augment de l'activitat de la població femenina.

En conjunt, tot i que l'ocupació va augmentar en dos milions, l'atur només es va reduir en 500.000 persones. Això va portar a una taxa d'atur del 16,3% de la població activa l'any 1991.

El tercer període de canvis importants en l'evolució del mercat de treball es situa temporalment entre el **1991** i el **1994**. En aquest període, l'economia espanyola va patir una forta recessió que va suposar la pèrdua més intensa de llocs de treball en relació amb les crisis anteriors. Així, en només tres anys es va produir una reducció de 880.000 persones ocupades que van situar la taxa d'atur en un 24,1%. Tot i la magnitud de les xifres d'atur, aquesta crisi va ser molt més breu que l'anterior, i a partir de 1994 l'economia inicia una fase de recuperació.

Cal advertir, que a diferència de l'opinió de molts analistes, les pèrdues d'ocupació no es van concentrar especialment en els treballadors amb contractes temporals (amb l'excepció de la davallada de finals de 1992).

El context de recessió econòmica internacional i el procés d'adaptació estructural de l'economia espanyola a les noves condicions de competitivitat mundial constitueixen els principals factors explicatius d'aquesta recessió de principis dels noranta.

A partir dels anys noranta, l'economia espanyola és una economia molt més integrada dins d'Europa. Això significa que, a partir d'aquest moment, l'evolució de l'economia internacional orienta i determina en gran part el comportament de l'economia espanyola.

En aquest sentit, la recessió econòmica de principis dels noranta que es va produir en tota la zona de l'OCDE va afectar també l'economia espanyola. Cal advertir, que en el cas d'Espanya, els esdeveniments internacionals de l'any 1992 (els Jocs Olímpics de Barcelona i l'Exposició Universal a Sevilla) van fer que l'expansió econòmica iniciada l'any 1985 s'allargués un parell d'anys més.

Un altre element explicatiu de la situació de crisi és l'adaptació estructural de l'economia espanyola als nous requeriments del mercat

internacional. Aquest procés d'ajust va suposar una modificació important de l'estructura productiva i de la composició sectorial. Aquest segon procés de reconversió industrial, més breu però més intens que el que es va donar a principis de la dècada dels vuitanta, va provocar una reducció significativa del volum d'ocupació en el sector industrial.

Finalment, a partir de 1994 s'inicia una nova fase d'expansió econòmica paral·lela al context internacional de creixement econòmic. Aquesta conjuntura econòmica suposà la creació de llocs de treball i una reducció important del volum d'aturats.

II.3 Increment de la temporalitat

Una de les principals característiques de l'evolució del mercat de treball en Espanya en els darrers anys és l'augment de la proporció de treballadors que tenen un contracte temporal.

Aquest creixement en bona part respon a les modificacions introduïdes en el marc jurídic laboral i la posterior expansió econòmica. Així, tal com es va comentar a l'apartat anterior, la idea que va motivar la reforma laboral de 1984 va ser la generalització de la contractació temporal ja que es considerava que aquest tipus de modalitat contractual estimularia la creació d'ocupació, en un moment en que les xifres d'atur eren molt elevades (a l'entorn del 20%). Però, a causa de l'ús indiscriminat i abusu d'aquesta modalitat contractual a partir de 1987 (primer any que disposem de dades), les reformes laborals posteriors tenien com a principi limitar l'ús d'aquest tipus de contractes.

Així, la reforma de 1994 va eliminar l'ús general del Contracte Temporal de Foment de l'Ocupació, per intentar restringir la contractació temporal a les activitats exclusivament temporals de les empreses. En contrapartida, es

van reformar diversos aspectes del procés d'acomiadament de treballadors indefinits encaminats a la reducció dels seus costos.

Seguint la mateixa línia, la reforma de 1997 va eliminar definitivament el Contracte Temporal de Foment de l'Ocupació i va crear una nova figura contractual de caràcter indefinit que presentava com a principal atractiu, des de l'òptica empresarial, la reducció dels costos d'acomiadament.

La darrera reforma, l'any 2001, insisteix en el foment de la contractació indefinida mitjançant l'establiment de reduccions de la quota empresarial a la Seguretat Social per Contingències Comuns pel registre d'aquests tipus de contractes. Cal afegir, que alguns autors consideren que l'efectivitat d'aquestes reformes per reduir la temporalitat és més formal que pràctica, donat la proporció de treballadors assalariats amb contracte temporal.

En aquest apartat es presentarà, en primer lloc, l'evolució de la contractació indefinida i temporal en Espanya, en els darrers 15 anys, per tal d'analitzar l'impacte que ha produït el fenomen de la temporalitat en el mercat de treball. Al mateix temps, s'introduirà la variable de sexe en l'anàlisi de l'evolució de la temporalitat per observar si la incidència és la mateixa per ambdós col·lectius, encara que breument, ja que serà un tema a tractar amb més profunditat quan parlem del col·lectiu de dones. Per últim, s'exposaren els principals debats teòrics que ha suscitat el tema de la temporalitat.

Evolució de la temporalitat

A la taula II.7 es pot observar com la proporció d'assalariats que tenen un contracte temporal ha augmentat considerablement en els últims anys en gran mesura gràcies a la reforma de l'Estatut dels Treballadors de 1984 i a la posterior expansió de l'ocupació. Aquest canvi legislatiu, tal com dèiem a la introducció d'aquest apartat, va significar l'impuls definitiu a la

contractació temporal per esdevenir l'alternativa principal de creació d'ocupació (especialment en el cas dels joves, com veurem més endavant).

Taula II.7 Evolució de la població ocupada per tipus de contracte. Espanya (1982-2001)

	TOTAL		INDEFINITS		TEMPORALS	
	n	%	n	%	n	%
1987	8.366.500	100	6.862.567	82,0	1.488.667	17,8
1988	8.721.650	100	6.717.225	77,0	1.990.825	22,8
1989	9.207.100	100	6.733.650	73,1	2.458.475	26,7
1990	9.600.350	100	6.691.000	69,7	2.898.100	30,2
1991	9.758.125	100	6.609.700	67,7	3.141.200	32,2
1992	9.463.075	100	6.295.225	66,5	3.165.400	33,5
1993	9.076.575	100	6.144.100	67,7	2.930.125	32,3
1994	9.034.300	100	5.981.475	66,2	3.049.375	33,8
1995	9.342.475	100	6.082.550	65,1	3.254.300	34,8
1996	9.663.125	100	6.383.450	66,1	3.273.350	33,9
1997	10.134.425	100	6.724.525	66,4	3.396.275	33,5
1998	10.665.425	100	7.125.675	66,8	3.525.625	33,1
1999	11.474.400	100	7.697.625	67,1	3.776.775	32,9
2000	12.285.725	100	8.354.675	68,0	3.931.075	32,0
2001	12.786.700	100	8.735.350	68,3	4.051.375	31,7

Font: OPMT-BL a partir del web de l'INE (EPA).

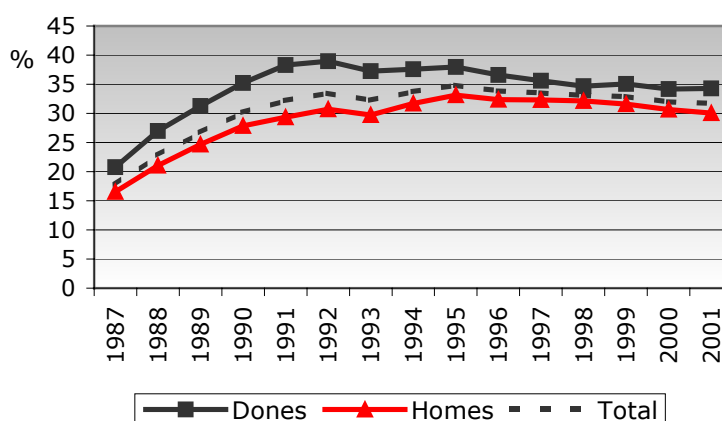
Així, en el període 1987-1992 el percentatge de treballadors temporals va augmentar considerablement. En només cinc anys la taxa de temporalitat gairebé es va duplicar (d'un 17'8% l'any 1987 va arribar a un 33'5% en el 1992). Aquest increment es va produir de forma acusada fins al 1990 i d'una manera més moderada en el darrer bienni.

A partir d'aquest moment, l'evolució de la temporalitat ha seguit un comportament caracteritzat per l'estabilitat –es manté la taxa al voltant d'un 30%-.

Cal mencionar, però, la petita davallada que es va produir entre 1992 i 1994 a causa del context de recessió internacional que va afectar a l'economia espanyola amb dos anys de retard, i que es va traduir al mercat de treball en importants pèrdues de llocs de treball. A més, el fet de que la reducció fos mínima és indicatiu de que la destrucció d'ocupació no va afectar majoritàriament als treballadors amb contractes temporals, en contra del que en un primer moment es podria pensar.

La introducció de la variable sexe en l'anàlisi de l'evolució de la temporalitat introdueix algunes matisacions. Tal com podem observar al gràfic II.8, l'evolució del percentatge masculí d'assalariats amb un contracte temporal s'assembla molt a l'evolució de la xifra agregada. Per contra, en el cas de les dones, les xifres són més elevades en tots els anys del període d'estudi i el creixement és més ràpid. En el període d'expansió de la temporalitat (1987-1992) la proporció de dones amb contracte temporal s'incrementa del 20,8% al 38'9% (el seu màxim històric). A partir d'aquest moment aquesta xifra s'estabilitza a l'entorn del 36%.

**Gràfic II.8 Evolució de la taxa de temporalitat per sexe.
Espanya (1987-2001)**

Font: OPMT-BL a partir del web de l'INE (EPA).

L'increment de la temporalitat en els contractes de treball -a partir de la seva regulació a l'Estatut dels Treballadors de 1984- era una resposta a les demandes empresarials de flexibilitat en la gestió de la mà d'obra, com a pas previ a la creació de llocs de treball.

Aquesta mesura de foment de l'ocupació condueix a la diversificació de les formes de contractació: els contractes temporals de formació, de pràctiques, de relleu, a temps parcial...etc. integren una àmplia gamma que modifica substancialment el marc de les relacions laborals i que presenten com a única característica comuna la seva limitació temporal de la relació contractual. Aquesta multiplicitat de contractes eventuais configuren allò que podem anomenar la *precarietat de dret*.

Els efectes de totes aquestes modalitats contractuals no són neutres. Alguns autors analitzen la seva relació amb el descens dels contractes indefinits i els seus efectes de substitució de l'ocupació de caràcter estable. Tal com ens mostra el gràfic II.8, l'evolució d'aquest tipus de contractació ha seguit una tendència ascendent en els darrers 14 anys. Els nous llocs de treball tenen, majoritàriament, la forma de la temporalitat, especialment en alguns sectors i per a determinats col·lectius com ara els joves i les dones. En aquests casos el grau de temporalitat és tan elevat que les anomenades formes "atípiques" de contractació esdevenen realment hegemòniques.

Altra qüestió que suscita controvèrsia és la vinculació dels contractes temporals amb situacions de precarietat. En certs moments, s'ha identificat d'una forma directa la precarietat i l'existència de temporalitat, sobretot, a començaments del seu ascens a la segona meitat dels anys vuitanta.

A l'actualitat aquesta correlació entre temporalitat i precarietat no s'estableix d'una forma tan clara a causa de la multidimensionalitat del concepte de precarietat. Així, quan parlem de precarietat no només ens

referim a la duració temporal de la relació laboral sinó també a les condicions legals en que es desenvolupa la prestació de treball, a les possibilitats que tenen els treballadors per optar a una ocupació de caràcter indefinit, a la pressió que l'atur exerceix per acceptar qualsevol tipus de feina, a les condicions de treball i a les relacions laborals. A més, cal destacar les aportacions d'alguns analistes que han elaborat propostes de tipologies de precarietat, la definició de la qual s'estableix a partir d'una sèrie de dimensions:

"incertesa sobre la continuïtat en el treball, lligada a la temporalitat dels contractes de treball o a la fragilitat de l'activitat realitzada, que es tradueix en la inestabilitat laboral, la insuficiència dels ingressos salarials, les condicions de treball negatives i la insuficiència en la protecció social –legal i col·lectiva- per al treballador. Qualsevol d'aquestes dimensions de precarietat redueix l'autonomia del treballador per a poder planificar la seva vida professional i social- a partir de la seva activitat laboral" ¹⁶

Un altre argument que genera debat al voltant del tema de la temporalitat fa referència al grau en què aquests contractes representen una situació temporal o permanent pels seus titulars. En principi, caldria afirmar que la contractació de treballadors temporals resulta una estratègia atractiva per a l'empresa, des del punt de vista econòmic, perquè permet incrementar la productivitat dins uns costos assumibles, ja que l'acomiadament d'aquests treballadors és més rentable en relació amb els treballadors que tenen un contracte indefinit. És per aquesta raó que moltes empreses utilitzen aquesta modalitat contractual com a mecanisme d'accés a l'empresa. És a dir, aquest contracte funcionaria com una fase prèvia a la inserció "definitiva" en l'empresa on s'avaluarien en les aptituds i la competència dels treballadors amb uns riscos econòmics relativament limitats.

¹⁶ Cano, E; Sánchez, A. **La precarització de les relacions laborals en el marc del teixit productiu valencià**. València, 1995.

D'altra banda, alguns autors entenen que, majoritàriament, la situació de precarietat lligada als contractes temporals es manté al llarg del temps i constitueix cada vegada més una condició social per a molts treballadors.

Aquesta darrera circumstància es manifesta amb especial intensitat en el cas dels joves a causa del seu status de població de transició i inserció professional que els presenta, davant de les empreses, com a força de treball "disponible" i mal·leable. En aquest punt ens agradaria destacar, encara que breument, -ja que aquest serà un punt a desenvolupar quan tractem el col·lectiu de joves- el canvi cultural que s'està produint en la concepció que tenen els joves en relació al treball productiu. Així, la socialització professional dels joves es dirigeix cap a un model de flexibilitat en l'ocupació que té com a principals trets distintius la inseguretat en el treball i el nivell d'incertesa que genera envers la vida.

Alguns autors¹⁷ consideren que aquesta relació entre joventut i temporalitat es pot entendre com un pacte implícit que s'estableix entre generacions. La seva tesi es fonamenta en que la reducció dels drets d'estabilitat en els joves esdevé un mecanisme que tracta d'equilibrar les diferències entre els nivells de formació de les generacions més joves que accedeixen al mercat de treball i les generacions més adultes, properes al final de la seva vida laboral.

Així, la temporalitat juvenil és, segons aquesta teoria, una forma de defensar a les generacions més adultes de la major capacitació dels treballadors més joves.

Al mateix temps, aquest suposat pacte entre generacions es manté a causa de que els costos que els joves assumeixen a l'espai públic els recuperen a l'espai privat.

¹⁷ García Serrano, C; Garrido, L; Toharia, L. "Empleo y paro en España : algunas cuestiones candentes". **Las relaciones de empleo en España**. Madrid: Siglo XXI, 1999.

En termes generals, es pot afirmar que la coexistència familiar és la condició indispensable que possibilita la consolidació d'aquest acord implícit en l'espai públic que es legitima en l'esfera privada.

Per acabar, algunes investigacions han centrat la seva anàlisi en els efectes que produeix la temporalitat sobre el treball, destaquen l'increment del nombre d'accidents laborals en treballadors amb contractes temporals; les condicions de treball que caracteritzen aquest tipus d'ocupacions (amb baixa remuneració, manca de poder de negociació, relacions laborals individualitzades); la manca de motivació i implicació amb el treball i amb l'empresa; les pràctiques abusives i l'incompliment de la legalitat, etc.

En definitiva, el treball temporal sembla haver-se configurat no només com un mecanisme d'accés a la primera ocupació sinó també com el tipus de contracte més utilitzat en determinades ocupacions, en general les menys qualificades. En aquest sentit, en contra de la idea inicial de molts analistes que consideraven que la contractació temporal estava creant una segmentació en el mercat de treball, actualment, sembla que aquests tipus de contractes són la resposta a la segmentació present al mercat de treball, producte de les necessitats de competitivitat de les empreses.

Aquest fet, dibuixa un nou sistema d'organització del mercat de treball que pot generar fractures en l'estructura social i modificacions importants en la concepció del treball, especialment, per a aquells col·lectius que pateixen aquestes transformacions en l'escenari productiu d'una manera més directa.

III. CANVIS EN EL CONTEXT D'OCUPACIÓ DE LA COMARCA.

En els darrers anys, principalment després de la recessió econòmica de començaments de la dècada dels noranta, assistim a una millora dels principals indicadors del mercat de treball al Baix Llobregat: activitat, ocupació i atur.

Aquesta evolució positiva s'ha de situar en el marc dels processos globals de transformació i creixement econòmic que s'estan donant a les societats de l'anomenat capitalisme avançat.

L'ingrés d'Espanya a la Unió Europea marca un punt d'inflexió en la gestió econòmica i laboral, especialment, a partir de la dècada dels noranta, amb l'adopció de polítiques econòmiques orientades a la unitat monetària. Fet que possibilitarà una major vinculació i dependència entre països. Aquestes polítiques van portar a les diferents economies nacionals a la conversió de les seves actuacions en matèria de promoció econòmica i ocupació amb la finalitat d'assolir els objectius fixats d'integració monetària.

Aquest context de transformacions en l'escenari econòmic europeu esdevé un factor explicatiu de la situació del mercat de treball a la comarca. No obstant, cal advertir, que la millora de l'evolució dels principals indicadors del mercat de treball, en el cas del Baix Llobregat, no s'explica exclusivament per les transformacions produïdes al context europeu sinó que, en gran part, ha estat producte del propi dinamisme econòmic i productiu de la comarca. La seva localització geogràfica ha fet del territori una àrea privilegiada pel desenvolupament de diverses activitats empresarials. Aquest avantatge comparatiu junt amb el moment d'expansió econòmica han situat els nivells d'ocupació, d'activitat i d'atur del Baix Llobregat per sobre de la mitjana de l'Estat.

En aquest punt, és necessari introduir algunes matisacions a aquesta visió optimista de l'evolució dels indicadors del mercat de treball que aporta la lectura centrada en un anàlisi quantitatiu. Aquest creixement suscita algunes qüestions: l'increment de l'activitat i l'ocupació i, per extensió, la disminució de l'atur són fruit de la capacitat del mercat del Baix Llobregat per fomentar la creació de nous llocs de treball o pel contrari aquesta és possible només en la mesura en que la qualitat de les noves ocupacions es redueix?

Ens calen, per tant, altres enfocaments que complementin aquesta lògica quantitativa que facin visibles les característiques que presenten aquestes noves ocupacions.

Com dèiem, les dades que es presenten a continuació mostren que s'han assolit uns nivells força positius en els principals indicadors d'anàlisi del mercat de treball. No obstant, en aquest període, també ha augmentat de forma considerable la inestabilitat laboral, fonamentalment pel caràcter temporal de la nova contractació.

Al mateix temps, caldrà analitzar si tota la població és beneficiària d'aquest context de bonança econòmica i de creació d'ocupació o, si pel contrari, encara trobem persones o col·lectius que per diferents motius tenen un accés desigual al mercat de treball i en el moment que accedeixen presenten unes condicions laborals més negatives en relació al conjunt de població. Ens referim a grups socials com les dones, els joves, els immigrants o les persones de més de 40 anys que presenten unes taxes d'atur i de temporalitat per sobre de la mitjana dels ocupats.

Amb la finalitat de donar resposta a aquestes qüestions i d'altres, és necessari, en primer lloc, analitzar la situació que presenten els principals indicadors del mercat de treball a la comarca del Baix Llobregat en un període d'importantes transformacions econòmiques i laborals.

Així mateix, en un moment de canvis profunds de les estructures que regeixen la lògica del mercat de treball és important contextualitzar el comportament dels indicadors del mercat de treball del Baix Llobregat amb dinàmiques o processos més generals per tal de disposar de més elements d'anàlisi.

En aquest apartat, es presenta l'evolució de l'activitat, l'ocupació i l'atur al Baix Llobregat, en un període d'estudi que comprèn de l'any 1996 al 2000. A més, es fa referència a l'estructura sectorial i la composició del teixit empresarial de la comarca per conèixer quins són els sectors i les empreses més dinàmiques, des de l'òptica de la generació d'ocupació.

III.1 Activitat

En la taula següent –taula III.1- es presenta l'evolució del volum total de població activa als tres àmbits geogràfics d'estudi, entre l'any 1996 i el 2000. A més s'inclou la variació anual i el percentatge de variació agregada del període d'anàlisi.

Taula III.1 Evolució de la població activa per àmbits territorials (1996-2000)

	BAIX LLOBREGAT		CATALUNYA		ESPANYA	
	PA	Variació (%)	PA	Variació (%)	PA	Variació (%)
1996	290.088	--	2.663.600	--	15.936.100	--
1997	311.065	7,2	2.692.100	1,1	16.121.000	1,2
1998	321.644	3,4	2.701.000	0,3	16.265.200	0,9
1999	312.861	-2,7	2.683.500	-0,7	16.423.000	1,0
2000	332.205	6,2	2.716.000	1,2	16.844.200	2,6
1996-00		14,5		2,0		5,7

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat (ESA) i de l'Enquesta de Població Activa (EPA)

Com es pot observar a la taula III.1, entre l'any 1996 i el 2000, el nombre de població activa s'incrementa en tots els àmbits d'estudi. Cal afegir, però, que el creixement més significatiu es dona a la zona del Baix Llobregat amb un percentatge de variació de gairebé el 15% (en termes absoluts suposa 42.117 actius més). A Espanya, aquest increment no arriba al 6% (amb 908.100 actius més), i en el cas de Catalunya la variació és tan sols del 2% (amb 52.400 actius més).

Aquest increment en el volum de població activa té la seva traducció en les taxes d'activitat, l'evolució de les quals es mostra a la taula següent:

Taula III.2 Evolució de les taxes d'activitat per àmbits territorials (1996-2000)

	BAIX LLOBREGAT	CATALUNYA	ESPANYA
1996	63,3	67,5	61,3
1997	67,3	67,2	61,9
1998	69,2	68,6	62,5
1999	67,1	68,9	62,9
2000	71,0	69,8	65,2

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat (ESA) i de l'Enquesta de Població Activa (EPA).

La primera conclusió a la qual s'arriba una vegada analitzada la taula III.2, és que tant l'àrea del Baix Llobregat com Espanya presentaven unes taxes d'activitat per sota de la taxa catalana a l'inici del període. Així, l'any 1996, la taxa d'activitat comarcal era del 63,3%, per sota de la que presentava Catalunya (67,5%), però lleugerament superior a la del conjunt de l'Estat (61,3%). L'any 2000, aquesta distribució inicial canvia i el Baix Llobregat aconsegueix situar aquesta taxa en el 71,0% per sobre de la taxa catalana que té un 69,8% i també de la del conjunt d'Espanya que és d'un 65,2%.

Però aquest increment en el volum de població activa ha suposat un increment en el nombre d'ocupats? O dit d'una altra manera, el mercat de treball ha estat capaç d'absorbir aquest augment de la població activa?

III.2 Ocupació

La següent taula –taula III.3- mostra l'evolució de la població ocupada al Baix Llobregat, Catalunya i Espanya en el període que va de 1996 fins al 2000. A més, com en el cas de l'activitat es presenten les variacions anuals i la variació del període dels tres àmbits d'estudi.

Taula III.3 Evolució de la població ocupada per àmbits territorials (1996-2000)

	BAIX LLOBREGAT		CATALUNYA		ESPANYA	
	PO	Variació (%)	PO	Variació (%)	PO	Variació (%)
1996	239.599	--	2.159.100	--	12.396.000	--
1997	271.701	13,4	2.231.200	3,3	12.764.600	3,0
1998	288.555	6,2	2.312.700	3,7	13.204.900	3,5
1999	287.372	-0,4	2.398.800	3,7	13.817.500	4,6
2000	310.737	8,1	2.476.100	3,2	14.473.700	4,8
1996-00		29,7		14,7		16,8

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat (ESA) i de l'Enquesta de Població Activa (EPA)

El Baix Llobregat protagonitza el creixement més important d'aquest indicador. En quatre anys, el volum de població ocupada ha crescut en 71.138 persones, que en termes relatius significa un increment del 29,7%. El percentatge de variació a Espanya se situa en el 16,8% i a Catalunya en el 14,7%.

No obstant, mentre que a Catalunya i a Espanya l'evolució de l'ocupació segueix un increment regular, el cas del Baix Llobregat presenta un comportament fluctuant amb importants percentatges de variació anual.

Cal advertir, que aquesta dinàmica general de creixement de la població ocupada al Baix Llobregat es trenca momentàniament l'any 1999 amb una reducció del 0,4% (1.183 ocupats menys).

Taula III.4 Evolució de la taxa d'ocupació per àmbits territorials (1996-2000)

	BAIX LLOBREGAT	CATALUNYA	ESPANYA
1996	52,3	54,8	47,7
1997	58,8	56,3	49,1
1998	62,1	59,2	51,2
1999	61,6	61,4	52,7
2000	66,4	63,6	56,1

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat (ESA) i de l'Enquesta de Població Activa (EPA)

Com podem observar en la taula III.4, en el període 1996-2000, la tendència general ha estat el creixement de la taxa d'ocupació en totes les àrees d'estudi. No obstant, aquest increment s'ha donat amb intensitats i ritmes diferents. El Baix Llobregat realitza l'evolució més significativa. A començaments del període d'anàlisi la taxa d'ocupació era del 52,3% i el 2000 aquesta augmentà fins arribar al 66,4%.

L'evolució de la taxa d'ocupació a Catalunya segueix un comportament similar al que hem descrit en el cas del Baix Llobregat, encara que l'increment es produeix amb més regularitat. L'any 1996 tenia una taxa d'ocupació del 54,8% i al final del període aquesta era del 63,6%.

Per últim, en el cas d'Espanya, hi ha una millora en els indicadors d'ocupació, però encara està molt lluny de situar-se en els nivells de

Catalunya i el Baix Llobregat. L'any 1996 la taxa d'ocupació estava en un 47,7% i el 2000 aquesta s'incrementà fins al 56,1%.

III.3 Atur estimat

Com hem vist, l'evolució dels indicadors d'activitat i d'ocupació, entre el 1996 i el 2000, confirmen el context d'expansió econòmica i de generació d'ocupació que es dona tant al Baix Llobregat com a la resta de Catalunya i d'Espanya. En aquesta línia, les millores en l'àmbit de l'ocupació i de l'activitat tenen, al mateix temps, una incidència positiva en l'evolució de les dades d'atur.

La taula III.5 mostra l'evolució del volum de població aturada i un recull de les variacions registrades amb una periodicitat anual i l'agregada del període.

Taula III.5 Evolució de l'atur estimat per àmbits territorials (1996-2000)

	BAIX LLOBREGAT		CATALUNYA		ESPANYA	
	PAT	Variació (%)	PAT	Variació (%)	PAT	Variació (%)
1996	50.488	--	504.462	--	3.539.990	--
1997	39.364	-22,0	459.770	-8,9	3.356.452	-5,2
1998	33.090	-15,9	388.279	-15,6	3.060.327	-8,8
1999	25.489	-23,0	284.800	-26,7	2.605.500	-14,9
2000	21.468	-15,8	239.900	-15,8	2.370.400	-9,0
1996-00		-57,5		-52,4		-33,0

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat (ESA) i de l'Enquesta de Població Activa (EPA)

Les dades anteriors il·lustren que en el període 1996-2000 es dona un descens progressiu en el nombre d'aturats en els tres àmbits d'estudi. Tot i això, la reducció més important es produeix a la comarca del Baix

Llobregat, amb una disminució del 57,5%. D'una població aturada a l'inici del període de 50.488 es va passar a 21.468 aturats, l'any 2000.

Catalunya també ha aconseguit reduir considerablement el volum de població aturada, concretament un 52,4%. Les variacions anuals mostren que a diferència de l'evolució oscil·lant del Baix Llobregat, a Catalunya aquesta reducció s'ha produït d'una forma més regular. Cal destacar que en el 1999 es dona el decreixement anual més important de tot el període, gairebé del 27%.

En el cas d'Espanya, encara que s'han reduït les xifres de desocupats, aquesta reducció no ha assolit els nivells de Catalunya i del Baix Llobregat. La variació agregada se situa en el 33,0%, en dades absolutes significa una disminució de 1.169.590 persones en situació d'atur.

De l'estudi de l'evolució de les taxes d'atur al Baix Llobregat, Catalunya i Espanya –taula III.6- s'extreuen dues conclusions fonamentals. La primera d'elles és la reducció d'aquesta xifra en tots els àmbits territorials d'estudi i la segona és que aquesta disminució es produeix d'una forma regular i esglaonada, és a dir, les variacions anuals no presenten ruptures i fluctuacions significatives.

Taula III.6 Evolució de la taxa d'atur estimat per àmbits territorials (1996-2000)

	BAIX LLOBREGAT	CATALUNYA	ESPANYA
1996	17,4	18,9	22,1
1997	12,7	16,4	20,7
1998	10,3	13,6	18,4
1999	8,2	10,8	16,2
2000	6,5	8,8	14,1

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat (ESA) i de l'Enquesta de Població Activa (EPA).

Així, el Baix Llobregat l'any 1996 presentava una taxa d'atur del 17,4% i el 2000 aquesta es redueix fins al 6,5% i se situa per sota de la xifra catalana (8,8%) i del conjunt de l'Estat (14,1%). L'elevada dada d'atur a Espanya (més del doble de la xifra del Baix Llobregat) indica la incapacitat que té aquest mercat de treball per generar ocupació i reduir, així, el volum de persones en situació d'atur.

III.4 Estructura Productiva

Per estudiar el teixit empresarial d'una zona determinada són fonamentals dues variables: el sector productiu i la grandària de les plantilles de les empreses. Ambdues variables tenen una influència directa en les condicions de treball, en la negociació, en els actors i en les seves estratègies de comportament.

Al llarg de les darreres dècades assistim a una profunda transformació en l'escenari productiu que podem sintetitzar amb el concepte de *descentralització*. Les grans empreses esdevenen *empreses xarxa* a causa de l'*externalització* de determinades fases del procés productiu. Aquesta estratègia de gestió de les grans empreses suposa una gran potencialitat per a les empreses mitjanes i petites.

Al mateix temps però, aquesta transformació de l'estructura del teixit industrial té fortes repercussions en les relacions laborals: el tipus i l'àmbit de negociació, les possibles formes de conflicte, la cohesió o la fragmentació de les plantilles.

El Baix Llobregat exemplifica aquesta tendència. Com podem observar a la taula III.7, el teixit empresarial de la comarca està format majoritàriament per microempreses (empreses de menys de 10 assalariats). Entre el 1996 i el 2002, el percentatge de microempreses s'ha

reduït en 3 punts. Tot i aquesta reducció, l'any 2002 el 82,4% de les empreses presents a la zona tenien una plantilla inferior a 10 assalariats.

La petita empresa (entre 11 i 50 assalariats) en aquest període ha anat incrementant la seva proporció fins arribar gairebé al 15%, l'any 2002. Així, gairebé la totalitat del teixit empresarial de la comarca (l'any 2002 el 97,1%) del Baix Llobregat té una plantilla de 50 assalariats i menys.

Per la seva banda, la empresa mitjana (entre 51 i 250 assalariats) i la gran empresa (més de 250 assalariats) tenen una escassa representativitat en el teixit empresarial de la comarca, la suma de les quals no arriba a un 3% (un 2,6% i un 0,3%, respectivament).

Taula III.7 Evolució del nombre d'empreses per grandària. Baix Llobregat (1996-2002)

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Microempresa (menys de 10 assal.)	n	15.604	16.109	16.581	16.376	16.613	17.116	17.572
	%	85,9	85,7	84,7	83,3	82,5	82,3	82,4
Petita Empresa (entre 11-50 assal.)	n	2.143	2.243	2.511	2.742	2.941	3.062	3.125
	%	11,8	11,9	12,8	14,0	14,6	14,7	14,7
Empresa Mitjana (entre 51 i 250 assal.)	n	372	401	423	480	520	539	553
	%	2,1	2,1	2,2	2,4	2,6	2,6	2,6
Gran Empresa (més de 250 assal.)	n	50	51	59	62	70	76	75
	%	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
Total	n	18.169	18.804	19.574	19.660	20.144	20.793	21.325
	%	100	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Institut Nacional de la Seguretat Social.

Si ens fixem en l'ocupació que genera cada tipus d'empresa –taula III.8– la distribució introdueix algunes matisacions. La primera observació a fer és l'homogeneïtat de les proporcions d'assalariats que es concentren en cada tipus d'empresa, a diferència de la concentració que vèiem a la taula III.7. Així, l'any 2002 a la petita empresa treballaven el 32,2% dels assalariats de la comarca, gairebé el 27% ho feien a l'empresa mitjana i el 24,0% a la

microempresa. Per últim, a la gran empresa treballen el 17,3% del total d'assalariats del Baix Llobregat, tot i que representa només un 0'3% del teixit empresarial.

Taula III.8 Evolució del nombre d'assalariats per grandària de l'empresa. Baix Llobregat (1996-2002)

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Microempresa (menys de 10 assal.)	n	41.188	42.819	44.707	45.236	47.102	49.420	50.625
	%	27,2	27,6	26,4	24,9	24,1	24,1	24,1
Petita Empresa (entre 11-50 assal.)	n	45.269	47.556	54.087	58.491	63.110	66.495	67.650
	%	29,9	30,6	31,9	32,2	32,3	32,4	32,2
Empresa Mitjana (entre 51 i 250 assal.)	n	38.265	40.659	43.482	48.547	51.475	53.696	55.708
	%	25,3	26,2	25,6	26,7	26,4	26,2	26,5
Gran Empresa (més de 250 assal.)	n	26.822	24.336	27.382	29.349	33.464	35.743	36.276
	%	17,7	15,7	16,1	16,2	17,2	17,4	17,3
Total	n	151.544	155.370	169.658	181.623	195.151	205.354	210.259
	%	100	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Institut Nacional de la Seguretat Social.

III.5 Sectors d'Activitat

Com s'ha posat de manifest, les societats de capitalisme avançat s'han caracteritzat per patir una transformació important de la base productiva de les seves economies. La característica comuna i més significativa ha estat la consolidació d'un procés de terciarització de les seves activitats principals, que ha portat al pas d'un tipus de societat industrial a una postindustrial, on les activitats orientades cap a la producció industrial, han deixat lloc a les activitats relacionades amb la producció de serveis.

Aquesta dinàmica de canvi general a les economies occidentals és el marc de referència que explica les transformacions sectorials i productives de l'economia comarcal.

La taula III.9 mostra quina és la composició actual del teixit empresarial de la comarca segons el nombre d'empreses i les activitats que desenvolupen.

Taula III.9 Evolució d'empreses per grans sectors econòmics. Baix Llobregat (1996-2002)

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
AGRICULTURA	n	26	25	42	45	52	51	65
	%	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
INDÚSTRIA	n	4.171	4.234	4.191	4.120	4078	4.063	3.926
	%	23,0	22,5	21,4	21,0	20,2	19,5	18,4
CONSTRUCCIÓ	n	2.000	2.085	2.386	2.658	2.911	3.074	3.151
	%	11,0	11,1	12,2	13,5	14,5	14,8	14,8
SERVEIS	n	11.972	12.460	12.955	12.837	13.103	13.605	14.183
	%	65,9	66,3	66,2	65,3	65,1	65,4	66,5
TOTAL	n	18.169	18.804	19.574	19.660	20.144	20.793	21.325
	%	100	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball.

Com podem observar a la taula III.9, en el període d'estudi més del 65% de les empreses presents a la comarca realitzen activitats dins del sector serveis. Aquesta proporció il·lustra la consolidació del procés de terciarització que s'ha esmentat anteriorment. El sector industrial té un pes productiu del 20% aproximadament, un percentatge que s'apropa al de les empreses ubicades dins del sector de la construcció (al voltant d'un 14%). Finalment, les empreses que es dediquen a l'agricultura tenen una importància residual en l'economia de la comarca. Així només representen el 0,2% del total del teixit empresarial del Baix Llobregat.

Ara bé, si s'observa aquesta distribució segons l'ocupació que cadascun dels sectors genera, la distribució és lleugerament diferent, tal i com es pot apreciar a la taula III.10:

**Taula III.10 Evolució d'assalariats per grans sectors econòmics.
Baix Llobregat (1996-2002)**

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
AGRICULTURA	n	72	82	180	165	172	292	338
	%	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
INDÚSTRIA	n	61.998	64.572	68.319	70.278	73.574	76.673	74.388
	%	40,9	41,6	40,3	38,7	37,7	37,3	35,4
CONSTRUCCIÓ	n	12.577	12.695	16.240	18.527	20.537	21.189	21.354
	%	8,3	8,2	9,6	10,2	10,5	10,3	10,2
SERVEIS	n	76.897	78.015	84.919	92.653	100.868	107.200	114.179
	%	50,7	50,2	50,1	51,0	51,7	52,2	54,3
TOTAL	n	151.544	155.370	169.658	181.623	195.151	205.354	210.259
	%	100	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball.

En el període 1996-2002, més de la meitat d'assalariats de la comarca treballaven al sector dels serveis, fet indicatiu de la importància d'aquest sector productiu en la generació d'ocupació al Baix Llobregat. Però, tot i aquesta tendència, el volum d'assalariats que es concentren dins del sector industrial no és gens menyspreable (un 40,9%, l'inici del període, i un 35,4% l'any 2002). Això és un reflex de la importància que encara avui tenen aquestes activitats industrials dins de l'estructura productiva comarcal, tot i la reducció en 5 punts d'aquesta xifra en el període d'estudi. En el cas de la construcció la proporció se situa en el 10,2% i només un 0,2% dels assalariats del Baix Llobregat treballen al sector agrícola, fet que mostra el paper residual que tenen aquestes activitats a la comarca.

III.6 Contractació registrada

Un indicador clau en l'anàlisi del mercat laboral és, sens dubte, el nombre de contractes registrats en les oficines de treball, ja que ens aporta informació sobre la capacitat que té aquest de generar ocupació. Al mateix temps, ens proporciona alguns apunts sobre les característiques d'aquesta ocupació (si és de caràcter temporal o indefinit, la duració d'aquesta relació

laboral, els sectors que creen més llocs de treball o els sectors on es dóna una major rotació laboral, etc.).

La taula III.11 presenta el volum de contractes signats al Baix Llobregat en el període comprés entre l'any 1998 i l'any 2002 i un recull de la variació anual.

Taula III.11 Evolució dels contractes registrats. Baix Llobregat (1998-2002)

	TOTAL	VARIACIÓ ANUAL (%)
1998	182.991	--
1999	217.986	19,1
2000	246.675	13,2
2001	298.227	20,9
2002	197.556	-33,8

Font: OPMT-BL a partir de les dades de les OTG facilitades pel Dpt. de Treball i l'INEM.

De l'anàlisi de la taula anterior es desprèn que, del 1998 fins el 2001, el nombre de contractes registrats a la comarca s'ha anat incrementant progressivament. Si a l'inici del període d'estudi es van signar 182.991 contractes, l'any 2001 aquesta xifra gairebé arribava als 300.000 contractes.

Els increments anuals de la contractació en aquest període han estat considerables: del 19,1% entre el 1998-1999, del 13,2% entre el 1999-2000 i del 20,9% entre el 2000-2001. Només resta dir que entre el 2001 i el 2002 s'aprecia un canvi de tendència: el volum de contractes registrats presenta un decreixement del 33,8%, que en valors absoluts significa un total de 100.671 contractes menys en relació a l'any anterior.

Cal advertir, tal com es comentava a l'inici d'aquest apartat, que l'increment que s'ha produït en el volum de contractes registrats a la comarca, en aquest període, per si mateixa no és una dada positiva. Seria necessari introduir altres variables en l'estudi per tal de verificar que

aquesta contractació ha tingut un impacte en la reducció de l'atur i en la creació d'una ocupació estable i de qualitat. Variables com ara, la duració de la relació laboral i el caràcter temporal o indefinit d'aquesta entre d'altres.

En aquesta línia, la taula III.12 il·lustra l'evolució de la contractació registrada al Baix Llobregat segons la modalitat, diferenciant entre indefinida i temporal.

Taula III.12 Evolució dels contractes registrats per modalitat. Baix Llobregat (1998-2002)

	1998		1999		2000		2001		2002	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
INDEFINITS	19.244	10,5	26.688	12,2	28.478	11,5	36.125	12,1	25.477	12,9
TEMPORALS	163.747	89,5	191.298	87,8	218.197	88,5	262.102	87,9	172.049	87,1
TOTAL	182.991	100	217.986	100	246.675	100	298.227	100	197.556	100

Font: OPMT-BL a partir de les dades de les OTG facilitades pel Dpt. de Treball i l'INEM

La primera conclusió que s'extreu de l'anàlisi de la taula anterior és l'elevada temporalitat de la nova contractació que es realitza al Baix Llobregat. Si bé les dades ens mostren que l'evolució d'aquest indicador segueix una tendència decreixent, encara l'any 2002 el 87,1% dels contractes signats eren temporals. Així, la reducció de l'atur i la creació d'ocupació que s'ha donat a la comarca en els darrers anys és producte de la temporalitat dels nous contractes.

Tal com s'exposava anteriorment, una de les característiques principals que presenta el mercat laboral en els nostres dies és la incertesa sobre la continuïtat de la relació laboral. Aquesta inestabilitat en l'ocupació impulsada per la normativa laboral amb l'objectiu de fomentar la creació de llocs de treball, no només ha modificat el marc de les relacions laborals sinó

que, per a molts treballadors, significa la impossibilitat de planificar un projecte de vida. Al mateix temps, qüestiona la centralitat del treball com a principal mecanisme d'identificació personal.

Si s'analitza l'evolució de la contractació segons els sectors d'activitat podem conèixer els sectors econòmics més dinàmics, des de l'òptica de la creació d'ocupació.

Taula III.13 Evolució dels contractes registrats per sectors econòmics. Baix Llobregat (1998-2002)

	AGRICULTURA		INDÚSTRIA		CONSTRUCCIÓ		SERVEIS		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
1998	411	0,2	38.303	20,9	20.989	11,5	123.288	67,4	182.991	100
1999	466	0,2	42.645	19,6	24.971	11,5	149.904	68,8	217.986	100
2000	431	0,2	47.338	19,2	26.917	10,9	171.989	69,7	246.675	100
2001	642	0,2	50.205	16,8	34.424	11,5	212.956	71,4	298.227	100
2002	525	0,3	33.579	17,0	21.651	11,0	141.801	77,8	197.556	100

Font: OPMT-BL a partir de les dades de les OTG facilitades pel Dpt. de Treball i l'INEM.

Com podem observar a la taula III.13 en el període 1998-2002 el sector serveis és el que presenta el major nombre de noves contractacions.

L'any 2002, del total de nous contractes que es van signar gairebé el 78% es concentraven en el sector serveis; li seguia el sector industrial amb el 17% de les noves contractacions; amb un 11% el sector de la construcció i, per últim, amb només un 0,3% del total es situen les contractacions al sector agrari.

En aquest període, es pot observar un increment del pes de contractació dins del sector serveis. La importància d'aquest sector econòmic en la creació de llocs de treball en la comarca cal situar-la en el context de terciarització productiva que han sofert les anomenades societats del capitalisme avançat. En relació al sector industrial, s'observa una tendència inversa al cas dels serveis. Aquesta regressió de la indústria en la creació d'ocupació es fonamenta en la reestructuració econòmica, les

transformacions tecnològiques i les noves estratègies empresarials de racionalització en la gestió dels recursos. El percentatge de nova contractació al sector de la construcció s'ha estabilitzat a l'entorn del 11%. Per acabar, l'agricultura en aquest període ha anat perdent pes relatiu sobre el total dels nous contractes realitzats a la comarca.

Si a l'anàlisi anterior introduïm la variable de modalitat contractual, podem veure que la temporalitat dels contractes és el tret significatiu a tots els sectors econòmics l'any 2002. No obstant, cal puntualitzar que els sectors productius que presenten un percentatge de temporalitat més elevat són la construcció i els serveis amb un 90,2% i un 88,1% del total contractes signats l'any 2002.

Taula III.14 Modalitat del contracte per sectors d'activitat. Baix Llobregat 2002

	AGRICULTURA		INDÚSTRIA		CONSTRUCCIÓ		SERVEIS		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
INDEFINITS	101	19,2	6.421	19,1	2.113	9,8	16.842	11,9	25.477	12,9
TEMPORALS	424	80,8	27.158	80,9	19.538	90,2	124.959	88,1	172.079	87,1
TOTAL	525	100	33.579	100	21.651	100	141.801	100	197.556	100

Font: OPMT-BL a partir de les dades de les OTG facilitades pel Dpt. de Treball i l'INEM.

IV. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE DONES

IV.1 Característiques demogràfiques de la població femenina de la comarca del Baix Llobregat.

IV.1.1 Estructura de la població.

Taula IV.1 Població femenina. Nombre i percentatge sobre la població total. Baix Llobregat 1996 i 2001

	DONES		% VARIACIÓ 1996-2001	% POBLACIÓ TOTAL	
	1996	2001		1996	2001
Menys de 16 anys	55.056	53.776	-2,3	48,9	48,5
De 16 a 24 anys	51.427	43.170	-16,1	48,7	48,9
De 25 a 44 anys	101.059	119.425	18,2	49,6	49,1
De 45 a 64 anys	73.372	80.748	10,1	49,2	49,9
65 anys i més	42.072	50.548	20,1	57,9	57,1
Total	322.986	347.667	7,6	50,2	50,2

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

La població femenina a la comarca ha presentat un creixement del 7,6% en el període 1996-2001. L'any 1996 hi havia al Baix Llobregat 322.986 dones, mentre que el 2001 aquesta xifra augmenta fins a 347.667, la qual cosa representa 24.681 dones més.

Si ens fixem en la distribució per grups d'edat veurem que mentre les franges d'edat més joves han reduït el nombre d'efectius (especialment significatiu és el decrement entre els 16 i els 24 anys -16,1%-) a causa principalment del descens de la fecunditat, les edats més avançades i els intervals d'edat centrals han incrementat la seva població (amb un creixement màxim del 20,1% en les dones de 65 anys i més). Els motius fonamentals d'aquest increment són les migracions en les edats centrals i l'envelliment progressiu de la població en el cas de les edats més avançades.

Per acabar, l'anàlisi del pes relatiu de la població femenina sobre el total de la població del Baix Llobregat revela una tendència clara: a mesura que avança l'edat augmenta la proporció de dones en relació al total de la població a causa de que l'esperança de vida de les dones és més elevada que la del col·lectiu d'homes (l'any 2001 l'esperança de vida femenina era del 83,0 anys i la masculina de 77,4 anys).

IV.1.2 Nivell d'estudis

Taula IV.2 Nivell d'instrucció de la població per sexe. Baix Llobregat 1996.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Sense estudis	4.067	1,4	10.643	3,6	14.710	2,5
Estudis primaris	150.909	52,4	162.604	55,7	313.513	54,0
Estudis secundaris	113.127	39,3	98.824	33,8	211.951	36,5
Estudis universitaris	19.999	6,9	20.027	6,9	40.026	6,9
Total	288.102	100	292.098	100	580.200	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

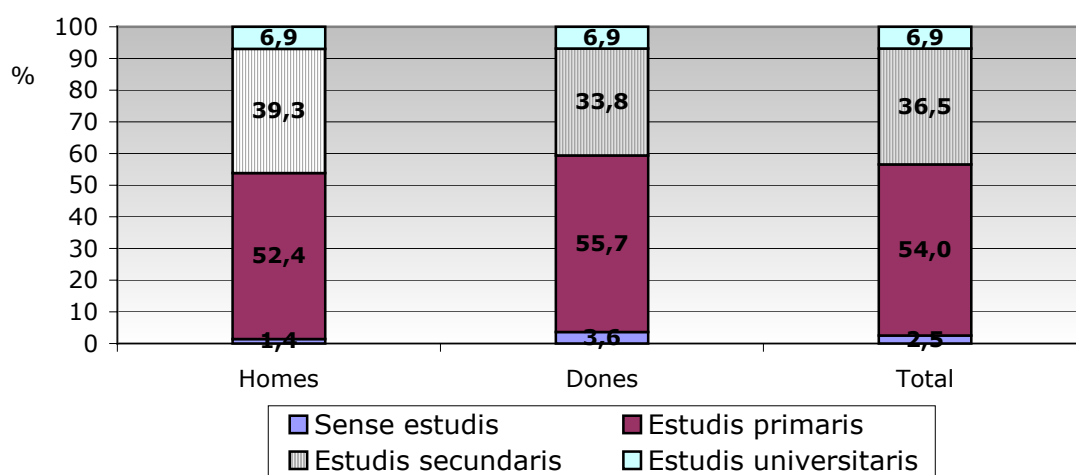
L'anàlisi per nivell d'instrucció revela que a la comarca predominen les persones que no superen el nivell d'estudis primaris (54,0%). L'any 1996 el 2,5% de la població no té cap grau acadèmic, un 36,5% té estudis secundaris de primer i segon grau (FP-1, FP-2 o Batxillerat), i només el 6,9% de la població havia assolit estudis universitaris.

Si introduïm en aquesta anàlisi la variable sexe veurem que el perfil educatiu de la població al Baix Llobregat presenta un biaix de gènere que s'observa amb més intensitat en els nivells inferiors de l'escala educativa.

L'any 1996 la població masculina analfabeta se situava en un 1,4%, mentre que la femenina mostrava un grau d'analfabetització del 3,6%. En altres paraules, el 72% del total de la població sense estudis eren dones (concretament, 10.643 dones).

A la categoria d'estudis primaris la proporció de dones (55,7%) és lleugerament superior a la dels seus homòlegs masculins (52,4%). La situació contrària es troba a la categoria d'estudis secundaris: el 39,3% de la població masculina se situa dins aquesta categoria, al temps que la femenina constitueix un 33,8%. Per últim, cal assenyalar que la categoria d'estudis universitaris concentra un 6,9% de la població tant masculina com femenina.

Gràfic IV.3 Nivell d'instrucció de la població. Baix Llobregat 1996

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

IV.1.3 Relació amb l'activitat

Taula IV.4 Relació de la població amb l'activitat per sexe. Baix Llobregat 1996.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Ocupats	154.495	48,2	78.942	24,4	233.437	36,3
Busquen 1a ocupació	6.512	2,0	7.298	2,3	13.810	2,1
Desocupats ocupació anterior	24.914	7,8	25.945	8,0	50.859	7,9
Servei militar	3.158	1,0	0	0,0	3.158	0,5
Jubilats o pensionistes	45.001	14,0	42.070	13,0	87.071	13,5
Incapacitats permanents	4.243	1,3	2.545	0,8	6.788	1,1
Escolars i estudiants	68.040	21,2	69.824	21,6	137.864	21,4
Feines de la llar	691	0,2	83.717	25,9	84.408	13,1
Altres situacions	13.379	4,2	12.645	3,9	26.024	4,0
Total	320.433	100	322.986	100	643.419	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

El col·lectiu més nombrós és el d'ocupats: el 36,3% de la població al Baix Llobregat treballa. El d'estudiants és el segon en importància (21,4%), seguit pels jubilats o pensionistes (13,5%) i les persones que es dediquen a les feines de la llar (13,1%).

Ara bé, la desagregació per sexes introdueix algunes matisacions a la distribució de la població total: a la categoria d'ocupació ens trobem que el percentatge d'homes que treballen (48,2%) és gairebé el doble de la dada que presenta el col·lectiu femení (24,4%). Si ens fixem en la població amb una incapacitat permanent veurem que el 63% són homes (en valors absoluts, 4.243 persones) i només el 37% són dones (2.545 persones). Per altra banda, fins un 25,9% de les dones es dediquen a les feines de la llar, mentre que només un 0,2% dels homes ho fa. És a dir, del total de

persones que realitzen aquesta activitat a la comarca el 99% són dones. La resta de categories no presenten diferències significatives per raó de gènere.

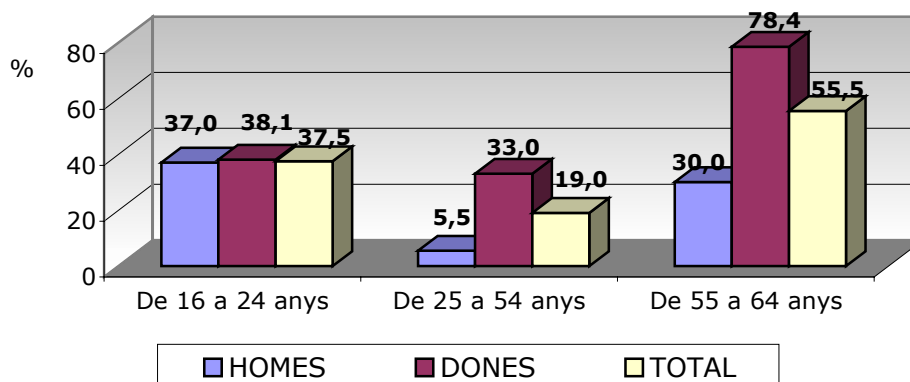
Taula IV.5 Taxa d'inactivitat de la població per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat. 2001

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)
De 16 a 24 anys	21.524	37,0	17.783	38,1	39.307	37,5
De 25 a 54 anys	9.790	5,5	56.679	33,0	66.469	19,0
De 55 a 64 anys	10.421	30,0	30.282	78,4	40.703	55,5
Total	41.734	12,9	104.744	32,7	146.478	22,7

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

Les taxes d'inactivitat al Baix Llobregat presenten també un biaix de gènere. Així, doncs, si observem les xifres totals d'inactivitat veurem que la taxa femenina (32,6%) està gairebé 20 punts per sobre de la taxa masculina (12,9%).

Gràfic IV.6 Taxa d'inactivitat de la població per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001

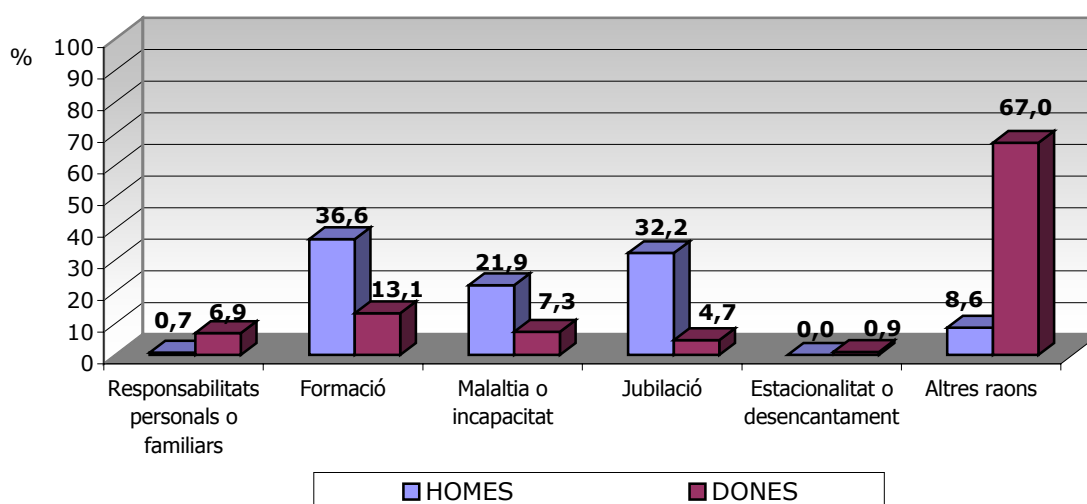

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

L'anàlisi d'aquest indicador per grups d'edat revela una tendència clara: a mesura que augmenta l'edat s'incrementen les distàncies entre la taxa d'inactivitat masculina i femenina. Així, doncs, a la franja d'edat més jove (16-24 anys) trobem la distància mínima (1,1 punts) entre la taxa femenina (38,1%) i la taxa masculina (37,0%). La diferència és de 27,5 punts en el grup de 25 a 54 anys i arriba a 48,4 punts en el col·lectiu d'entre 55 i 64 anys, tot i l'apropament de la frontera vital de l'activitat laboral en els 65 anys i la concentració dels casos de prejubilacions i invalideses.

Si ens fixem en els motius d'aquesta inactivitat destaquen les categories de "responsabilitats personals o familiars" i "estacionalitat o desencantament" ja que aquestes causes són les úniques en què les dones superen els homes. Així, doncs, mentre que el col·lectiu femení al·lega aquests motius d'inactivitat en un 6,9% i un 0,9% dels casos respectivament, per als homes no esdevé una causa d'inactivitat (0,7% i 0,0%).

Gràfic IV.7 Pes relatiu de les causes d'inactivitat per sexe. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

IV.2 Evolució de la participació del col·lectiu femení en l'àmbit productiu.

En els darrers anys hem assistit a importants canvis en l'estructura de la població activa i en l'organització del treball als països de l'anomenat capitalisme avançat. Com hem exposat en apartats anteriors, s'ha registrat una creixent internacionalització de la divisió del treball, s'han incorporat noves tecnologies al procés productiu i les economies d'aquests països han experimentat una considerable desindustrialització que ha anat acompanyada, en molts casos, per l'increment dels nivells d'atur.

Un canvi estructural important ha estat, sens dubte, la feminització de la força de treball. La participació creixent de les dones a les activitats productives constitueix un dels trets distintius de la història recent del mercat de treball. Aquesta nova situació ha fet trontollar els esquemes tradicionals de la divisió sexual del treball i, per extensió, la legitimitat d'un sistema d'organització social patriarcal que ha dificultat la participació política, econòmica i social de les dones.

Alguns autors consideren que la participació de la dona a les feines remunerades està vinculada a la terciarització de la base productiva d'aquestes societats, ja que les activitats del sector serveis constitueixen la principal font d'ocupació femenina (al Baix Llobregat, l'any 2001, el 68% de les dones ocupades es concentraven en aquest sector productiu).

Un dels arguments que sosté l'afirmació de la feminització dels serveis és el fet de que bona part de les activitats que aplega el sector serveis són resultat de l'externalització de les feines realitzades a l'àmbit reproductiu, tradicionalment a càrrec de les dones (neteja, cuina, cura de les persones, etc.). Això situa al col·lectiu femení en una posició d'avantatge comparatiu en el moment d'accedir a aquests llocs de treball.

No obstant, l'increment de l'activitat femenina per ella mateixa no és una dada positiva. Cal doncs analitzar si aquest increment ha anat acompanyat d'un increment paral·lel en els volums d'ocupació, o, pel contrari, s'ha traduït en un augment de l'atur. Al mateix temps, és important analitzar la qualitat de l'ocupació femenina. L'equiparació quantitativa entre homes i dones al mercat de treball és un primer pas per aconseguir la igualtat laboral entre gèneres, però no és l'únic ni el definitiu. És necessari, per tant, examinar la qualitat dels llocs de treball als quals el col·lectiu de dones han tingut i tenen accés abans de parlar de la superació de la divisió sexual del treball i de la fi de la discriminacions de gènere a l'àmbit productiu. En aquest sentit, cal anar amb cura i no establir conclusions optimistes massa aviat.

En aquest apartat s'analitza, en primer lloc, l'evolució de la participació de la dona al mercat de treball de la comarca entre el 1996 i el 2000, període caracteritzat per l'expansió econòmica i la creació d'ocupació. L'evolució es centra en l'estudi comparatiu dels principals indicadors laborals (l'activitat, ocupació i l'atur) que presenta el col·lectiu de dones en relació al col·lectiu d'homes. A partir d'aquesta diagnosi sobre el lloc que ocupen les dones dins l'àmbit productiu, es tracta d'identificar els mecanismes que situen les dones en unes condicions desfavorables envers l'accés al mercat de treball i la seva permanència.

Aquesta aproximació, de caire més descriptiu, constituirà la base per conèixer les desigualtats presents en el mercat de treball fonamentades en la diferenciació per raó de gènere.

IV.2.1 Activitat

La taula IV.8 presenta l'evolució del volum d'actius a la comarca del Baix Llobregat en el període comprès entre l'any 1996 i el 2000 introduint la variable sexe en aquesta anàlisi.

La primera conclusió que es pot treure és l'increment de la població activa al Baix Llobregat durant el període d'estudi, tant en el cas dels homes com en el cas de les dones. Cal advertir, però, que l'increment més significatiu en el volum d'actius es registra al col·lectiu de dones (23,4%), molt per sobre de la que presenta el col·lectiu d'homes (9,2%) i la xifra agregada (14,5%).

Taula IV.8 Evolució de la població activa per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

	HOMES		DONES		TOTAL	
	PA	Variació (%)	PA	Variació (%)	PA	Variació (%)
1996	181.688	--	108.400	--	290.088	--
1997	195.636	7,7	115.429	6,5	311.065	7,2
1998	194.306	-0,7	127.339	10,3	321.645	3,4
1999	186.599	-3,9	126.606	-0,6	313.205	-2,6
2000	198.467	6,4	133.771	5,7	332.238	6,1
1996-00		9,2		23,4		14,5

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Així, doncs, podem afirmar que l'augment de la població activa que ha experimentat la comarca es deu, principalment, a les dones que treballen o busquen treball. En aquest període, el volum d'actius de la comarca ha crescut en 42.150 persones, de les quals més del 60% són dones (en valors absoluts 25.371).

Aquest creixement ha fet que la taxa d'activitat femenina, el percentatge de població d'entre 16 i 64 anys que es declara activa, hagi augmentat 10

punts en aquest període, passant d'un 47,9%, l'any 1996, a un 58,0% l'any 2000.

Taula IV.9 Evolució de les taxes d'activitat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

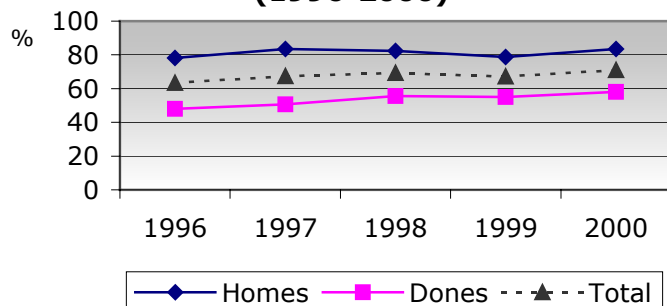
	HOMES	DONES	TOTAL
1996	78,2	47,9	63,3
1997	83,4	50,7	67,3
1998	82,4	55,6	69,2
1999	78,8	55,1	67,1
2000	83,5	58,0	70,9

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

A diferència del creixement progressiu de l'evolució de la taxa femenina (a excepció de l'any 1999 on es produeix una reducció mínima), la taxa masculina presenta una evolució caracteritzada per la irregularitat: si bé entre el 1996 i el 1997 la taxa d'activitat s'incrementa en més de 5 punts, a partir d'aquest moment s'inicia un descens fins al 1999 (punt d'inflexió que marcarà el començament de la seva recuperació amb un creixement positiu de 4,7 punts entre el 1999 i el 2000). En conjunt, la taxa d'activitat total no ha acusat aquesta disminució i presenta un creixement de gairebé 7 punts percentuals en el període d'anàlisi.

En definitiva podem dir que el creixement del nivell d'activitat al Baix Llobregat ha estat possible gràcies, en bona part, a la incorporació de la dona al mercat de treball formal. No obstant, tot i que s'han incrementat els nivells d'activitat femenina, les diferències entre homes i dones encara són força elevades.

Gràfic IV.10 Evolució taxes d'activitat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'ESA.

El gràfic IV.10 ens mostra el creixement del volum d'actius que s'ha donat a la comarca en el període d'estudi.

Especialment rellevant és l'increment de dones actives que ha suposat la reducció de les distàncies amb el col·lectiu masculí i amb la xifra agregada (encara que tímidament).

IV.2.2 Ocupació

Observant les xifres d'ocupació s'aprecia una millora d'aquest indicador en sintonia amb la millora dels nivells d'activitat de la comarca.

Taula IV.11 Evolució de la població ocupada per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

	HOMES		DONES		TOTAL	
	PO	Variació (%)	PO	Variació (%)	PO	Variació (%)
1996	154.773	--	84.827	--	239.599	--
1997	175.260	13,2	96.441	13,7	271.701	13,4
1998	177.932	1,5	110.622	14,7	288.555	6,2
1999	174.905	-1,7	112.670	1,9	287.372	-0,4
2000	189.652	8,4	121.125	7,5	310.737	8,1
1996-00		22,5		42,8		29,7

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Com ens mostra la taula anterior –taula IV.11- s'ha produït un increment en el nombre d'ocupats en ambdós col·lectius. Val a dir, però, que l'evolució del nombre d'ocupats en el cas de les dones ha seguit una tendència de

creixement progressiu a diferència del col·lectiu masculí i de la xifra agregada, on l'any 1999 es produeix una reducció del volum d'ocupació que suposa un retrocés en relació a l'evolució positiva d'aquest indicador.

Com passava en el cas de l'activitat, l'increment més important es produeix en el col·lectiu de dones (amb un percentatge de variació del 42,8%). Així, doncs, si a l'inici del període d'anàlisi el volum d'ocupats era gairebé el doble que el volum d'ocupades. L'any 2000 aquesta distància ha presentat una reducció significativa.

En el cas del col·lectiu de dones cal destacar dos moments en l'evolució de l'ocupació que determinen aquest increment: l'any 1997, amb un percentatge de creixement del 13,7%, i l'any 1998 amb una variació anual de gairebé el 15%. Pel que fa als homes, la variació anual més significativa es produeix el 1997, amb una proporció de creixement del 13,2%.

Cal afegir que, tot i el creixement de l'ocupació femenina, aquesta continua presentant uns nivells inferiors a les xifres del col·lectiu masculí. Aquesta afirmació es visualitza de forma més directa amb la informació que mostra la taula IV.12.

Taula IV.12 Evolució de les taxes d'ocupació per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

	HOMES	DONES	TOTAL
1996	66,6	37,6	52,3
1997	74,7	42,4	58,8
1998	75,5	48,4	62,1
1999	73,8	49,0	61,6
2000	79,8	52,6	66,4

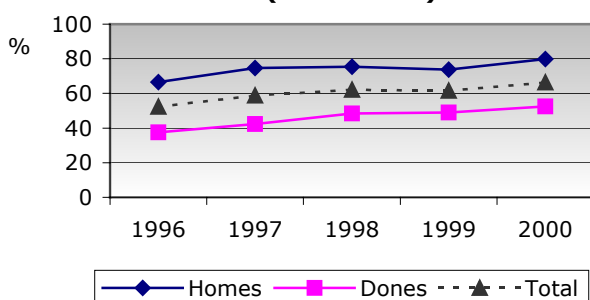
Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Com es pot observar l'increment en el volum d'ocupats, especialment en el col·lectiu de dones, ha augmentat les taxes d'ocupació.

Així, en el període comprès entre l'any 1996 i el 2000 la taxa d'ocupació femenina ha presentat un creixement de 15 punts percentuals. Per sobre, encara que lleugerament, del creixement que presenta la xifra total (14,1 punts) i de la variació de la taxa d'ocupació masculina (13,2 punts).

No obstant això, les distàncies entre ambdós col·lectius no han presentat modificacions substancials. Així, doncs, l'any 1996 les diferències entre la taxa d'ocupació masculina i la taxa d'ocupació femenina eren de 29 punts percentuals (66,6% de la taxa masculina i el 37,6% de la taxa masculina). L'any 2000, aquesta diferència és de 27,2 punts deixant la taxa masculina en el 79,8% i la femenina en el 52,6%.

Gràfic IV.13 Evolució de les taxes d'ocupació per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'ESA.

El gràfic IV.13 il·lustra la dinàmica evolutiva de les taxes d'ocupació.

Es pot observar la tendència que s'apuntava més amunt: el creixement paral·lel de les diferents taxes que suposa el manteniment de les diferències entre els sexes.

Amb la finalitat de fer visible la desigual participació entre homes i dones al mercat de treball s'ha elaborat un indicador analític que divideix els nivells d'activitat i d'ocupació de les dones entre les dades que presenten el col·lectiu masculí.

Taula IV.14 Ràtio dones / homes

	HOMES		DONES		% D/H	
	1996	2000	1996	2000	1996	2000
ACTIVITAT	181.688	198.467	108.400	133.771	59,7	67,4
OCUPACIÓ	154.773	189.652	84.827	121.125	54,8	63,9

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

La taula IV.14 evidencia que, tot i la millora dels indicadors entre el 1996 i el 2000, els homes segueixen registrant els volums més importants d'activitat i d'ocupació. Cal advertir, però, que les distàncies entre gèneres són més acusades en l'indicador d'ocupació que no pas en l'activitat. Això, s'explica pel fet de que l'augment de la població activa femenina no s'ha traduït en un increment paral·lel de la seva ocupació. O, en altres paraules, aquesta incorporació efectiva de les dones a l'activitat no ha suposat la creació de nous llocs de treball amb la mateixa intensitat.

Aquestes dades il·lustren la dificultat que tenen les dones en accedir a una ocupació en el mercat de treball formal. D'aquesta manera, si la població activa femenina l'any 1996 representava el 59,7% de la masculina, l'any 2000 aquesta xifra aconsegueix una millora de 7,7 punts que la situa en el 67,4%. No obstant, la variació percentual més significativa la trobem en l'indicador de l'ocupació, possiblement, a causa de presentar unes dades molt negatives a l'inici del període d'estudi (recordem que l'any 1996 el volum de dones ocupades constituïa la meitat d'homes ocupats).

A partir dels resultats anteriors podem afirmar que la major part de l'augment registrat en els nivells d'activitat de les dones han estat absorbits per l'atur i no per l'ocupació. Per tant, aquest desajust entre els ritmes de creixement de les xifres d'activitat i d'ocupació afectarà el comportament de l'atur.

A continuació, s'analitza l'evolució de l'atur registrat al Baix Llobregat entre el 1996 i el 2000 amb l'objectiu de contrastar l'afirmació anterior.

IV.2.3 Atur estimat

Sens dubte, un dels fenòmens que ha caracteritzat negativament el mercat de treball de la comarca han estat les elevades taxes d'atur, especialment a la dècada dels vuitanta i inicis dels noranta. A partir de la segona meitat dels noranta s'inicia un període d'expansió econòmica que possibilita la millora dels principals indicadors del mercat de treball, entre ells el descens dels nivells de població aturada.

La taula IV.15 presenta l'evolució del volum de persones aturades en el període d'estudi (1996-2000).

Taula IV.15 Evolució de la població aturada per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

	HOMES		DONES		TOTAL	
	PAT	Variació (%)	PAT	Variació (%)	PAT	Variació (%)
1996	26.915	--	23.573	--	50.488	--
1997	20.376	-24,3	18.988	-19,5	39.364	-22,0
1998	16.374	-19,6	16.716	-11,9	33.090	-15,9
1999	11.694	-28,6	13.936	-16,6	25.489	-22,9
2000	8.815	-24,6	12.646	-9,3	21.468	-15,8
1996-00		-67,3		-46,4		-57,5

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Aquest descens de l'atur presenta algunes matisacions quan s'introdueix la variable sexe. Així, a la taula anterior s'observa que, en valors absoluts, l'any 1996 el col·lectiu d'homes registrava més població aturada que el col·lectiu de dones. L'any 2000, aquesta situació queda invertida i són les dones les que passen a constituir el col·lectiu més afectat per l'atur.

Si centrem l'anàlisi en les variacions registrades en aquest període, la primera conclusió que s'extreu és que, si bé s'ha aconseguit un descens

generalitzat de les xifres d'atur, la reducció més significativa l'assoleix el col·lectiu masculí amb una variació del 67,3% (en termes absoluts, dels 26.915 homes aturats l'any 1996 als 8.815 en el 2000). Pel que fa a les dones la reducció és del 46,4%.

Probablement l'atur sigui la magnitud, junt als salaris, amb la que es visualitza de manera més directa la discriminació de la dona al mercat de treball. Un fet indicatiu d'aquesta situació és que les dones, constituint el 40% de la població activa total, presenten el 59% del volum total d'aturats.

Les dades il·lustren no només que el col·lectiu de dones és el més afectat per l'atur, sinó que com hem observat en altres apartats, és el col·lectiu que menys es beneficia de la creació d'ocupació. La tendència que s'ha manifestat en els darrers anys de reducció de l'atur no ha afectat de la mateixa manera ambdós col·lectius.

Així, podem afirmar que entre el 1996 i el 2000 la millora de l'atur ha beneficiat més directament al col·lectiu d'homes. Per contra, les dones continuen presentant unes dificultats majors per reduir les xifres d'atur. En aquesta línia, la dada més significativa il·lustra que si a la comarca l'atur s'ha reduït en 29.020 persones el 62% d'aquests aturats eren homes i només el 38% de les dones han deixat la situació d'aturades.

Per tal de conèixer l'impacte real de l'atur sobre els diferents col·lectius necessitem l'indicador de la taxa, ja que relaciona el volum de persones en situació d'atur amb la població activa.

La taula IV.16 presenta l'evolució de les taxes d'atur d'homes i dones en el període d'estudi.

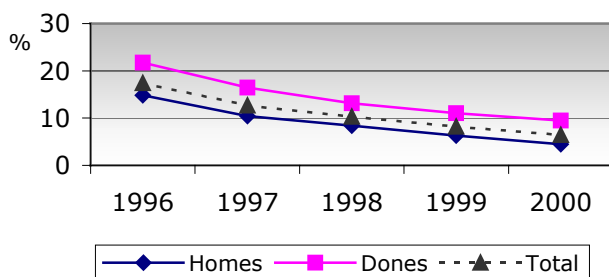
Taula IV.16 Evolució de les taxes d'atur estimat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

	HOMES	DONES	TOTAL
1996	14,8	21,8	17,4
1997	10,4	16,5	12,7
1998	8,4	13,1	10,3
1999	6,3	11,0	8,2
2000	4,4	9,5	6,5

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

L'evolució de la taxa d'atur femenina indica una disminució molt important entre el 1996 i el 2000 (12 punts percentuals). No obstant, tot i això, les diferències entre col·lectius encara són molt importants. Així, l'any 2000 la taxa femenina (9,5%) representava el doble de la masculina (4,4%).

Gràfic IV.17 Evolució de les taxes d'atur estimat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'ESA.

El gràfic IV.17 il·lustra el descens especular de la taxa d'atur a la comarca del Baix Llobregat en el període 1996-2000. Aquest descens, però, no ha afectat de la mateixa manera a tots els col·lectius. S'observa que la taxa d'atur femenina està molt per sobre de la masculina. Al mateix temps, s'aprecia que la reducció de les distàncies entre ambdós col·lectius ha estat mínima.

L'anàlisi dels diferents indicadors del mercat de treball ens condueix a afirmar que si bé la situació de la dona al mercat de treball de la comarca a presentat signes de millora (increment dels nivells d'activitat i, en menor mesura, d'ocupació) encara està lluny d'equiparar-se amb la del col·lectiu masculí (com hem vist l'atur segueix afectant principalment a les dones).

Per tant, confondre l'augment de la participació del col·lectiu de dones al treball remunerat amb la superació de la divisió sexual del treball i, per extensió, amb l'acabament de les desigualtats laborals fonamentades en una discriminació de gènere seria una equivocació. En aquesta línia s'inscriuen la paraules de Carrasco:

*"La aparente elevada participación femenina en el mercado laboral no es necesariamente un indicador de igualdad entre sexos, más bien refleja formas distintas -más precarias para las mujeres- de integrarse en el trabajo asalariado".*¹⁸

Amb tot, la creixent participació de la dona a l'activitat formal sembla un fet inqüestionable. No obstant això, el tema fonamental a tractar és el tipus d'incorporació i de participació que s'ha produït i fer visibles els nous escenaris de la desigualtat i de fenòmens com l'exclusió i la segregació.

A continuació, s'exposarà les principals desigualtats presents en l'àmbit productiu que tenen el gènere com a principi d'estratificació.

¹⁸ Carrasco, Cristina. "Un mundo para nosotros". **Mientras tanto**. Núm. 60, 1995.

IV.3 Principals discriminacions de gènere al mercat de treball.

La presència de les desigualtats de gènere és una constant en els estudis sobre la situació del mercat de treball. L'anàlisi de la variable sexe ens mostra, gairebé sempre, diferències significatives entre el col·lectiu d'homes i el col·lectiu de dones en els principals indicadors laborals. Una aproximació més detallada revela que aquestes diferències esdevenen, a la pràctica, situacions de desigualtats.

L'increment quantitatiu de la dona al mercat de treball formal és, sens dubte, una dada positiva. La desigualtat de gènere apareix quan es fa evident que gairebé la meitat de la població femenina en edat activa es considera per les estadístiques com a inactiva (segons dades de l'EPA l'any 2001 el 40,7% de les dones del Baix Llobregat eren inactives).

Un altre concepte analític a tenir present en l'estudi de les desigualtats de gènere al mercat de treball és l'anomenada *segregació ocupacional*. Així, paral·lelament a la creixent participació de la dona al treball remunerat s'aprecia un l'augment significatiu del grau de feminització d'aquells sectors d'activitat, llocs de treballs i professions que ocupen majoritàriament les dones (*segregació horitzontal*). Al mateix temps, molts estudis posen l'accent en la tendència a l'atribució diferencial de categories segons el gènere per a la realització d'una mateixa ocupació (*segregació vertical*). Cal afegir que, com veurem més endavant, aquesta assignació tindrà efectes en les retribucions i, en general, en les condicions laborals del col·lectiu femení.

Una de les formes més visibles de la desigual participació de la dona al treball assalariat és la temporalitat dels nous contractes que es realitzen a les treballadores (segons dades facilitades pel Departament de Treball de la Generalitat del total de contractes registrats a dones al Baix Llobregat, l'any 2002, el 87,68% eren temporals). Aquesta temporalitat implica, no tan sols

la incertesa laboral, sinó que situa aquestes treballadores en una posició desavantatjosa envers la negociació de les relacions laborals. En aquest punt, és important destacar el foment de la contractació a temps parcial dirigida exclusivament al col·lectiu femení, com a mecanisme per a compatibilitzar el treball productiu amb les responsabilitats familiars sota el criteri tradicional de la divisió sexual del treball que assigna el treball reproductiu a les dones. Aquesta modalitat contractual suscita algunes controvèrsies perquè pressuposa una determinada concepció de la posició de la dona envers el mercat de treball i, en general, a la societat que reforça el seu paper tradicional. Així, el contracte a temps parcial permet la “*conciliació*” de les responsabilitats familiars (que assumeix en exclusiva la dona) amb una ocupació remunerada al mercat de treball. Aquest enfocament, per tant, no qüestiona la divisió sexual de treball i els rols tradicionals de gènere es mantenen inalterables.

En darrer lloc, una aproximació a les desigualtats de gènere al mercat de treball no pot deixar de tractar el tema de l'atur. Com es posava de manifest al començament d'aquest apartat, tot i la millora en els nivells d'activitat i d'ocupació de les dones la taxa d'atur dels homes és la meitat de la taxa femenina (segons dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat, l'any 2000 la taxa d'atur de les dones era del 9,5% i la dels homes del 4,4%).

Aquestes dades il·lustren que la incorporació quantitativa de les dones al mercat laboral no ha aconseguit reduir en la mateixa proporció les desigualtats en què històricament s'ha produït aquesta incorporació. Especialment rellevant és el fet destacat per Torns (1996), que l'atur femení és socialment menys conflictiu que el masculí tot i que presenta uns volums més importants. Aquesta situació és possible gràcies a l'actuació de dos elements: la naturalització de la relació dona-àmbit domèstic i l'existència d'economia submergida.

IV.3.1 Segregació ocupacional

La segregació ocupacional està condicionada pel simbolisme de gènere que es fonamenta en els estereotips construïts socialment per establir una definició sexuada dels llocs de treball. Per tant, existeix en l'imaginari col·lectiu una distinció entre aquelles ocupacions que s'ajusten a les "característiques femenines" i aquelles ocupacions que es consideren especialment "apropiades" pel col·lectiu masculí.

Cal afegir, però, que la segregació sexuada no es redueix exclusivament a la diferent dedicació a les activitats no remunerades/remunerades sinó que s'observa clarament en la distribució de les activitats que es desenvolupen al mercat de treball formal. En aquesta línia, Carmuca Gómez Bueno destaca com un dels trets característics del mercat de treball a Espanya l'escassa diversificació ocupacional femenina:

"En las estadísticas oficiales españolas existen más de treinta cinco ramas de actividad económica, y dos tercios de las mujeres están concentradas en cinco de esas ramas, que son: comercio, agricultura, servicios personales y domésticos, educación y sanidad. Dentro de estas ramas de actividad las mujeres están empleadas en un rango bastante reducido de ocupaciones: dependienta de comercio, limpiadora, empleada administrativa, trabajadora cualificada del sector servicios y profesionales de grado medio (profesoras y enfermeras) son las más feminizadas".¹⁹

A l'àmbit productiu la segregació es manifesta amb dues variants: *horitzontal* (homes i dones es distribueixen de forma diferent entre els tipus d'ocupacions del mateix nivell) i *vertical* (distribució desigual d'homes i dones a la jerarquia ocupacional).

¹⁹ Gómez Bueno, Carmuca. "Mujeres y trabajo : principales ejes de análisis". **Revista Papers**. Núm.63/64 (2001)

La *segregació horitzontal* fa referència a l'ubicació preferent de les dones en aquells sectors on es desenvolupen activitats associades ideològicament amb el rol tradicional de mare i esposa (sanitat, ensenyament, neteja i confecció) après en la socialització diferencial de gènere.

La taula següent -IV.18- mostra la proporció de dones i d'homes en cadascun dels grans sectors d'activitat.

Taula IV.18 Població ocupada masculina i femenina per sectors econòmics. Baix Llobregat 2001

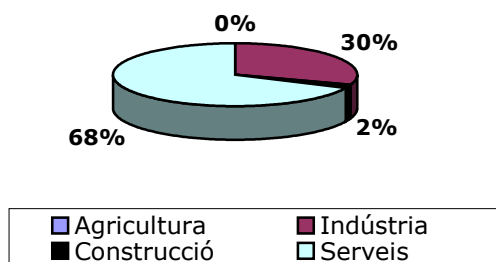
	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Agricultura	1.690	0,8	158	0,1	1.848	0,5
Indústria	98.742	46,2	40.758	30,3	139.500	40,0
Construcció	31.154	14,6	2.207	1,6	33.361	9,6
Serveis	82.232	38,5	91.487	68,0	173.719	49,9
Total	213.818	100	134.610	100	348.428	100

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

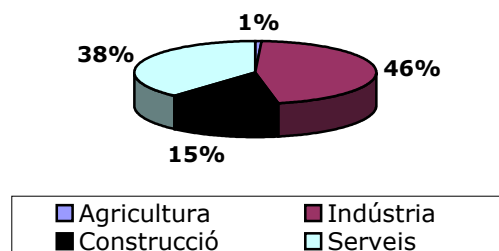
La principal conclusió que podem extreure de l'anàlisi de les dades anteriors és l'escassa diversificació sectorial del treball femení que ve implicada per la concentració en el sector serveis i la subrepresentació en altres sectors.

Aquesta concentració de l'ocupació femenina en el sector serveis s'inscriu dins el procés de terciarització econòmica que caracteritza el canvi en la composició de la base productiva de la comarca en els darrers anys. Així, doncs, la incorporació de la dona al mercat de treball formal s'ha produït en les activitats més dinàmiques en la creació de llocs de treball, activitats relacionades amb el sector dels serveis.

Gràfic IV.19 Població ocupada femenina per sectors econòmics. Baix Llobregat 2001

Gràfic IV.20 Població ocupada masculina per sectors econòmics. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

El 68,0% de les dones ocupades al Baix Llobregat l'any 2001 ho fan en activitats que es situen dins dels serveis. El sector industrial és el següent en importància numèrica, encara que a molta distància respecte el primer, amb el 30,3% de l'ocupació femenina de la comarca. El sector de la construcció i el sector agrícola tenen un pes residual dins l'ocupació femenina, ambdós sectors no arriben a aplegar el 2% del total de dones ocupades.

Si ens fixem en la distribució ocupacional del col·lectiu masculí –gràfic IV.20-, veurem que a diferència del col·lectiu de dones, els homes presenten un grau de diversificació sectorial més elevat.

La indústria és el sector econòmic amb més presència masculina (46,2% del total d'homes ocupats treballa en activitats relacionades amb el sector industrial). El sector serveis concentra el 38,5% dels ocupats, el 14,6% treballa a la construcció i només el 0,8% està ocupat en el sector agrícola.

Aquesta distribució diferencial d'homes i dones al mercat de treball podem dir que és, fins a cert punt, la reproducció de l'àmbit privat a l'àmbit públic. Una vegada que les dones han tingut accés (amb limitacions) a un

espai que tradicionalment estava reservat als homes, aquest espai es subdivideix per seguir mantenint una segregació sexual, en aquest cas una segregació ocupacional.

Una concentració sectorial i professional que té com a principal inconvenient situar a les dones en una posició subordinada, ja que aquests sectors són, sovint, els menys valorats, reconeguts i prestigiats socialment.

Al mateix temps, això condueix a la legitimació d'un sistema de retribucions que perjudica a les dones pel fet de considerar que els sectors i les ocupacions més feminitzades són les que tenen menys valor de mercat, seguint una terminologia economicista.

No obstant, el nucli dur de les desigualtats de gènere per a les dones ocupades el trobaríem en la *segregació vertical*.

La següent taula -taula IV.21- presenta la distribució de la població ocupada al Baix Llobregat per categories professionals amb l'objectiu de conèixer quines són les professions amb més presència femenina i contrastar, d'aquesta manera, l'existència de segregació ocupacional en la comarca. A tal efecte, s'ha elaborat un indicador analític que representa la proporció de dones a cada branca professional en relació al nombre d'ocupats total a cada professió.

Taula IV.21 Població ocupada per categoria professional i sexe. Baix Llobregat 2001

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Directius administració i empresa	15.306	60,3	10.090	39,7	25.395	100
Tècnics i prof. científics i intel·lectuals	11.487	54,2	9.725	45,8	21.212	100
Tècnics i professionals de suport	17.863	57,0	13.493	43,0	31.356	100
Empleats administratius	11.618	30,1	26.957	69,9	38.575	100
Treb. serv. restauració, personals, comerç	20.365	38,9	31.969	61,1	52.334	100
Treb. qualificats agraris i pesquers	1.784	91,9	158	8,1	1.942	100
Treb. qual. manufactures i construcció	55.935	94,7	3.124	5,3	59.058	100
Operadors d'instal·lacions i maquinària	39.688	76,4	12.281	23,6	51.969	100
Treballadors no qualificats	39.773	59,7	26.813	40,3	66.587	100
Forces armades	0	0,0	0	0,0	0	100
TOTAL	213.818	61,4	134.609	38,6	348.428	100

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA). 2001

Si ens fixem en les dades anteriors, les professions més feminitzades són: "empleats administratius" amb un 69,9% i els "treballadors de serveis, restauració, personals i comerç" amb un 61,1%. Aquestes dues categories professionals apleguen el 44% del total de dones ocupades al Baix Llobregat l'any 2001.

Per altra banda, les professions amb major presència masculina són: "treballadors qualificats d'empreses manufactureres i construcció" amb un 94,7%; en segon lloc, els "treballadors qualificats agraris i pesquers" amb un 91,9% i, per últim, els "operadors d'instal·lacions i maquinària" amb un 76,4%. En aquestes categories professionals els pes de l'ocupació femenina és gairebé testimonial.

En relació a la categoria de "directius d'administració i d'empresa" la variable sexe segueix constituint un criteri de diferenciació. Així, del total d'ocupats en aquesta categoria professional (25.395 persones) el 60,3%

eren homes (en termes absoluts, 15.306 treballadors) i el 39,7% dones (10.090 ocupades). En aquest punt, seria interessant aprofundir en el perfil de les dones ubicades en ocupacions directives i analitzar el tipus d'empresa que gestionen amb variables com la grandària, el sector productiu, l'activitat econòmica, etc.

Per acabar, només dir, que en el cas de les categories: "tècnics i professionals científics i intel·lectuals" i "tècnics i professionals de suport" les distàncies entre homes i dones són de 8 punts percentuals i de 14 punts percentuals, respectivament.

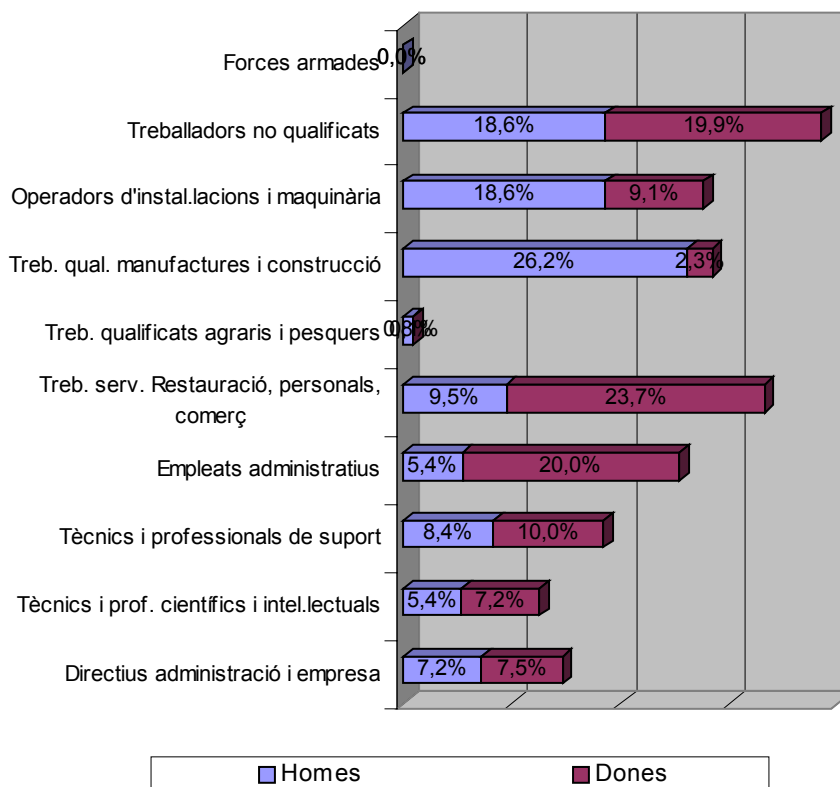
La participació de cada sexe en l'ocupació segons les distintes categories professionals no ens permet conèixer on treballen realment, homes i dones. Aquesta informació la podem obtenir mitjançant l'índex de concentració que calcula la proporció d'homes i dones a cada categoria professional en funció del total d'ocupats de cada sexe. Així, s'analitza l'ocupació femenina i masculina segons el pes relatiu que té cadascuna de les categories professionals dins l'ocupació total.

Com es pot observar al gràfic IV.22, les categories professionals que tenen una presència més important d'ocupats a la comarca són: "treballadors no qualificats" amb un 19% (66.587 persones ocupades), "treballadors qualificats de manufactures i construcció" amb un 17% del total d'ocupats (concretament, 59.058), "treballadors de serveis, restauració, personals i comerç" amb un 15% del total d'ocupats (52.334) i els "operadors d'instal·lacions i maquinària" també amb un 15% (51.969).

A més aquestes professions presenten les diferències més significatives en els índexs de concentració d'homes i dones, amb l'excepció de la categoria de "treballadors no qualificats". Per tant, els grups professionals on es troben majoritàriament les dones són: "treballadors de serveis, restauració, personals i comerç" amb un 23,7% del total de dones ocupades, amb un 20% "empleats administratius" i amb un 19,9% "treballadors no qualificats".

Pel que fa als homes, el 63,4% es concentren en tres categories: "treballadors qualificats manufactures i construcció" (26,2%), "treballadors no qualificats" i "operadors d'instal·lacions i maquinària" cadascuna amb un 18,6%.

Gràfic IV.22 Índex de concentració professional per sexe. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de les dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA). 2001

Aquest indicador evidencia l'escassa diversificació professional de la comarca. Així el Baix Llobregat aplega en tres branques professionals el 51% del total de població ocupada. El grau de concentració per a les dones és del 63,6% i en el cas dels homes del 64%.

Fins aquest punt, hem analitzat la distribució d'homes i dones a l'estructura ocupacional segons la categoria professional. Amb aquesta informació hem pogut veure que la incorporació de la dona al mercat de treball formal s'ha produït sense alterar substancialment les bases de l'estructura patriarcal. Les dones es concentren fonamentalment en aquelles professions que tenen relació amb els treballs desenvolupats a l'àmbit reproductiu (restauració, serveis personals, comerç, etc.) i en ocupacions auxiliars respecte d'altres que es consideren més rellevants (ocupacions administratives i de secretariat). A més, ambdós grups, apareixen sovint combinats en la definició de les ocupacions femenines. Per exemple, en el sector sanitari l'ocupació d'infermera té socialment un caràcter molt més femení que l'ocupació de metge.

Cal matisar, però, que la proporció d'homes i dones ocupats a les categories de directius i tècnics en el Baix Llobregat és bastant homogènia en comparació amb les xifres que presenten altres categories. No obstant això, caldria aprofundir en les característiques d'aquesta ocupació: en quines branques d'activitat es concentren més les dones, el tipus de feina que desenvolupen, etc. Amb tot, podem afirmar que la major presència de les dones en el mercat de treball ha reforçat la segregació ocupacional existent.

IV.3.2 Desigualtat Salarial²⁰

Un dels efectes més directes de la segregació que pateix la dona en el mercat de treball és la desigualtat en les retribucions. Tot i la igualtat

²⁰ Per aprofundir sobre aquest tema consultar: Salvador del Rey Guanter (Dir.). **La desigualtat retributiva per raó de gènere a la negociació col·lectiva catalana : àmbits on potencialment es poden desenvolupar les conductes discriminatòries.** Barcelona: Institut Català de la Dona, 2002.

jurídica²¹ a la pràctica la desigualtat en els salaris entre homes i dones continua vigent.

Taula IV.23 Salari mitjà* per treballador i mes, sectors d'activitat, grup professional i sexe. Catalunya IV Trimestre 2000

	TOTAL		
	Homes	Dones	% D/H
Indústria	321.239	221.606	69,0
Construcció	241.388	198.523	82,2
Serveis	280.847	196.156	69,8
Total	291.656	205.340	70,4

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'Institut Nacional de Estadística. Encuesta de salarios en la industria y en los servicios. IV Trimestre 2000.

*Unitats pessetes

Les dades de l'Encuesta de salarios en la industria y en los servicios, mostren que el salari mensual mitjà de les treballadores és de 205.340 pessetes, aquesta quantitat augmenta fins a les 291.656 en el cas dels homes. Això significa que les dones reben el 70,4% del salari masculí – taula IV.23-.

Per sectors econòmics s'observa que a la indústria el salari mitjà de les dones representa el 69,0% del salari mitjà masculí. A la construcció, sector d'escassa presència femenina, les diferències salarials entre els sexes són les més baixes: el guany mitjà de les dones és un 82,2% del que reben els homes, mentre que en el sector serveis aquesta proporció és del 69,8%.

La desigualtat salarial lògicament és producte de les desigualtats que es produeixen en el mercat laboral:

²¹ Cal assenyalar que la regulació antidiscriminatòria afecta només a una part de les treballadores: les que estan ocupades dins del mercat formal. Les dones presents a l'economia submergida queden fora de l'àmbit d'aplicació.

- la infravaloració de les ocupacions considerades "femenines"
- el manteniment dels sectors masculinitzats que són, curiosament, els que tenen millors qualificacions i retribucions
- discriminació en l'accés als llocs directius i de responsabilitat
- l'existència de retribucions complementàries que beneficien principalment als homes
- una negociació col·lectiva descentralitzada
- la precarietat dels contractes

IV.3.3 Flexibilitat i gènere: la temporalitat i el contracte a temps parcial.

Les diverses formes d'ocupació són una clara expressió de les desigualtats de gènere en el mercat de treball i en aquest punt els conceptes clau són bàsicament: la temporalitat i el contracte a temps parcial.

A mitjans dels anys vuitanta la flexibilitat es presenta com la fórmula màgica per fer front als problemes d'un mercat de treball que mostra símptomes d'esgotament (alts nivells d'atur, escassa capacitat de creació de nous llocs de treball, etc.). Aquesta flexibilitat és sinònim de capacitat d'adaptació, d' "elasticitat", de modernitat i qüestiona la legislació laboral i els sistemes de protecció social, la manca d'agilitat dels quals dificulta el dinamisme en la generació d'ocupació.

A partir d'aquest moment, tot ha de ser flexible en el mercat de treball: els treballadors, la formació, els horaris, la jornades de treball, els salaris fins i tot els sistemes de producció.

No obstant, com hem comentat en apartats anteriors, la flexibilitat a la pràctica té la finalitat de traslladar als treballadors els riscos associats a les fluctuacions del mercat i reduir així els costos laborals mitjançant la utilització de formes d'ocupació menys costoses (treball temporal, a temps parcial, a domicili, en pràctiques, d'aprenentatge, etc.). D'aquesta manera la flexibilitat provoca l'aparició de formes de treball situades a la frontera entre la inactivitat i l'ocupació: treball de curta durada i molt inestable amb una retribució sovint escassa que no permet viure amb aquests ingressos.

Però de quina forma es tradueix aquesta flexibilitat en els assalariats i en les assalariades?. Segons Maruani (1996): *"la mayoría de las veces en forma de una aplicación inflexible"*

Els treballadors flexibles no són asexuals, tot i la voluntat de neutralitat amb la que es presenten les mesures flexibilitzadores del mercat de treball. Les dones són les principals destinatàries d'aquestes polítiques de flexibilitat. Segons Danièle Meulders:

"los horarios flexibles asociados a los empleos a tiempo parcial de corta duración son para ellas, al igual que los magros ingresos y las formas recortadas de protección social. Talmente parece como si tuvieran que hacerse perdonar la osadía de seguir ofreciendo su trabajo en un período de alto paro. Los gobiernos europeos les explican entonces que esas formas flexibles les permitirán conciliar la vida familiar y profesional, a ellas que no han dejado de hacer otra cosa, y que además de ocuparse de sus hijos también podrán hacerse cargo del cuidado de las personas mayores. Se podrán economizar gastos en los servicios de atención infantil y de acogida para las personas mayores, y las mujeres habrán contribuido así al cumplimiento de los criterios de Maastricht con su aportación a la reducción del gasto presupuestario" ²²

En aquest apartat es presenta una lectura sexuada de les principals modalitats de contractació amb l'objectiu de verificar la relació entre

²² Maruani, Margaret; Rogerat, Chantal; Torns, Teresa (dirs.). **Las nuevas fronteras de la desigualdad : hombres y mujeres en el mercado de trabajo**. Barcelona: Icaria, 2000.

l'extensió de la política de flexibilitat i l'increment de les desigualtats laborals per raó de gènere.

Taula IV.24 Evolució de la contractació registrada per sexe i tipus de contracte. Baix Llobregat (1998-2002)

	CONTRACTE TEMPORAL		CONTRACTE INDEFINIT		TOTAL	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
1998	98.979	64.768	12.770	6.474	111.749	71.242
1999	102.120	75.362	15.023	9.325	117.143	84.687
2000	102.736	80.304	14.589	9.121	117.325	89.425
2001	92.587	70.799	13.442	9.433	106.029	80.232
2002	85.876	66.341	13.267	9.315	99.143	75.656

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

L'anàlisi de l'evolució de la contractació registrada a la comarca en el període 1998-2002 revela que el descens més significatiu (15,3%) es produeix en la contractació temporal masculina (13.103 contractes menys). El col·lectiu femení presenta un creixement relatiu del 2,4% en aquest tipus de contractes (1.573 contractes).

Per altra banda, l'increment més important (43,9%) es dona en la contractació femenina de caràcter indefinit (2.841 contractes més). Tot i aquest augment, la majoria dels contractes indefinits que es registren a la comarca es realitzen als homes.

Analitzant la tipologia dels nous contractes que s'han registrat l'any 2002 al Baix Llobregat arribem a la següent conclusió: tant la contractació masculina com la femenina es caracteritzen per una elevada concentració. Així, doncs, en el cas de les dones, tres modalitats contractuals (temps parcial temporal, obra o servei i eventuais circumstàncies de la producció) apleguen el 73% del total de la contractació femenina. Aquesta proporció és del 80% en el cas dels homes.

Taula IV.25 Contractes registrats per sexe i tipus de contracte. Baix Llobregat 2002.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Temps parcial indefinit	1.843	1,9	2.422	3,2	4.265	2,4
Ordinari temps indefinit	3.463	3,5	1.128	1,5	4.591	2,6
Indefinit minusvàlids	73	0,1	25	0,0	98	0,1
Foment de la contractació indefinida	1.648	1,7	1.641	2,2	3.289	1,9
Indefinit minusvàlids en CET	14	0,0	5	0,0	19	0,0
Indefinit aturats en situació d'exclusió	97	0,1	253	0,3	350	0,2
Convertits en indefinits	6.129	6,2	3.841	5,1	9.970	5,7
TOTAL CONTRACTES INDEFINITS	13.267	13,4	9.315	12,3	22.582	12,9
Pràctiques	462	0,5	474	0,6	936	0,5
Temps parcial temporal	12.256	12,4	19.264	25,5	31.520	18,0
Temporals bonificats minusvàlids	43	0,0	18	0,0	61	0,0
Temporals minusvàlids en CET	79	0,1	56	0,1	135	0,1
Obra o servei	29.498	29,8	10.803	14,3	40.301	23,1
Eventuals circumstàncies producció	37.324	37,7	25.256	33,4	62.580	35,8
Interinitat	3.902	3,9	9.369	12,4	13.271	7,6
Substitució jubilació 64 anys	7	0,0	0	0,0	7	0,0
Relleu	1.071	1,1	262	0,4	1.333	0,8
Formació	681	0,7	270	0,4	951	0,5
Temporals aturats en situació d'exclusió	9	0,0	2	0,0	11	0,0
Inserció	54	0,1	258	0,3	312	0,2
Altres	490	0,5	309	0,4	799	0,5
TOTAL CONTRACTES TEMPORALS	85.876	86,6	66.341	87,7	152.217	87,1
Total	99.143	100	75.656	100	174.799	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

Segons dades de l'Enquesta de Població Activa, l'any 2001 el 63,7% dels contractes indefinits són assignats als homes, proporció significativament allunyada –en més de 27 punts– de la xifra femenina (36,3%). S'aprecia, doncs, la desigualtat en els nivells de contractació segons el sexe dels assalariats que es produeix al mercat de la comarca.

Taula IV.26 Assalariats per sexe i tipus de contracte. Nombre i percentatge. Baix Llobregat 2001.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
CONTRACTE INDEFINIT	147.460	63,7	84.004	36,3	231.462	100
CONTRACTE TEMPORAL	37.053	52,3	33.855	47,7	70.908	100

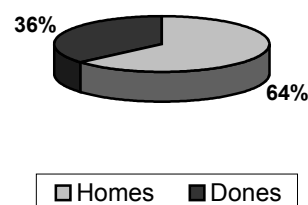
Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

En aquesta línia, tot i que les proporcions de contractació de caràcter temporal d'homes i dones siguin gairebé simètriques –del 52,2% i del 48,8%, respectivament– és la població femenina la que ha d'assumir la problemàtica que es desprèn de l'escassetat de contractació indefinida.

Gràfic IV.27 Assalariats amb contracte temporal per sexe. Baix Llobregat 2001

Gràfic IV.28 Assalariats amb contracte indefinit per sexe. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

Al mateix temps, la dona ocupa la major part dels contractes a temps parcial. Aquesta modalitat contractual se situa en el centre del debat sobre la qualitat de l'ocupació en el context de la política de flexibilitat de les relacions laborals, ja que aquesta fórmula contractual significa retribucions més baixes, escasses possibilitats de promoció i formació, horaris flexibles i una protecció social limitada. A més el fet de que sigui el col·lectiu femení el

principal destinatari del treball a temps parcial és un indicador de discriminació d'aquest col·lectiu dins el mercat de treball.

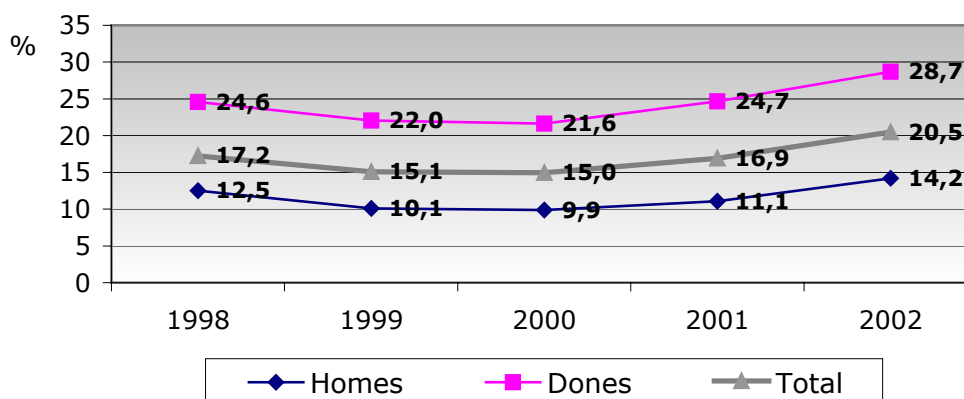
Taula IV.29 Evolució dels contractes a temps parcial. Baix Llobregat (1998-2002)

	CONTRACTES A TEMPS PARCIAL (CTP)		TOTAL CONTRACTES		% CTP/TOTAL	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
1998	13.987	17.525	111.749	71.242	12,5	24,6
1999	11.835	18.666	117.143	84.687	10,1	22,0
2000	11.623	19.334	117.325	89.425	9,9	21,6
2001	11.760	19.788	106.029	80.232	11,1	24,7
2002	14.099	21.686	99.143	75.656	14,2	28,7

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

Si ens fixem en l'evolució temporal d'aquesta modalitat contractual, ens adonem que en el període 1998-2002 aquest tipus de contracte ha anat guanyant pes respecte el volum total de contractes. Ara bé, mentre que la població masculina amb aquest tipus de contracte ha presentat un creixement quasi inapreciable del 0,8% (112 contractes més), el creixement femení se situa en el 23,7% (4.161 contractes més). Així doncs, l'any 2002 del total de contractes registrats a temps parcial el 61% es van fer a dones.

Gràfic IV.30 Evolució de la proporció de contractes a temps parcial per sexe. Baix Llobregat (1998-2002)

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

El gràfic IV.30 il·lustra aquest augment del pes relatiu dels contractes a temps parcial sobre el total de la contractació al Baix Llobregat. Val a dir, però, que aquest creixement s'ha donat amb intensitats diferents segons els col·lectius, sent les dones les principals destinatàries d'aquesta modalitat contractual.

Segons dades de l'Enquesta de Població Activa –taula 31–, del total d'ocupats a jornada completa l'any 2001 el 64,3% eren homes i el 35,7% dones. La situació contrària es produeix en els ocupats amb una jornada parcial on el col·lectiu majoritari és el femení, amb un 79,3%.

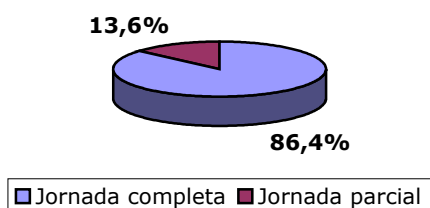
Taula IV.31 Població ocupada segons el tipus de jornada i el sexe. Baix Llobregat 2001

		JORNADA COMPLETA	JORNADA A TEMPS PARCIAL
HOMES	n	209.005	4.813
	%	64,3	20,7
DONES	n	116.250	18.359
	%	35,7	79,3
TOTAL	n	325.255	23.172
	%	100	100

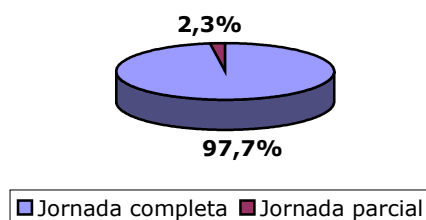
Font: OPMT-BL a partir de l'Enquesta de Població Activa (EPA)

Aquesta desigual distribució de la població ocupada masculina i femenina segons la jornada laboral es pot visualitzar en els gràfics següents:

Gràfic IV.32 Proporció de dones ocupades per tipus de jornada. Baix Llobregat 2001

Gràfic IV.33 Proporció d'homes ocupats per tipus de jornada. Baix Llobregat 2001

Gairebé la totalitat (97,7%) dels homes ocupats ho estaven a jornada completa i només el 2,7% treballava a temps parcial. En el cas de les dones, s'aprecia un augment important en la proporció d'ocupades a jornada parcial respecte el col·lectiu masculí.

L'expansió d'aquesta nova forma de treball té una doble lectura sobre els efectes que pot ocasionar sobre les desigualtats per raó de gènere:

D'una banda, si aquests contractes a temps parcial es desenvolupen com una alternativa de qualitat enfront de les ocupacions a jornada completa podrien contribuir a la disminució de la desigualtat entre els sexes, ja que estaríem davant d'un nou model d'organització social fonamentat en una doble jornada tant per homes com per dones.

En canvi, si aquests contractes representen una forma marginada d'ocupació amb una qualitat més baixa respecte el treball a jornada completa s'accentuarà la divisió entre homes i dones en configurar un nou model dual de treball en el que els homes es dediquen al treball productiu a jornada completa i a les dones se'ls assigna el treball reproductiu i el treball productiu compatible amb el primer: el treball a jornada parcial.

IV.3.4 La feminització de l'atur.

L'atur és una de les formes més visibles de la desigualtat laboral per raó de gènere. Com hem vist en apartats anteriors una de les característiques més significatives del mercat de treball espanyol és, sens dubte, el caràcter estructural del fenomen de l'atur on les dones i els joves són els col·lectius més afectats.

En aquest punt és necessari fer referència a l'estudi realitzat per García de Cortázar²³ sobre l'estructura laboral femenina a Espanya, en el que l'autora revela que gairebé la meitat de les dones que s'han incorporat a la vida activa han anat directament a incrementar les xifres d'atur.

La paradoxa sorgeix quan davant d'aquesta situació d'elevats nivells d'atur es produeix una absència total de conflicte social. Existeix alguna relació entre les persones que són més vulnerables a l'atur i aquesta manca d'actuació?

Les xifres proporcionen les eines materials d'aquest imaginari col·lectiu que ignora o tolera aquesta situació d'atur estructural. Tal com es va posar de manifest en analitzar l'evolució de la dona al mercat de treball formal, tot i la davallada espectacular de les taxes d'atur d'ambdós col·lectius, les taxa d'atur femenina encara continuava molt per sobre de les masculines.

Davant d'aquesta situació la incidència de les desigualtats de gènere o les relacions socials per raó de sexe en els enfocaments teòrics i en les anàlisis del mercat de treball esdevé un factor clau.

Taula IV.34 Població activa i població aturada. Baix Llobregat 2001

	POBLACIÓ ACTIVA		POBLACIÓ ATURADA	
	n	%	n	%
HOMES	228.081	59,9	14.262	44,3
DONES	152.515	40,1	17.905	55,7
TOTAL	380.595	100	32.167	100

Font: OPMT-BL a partir de l'Enquesta de Població Activa (EPA) 2001.

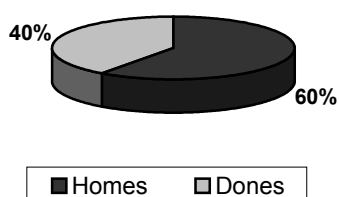
La primera consideració a fer és l'excés de representació femenina a l'atur. En aquest sentit, tal com ens mostra la taula IV.34, el 55,7% de les

²³ García de Cortázar, M. "Estructura laboral de las mujeres españolas". García de León, M.A. **La sociología de las mujeres españolas**. Barcelona: Barcanova, 1996.

persones que sol·liciten una ocupació són dones, encara que només constitueixen el 40,1% d'aquelles persones que es declaren actives.

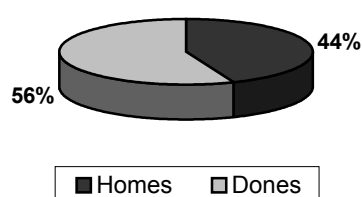
Aquesta presència desigual dins l'activitat i l'atur es pot apreciar de manera més evident en els gràfics següents:

Gràfic IV.35 Població activa per sexe. Baix Llobregat 2001.

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'EPA 2001

Gràfic IV.36 Població aturada per sexe. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'EPA 2001

Al mateix temps, quan es comparen des d'un punt de vista més estructural amb l'indicador de la taxa -a partir de la relació entre el nombre d'aturats i la població activa- els resultats confirmen la percepció de l'excés d'atur femení.

Taula IV.37 Població aturada i taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)
De 16 a 24 anys	6.560	18,8	6.686	23,1	13.245	20,7
De 25 a 54 anys	5.505	3,3	10.722	9,3	16.227	5,7
De 55 a 64 anys	2.197	9,1	497	5,8	2.695	8,3
Total	14.262	6,3	17.905	11,7	32.167	8,5

Font: OPMT-BL a partir de l'Enquesta de Població Activa (EPA) 2001.

Com es pot apreciar a la taula IV.37, l'any 2001 la taxa d'atur femenina (11,7%) suposava gairebé el doble de la taxa masculina (6,3%). A més, la

taxa d'atur de les dones és constantment superior a la dels homes en qualsevol franja d'edat, a excepció del col·lectiu de més edat (d'entre 55 i 64 anys).

Les xifres il·lustren que els col·lectius que pateixen l'atur d'una forma més directa són els joves (20,7%) i les dones (11,7%). No obstant, només quan es creuen aquest dos col·lectius emergeix el grup més afectat per l'atur: les dones joves, que presenten una taxa d'atur del 23,1%. Així, dins del col·lectiu femení el 37,3% del total de dones aturades té menys de 25 anys. Tot i que les dones joves són el col·lectiu més afectat per l'atur, la distància més significativa entre les taxes d'atur d'ambdós sexes es produeix en les edats centrals de la vida activa (entre els 25 i els 54 anys). En aquest col·lectiu la taxa d'atur femenina (9,3%) gairebé triplica a la dels seus homòlegs masculins (3,3%).

Quins factors explicarien aquesta disparitat entre les xifres d'atur masculina i femenina?

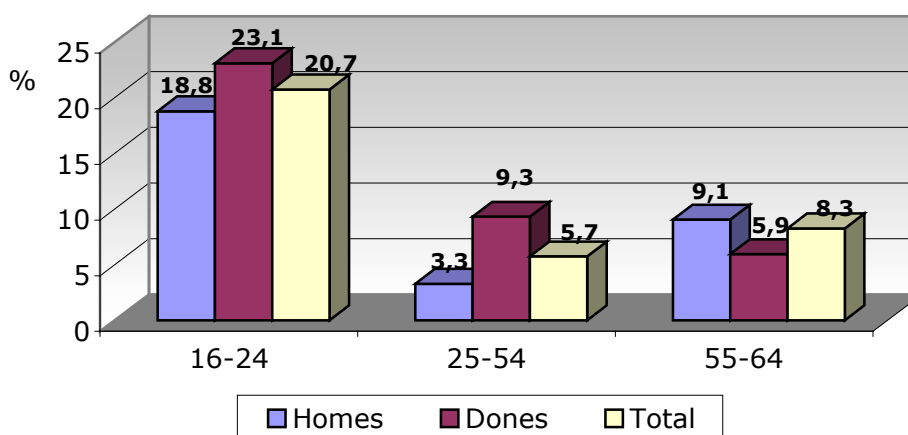
Segons Torns, Carrasquer i Romero (1995) l'atur femení presenta unes característiques específiques que no afecten al col·lectiu masculí i que condicionen la seva participació en el mercat de treball formal: la presència del col·lectiu femení en el treball domèstic i de la reproducció.

En aquesta anàlisi les autores elaboren una tipologia d'oportunitats de mercat (construïda amb la combinació de dades laborals i dades de treball domèstic i estructura familiar relatives a dones aturades disposades a obtenir una ocupació), aquests factors evidencien la importància del treball reproductiu com a factor explicatiu de l'atur femení i com a tret diferenciador dins el col·lectiu femení.

En aquest sentit, encara que les dones joves són les que mostren les taxes d'atur més elevades, són les que presenten millors oportunitats

d'accés al mercat de treball (joves, solteres, amb un bon nivell d'estudis i, per sobre de tot, sense càrregues familiars).

Gràfic IV.38 Taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de l'Enquesta de Població Activa (EPA) 2001.

La resta de grups d'aturades a mesura que incrementen les càrregues familiars disminueixen les oportunitats de mercat. Aquesta situació esdevé el factor explicatiu clau de l'imaginari simbòlic sobre el qual es sosté aquesta tolerància social de l'atur femení. Un indicador que visibilitzaria aquest impacte de les càrregues reproductives en la inserció laboral del col·lectiu femení seria l'estat civil.

Taula IV.39 Taxes d'atur per sexe i estat civil. Espanya 2001

	HOMES	DONES	TOTAL
CASATS	4,4	13,0	7,5
NO CASATS	12,6	17,9	14,8
TOTAL	7,5	15,2	10,5

Font: Enquesta Població Activa. INE (IV Trimestre 2001).

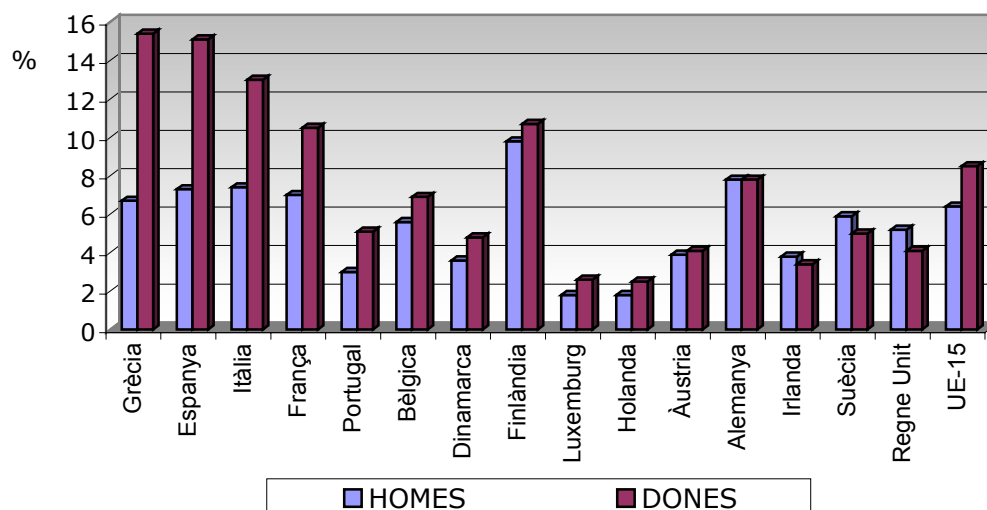
Com es pot veure a la taula IV.39, tot i que els solters presenten unes taxes més elevades d'atur que els casats (gairebé el doble) són els casats

els que mostren una desigualtat més acusada per raó de gènere, ja que la taxa d'atur de les dones casades representa el triple de la taxa masculina.

No obstant això, l'indicador que millor fa emergir la incidència del treball reproductiu sobre la presència de les dones en el mercat de treball és la maternitat, especialment el nombre de fills de menys de 3 anys.

En darrer lloc, si comparem les dades d'atur masculí i femení amb les del conjunt de la Unió Europea veurem que la taxa espanyola està molt per sobre de la mitjana europea. Aquesta diferència s'amplia en el cas concret de les dones: la xifra d'atur femení a Espanya (15,1%) gairebé duplica la taxa europea (8,5%). De la mateixa manera, si analitzem les diferències percentuals entre la taxa masculina i la femenina ens adonem que Espanya presenta la segona diferència més important (7,8 punts) després de la grega (8,7 punts).

Gràfic IV.40 Taxa d'atur per sexe. UE-15 2001

Font: OPMT-BL a partir de Anuario de Estadísticas Laborales y de Asuntos Sociales. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Taula IV.41 Taxes d'atur per sexe. UE-15 2001¹⁴

	Homes	Dones	Diferència H/D	Total
Grècia	6,7	15,4	8,7	10,2
Espanya	7,3	15,1	7,8	10,4
Itàlia	7,4	13,0	5,6	9,6
França	7,0	10,5	3,5	8,6
Portugal	3,0	5,1	2,1	3,9
Bèlgica	5,6	6,9	1,3	6,2
Dinamarca	3,6	4,8	1,2	4,2
Finlàndia	9,8	10,7	0,9	10,3
Luxemburg	1,8	2,6	0,8	1,6
Holanda	1,8	2,5	0,7	2,1
Àustria	3,9	4,1	0,2	4,0
Alemanya	7,8	7,8	0,0	7,8
Irlanda	3,8	3,4	-0,4	3,6
Suècia	5,9	5,0	-0,9	5,5
Regne Unit	5,2	4,1	-1,1	4,7
UE-15	6,4	8,5	2,1	7,3

Font: OPMT-BL a partir de Anuario de Estadísticas Laborales y de Asuntos Sociales. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

¹⁴ Les taxes fan referència a la població de 15 anys i més. Les taxes de Suècia són de l'any 2000.

V. JOVES I MERCAT DE TREBALL

V.1 Característiques demogràfiques de la població jove de la comarca del Baix Llobregat

V.1.1 Estructura de la població

Taula V.1 Població d'entre 16 i 25 anys. Nombre i percentatge sobre la població total. Àmbits territorials.

	Població jove (d'entre 16-25 anys)		% Variació 1996-2001	% Població total	
	1996	2001		1996	2001
Baix Llobregat	117.159	101.625	-13,3	18,2	14,7
Catalunya	986.503	822.039	-16,6	16,2	13,7
Espanya	6.561.850	5.909.866	-9,9	16,5	14,5

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT i de l'INE.

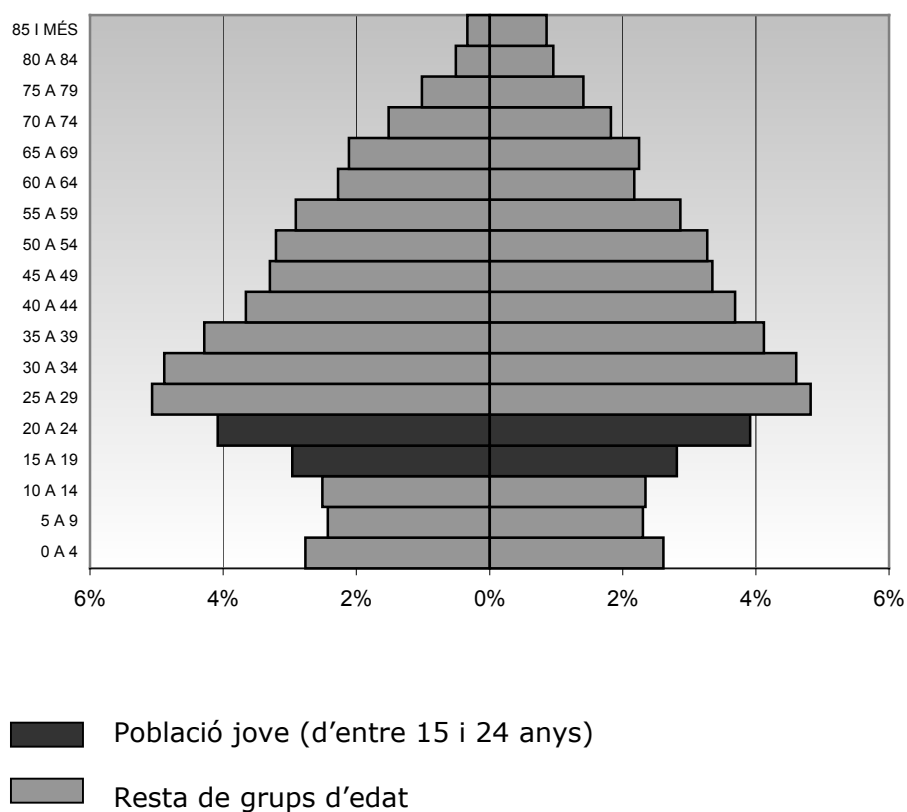
Com es pot veure a la taula V.1, el pes relatiu de la joventut a la comarca s'ha reduït en els darrers anys. L'any 1996 representava el 18,2% de la població, mentre que l'any 2001 és del 14,7%. Tot i aquesta reducció, l'estructura demogràfica del Baix Llobregat és la més jove en relació amb el conjunt de Catalunya i d'Espanya.

Els motius d'aquesta reducció es troben en el descens de la natalitat a inicis dels anys vuitanta. Aquest descens té efectes sobre el mercat de treball en el moment en que les primeres "generacions buides" nascudes en els anys de baixa natalitat entren a formar part de la població en edat laboral (Població potencialment activa).

El 1996 hi havia al Baix Llobregat 117.159 joves, mentre que el 2001 aquesta xifra es redueix fins a 101.625, la qual cosa representa 15.534 joves menys.

La piràmide de població del 2001 és una piràmide invertida, amb una base cada cop més estreta i amb menys capacitat de reemplaçament. És, doncs, una piràmide que mostra la disminució de la població més jove de la comarca, així com l'ampliació dels grups d'edat relatius a les franges més ancianes de la població. No obstant això, en l'interval de 0 a 4 anys s'aprecia una diferència positiva, el resultat del qual és una ampliació de la base de la piràmide, fet que indica un increment de la natalitat.

Gràfic V.2 Piràmide de població Baix Llobregat. 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE. Cens de Població 2001.

V.1.2 Nivell d'estudis

Taula V.3 Nivell d'instrucció de la població per grups d'edat. Baix Llobregat 1996.

	Població jove (16-24 anys)		Població de 25 anys i més		Total	
	n	%	n	%	n	%
Sense estudis	3.080	2,7	112.074	26,4	128.161	19,9
Estudis primaris	57.534	49,9	205.517	48,3	289.703	45,0
Estudis secundaris	50.036	43,4	72.274	17,0	122.310	19,0
Estudis universitaris	4.616	4,0	35.410	8,3	40.026	6,2
TOTAL	115.266	100	425.275	100	643.419	100

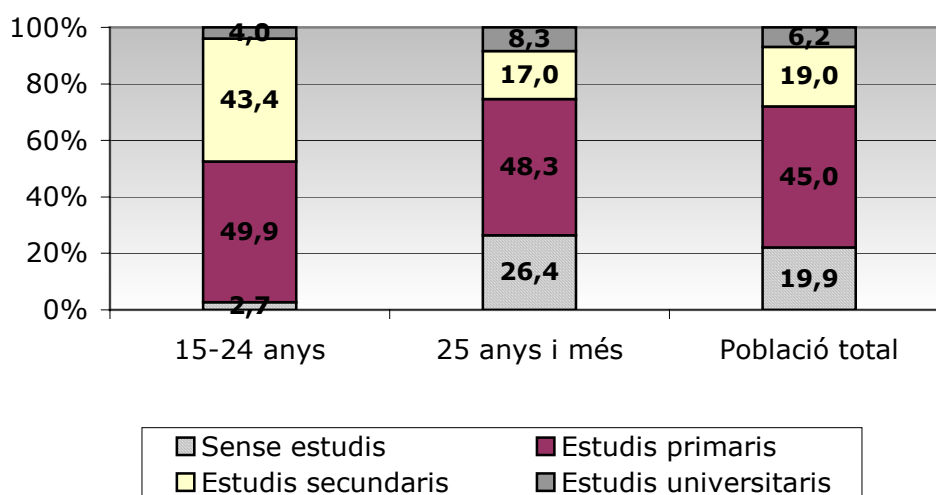
Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

L'extensió de l'escolarització ha provocat que el nivell d'instrucció dels joves hagi superat clarament el de la població de 25 anys i més. La població sense estudis –que inclou més d'un 26% de la població adulta- s'ha reduït a la mínima expressió entre els joves (2,7%). D'altra banda, els joves amb estudis universitaris arriben al 4%, un percentatge elevat si tenim en compte que parlem de joves de 16 a 24 anys –bona part dels quals encara no ha tingut temps material de tenir accés a la universitat-.

Les dades relatives a l'ensenyament primari i secundari mostren clarament el canvi que s'està produint en el perfil educacional del Baix Llobregat, amb l'augment del nivell d'estudis en les generacions més joves. Si bé en la categoria d'estudis primaris no s'aprecia substancialment aquesta millora formativa (la distància no arriba a 2 punts), en la categoria d'estudis secundaris, la diferència a favor del grup de 16 a 24 anys sobre el conjunt de la població adulta (representada pel tram de 25 anys i més) és de 26,4 punts.

L'any 1996 el 43,4% dels joves d'entre 16 i 24 anys tenien una titulació secundària, només el 17,0% de la població adulta havien assolit aquest nivell educatiu. Aquesta millora coincideix amb l'obligatorietat de l'ensenyament secundari.

Gràfic V.4 Nivell d'instrucció de la població per grups d'edat. Baix Llobregat 1996

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

V.2 Evolució de la participació del col·lectiu de joves en l'àmbit productiu.

V.2.1 Activitat.

Taula V.5 Població de 16 a 24 anys per la seva relació amb l'activitat i sexe. Baix Llobregat 1996.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Ocupats	19.081	32,3	14.401	25,7	33.482	29,0
Busquen 1a ocupació	5.317	9,0	5.236	9,3	10.553	9,2
Desocupats ocupació anterior	5.451	9,2	5.325	9,5	10.776	9,3
Servei militar	2.969	5,0	0	0,0	2.969	2,6
Jubilats o pensionistes	73	0,1	53	0,1	126	0,1
Incapacitats permanents	316	0,5	190	0,3	506	0,4
Escolars i estudiants	24.980	42,3	28.413	50,6	53.393	46,3
Feines de la llar	59	0,1	2.079	3,7	2.138	1,9
Altres situacions	876	1,5	447	0,8	1.323	1,1
Total	59.122	100	56.144	100	115.266	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

El col·lectiu de joves més nombrós és el d'estudiants: el 46,3% de la població jove de la comarca estudia. El segon col·lectiu en importància és el dels ocupats: el 29,0% dels joves treballa. Ara bé, entre les noies la proporció d'estudiants (50,6%) és més elevada que en el cas dels nois (42,3%), mentre que en la categoria d'ocupació ens trobem amb la situació inversa: el percentatge de nois que treballen és gairebé 7 punts més elevat (32,3%) que el col·lectiu de joves ocupades (25,7%). Per últim, veiem que el grup de desocupats que cerquen la primera feina és també relativament elevat (9,2%), més de la meitat dels desocupats tenen experiència laboral (9,3%).

L'any 2001, el nombre de persones joves (entre 16 i 24 anys) considerades actives a la comarca del Baix Llobregat és de 63.867, que representa una taxa d'activitat del 60,1%. En altres paraules, 6 de cada 10 joves treballen o estan en disposició de fer-ho.

Taula V.6 Evolució de la població activa per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).

	16-24 anys		25 i més		Total	
	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)
1996	55.075	--	235.012	--	290.088	--
1997	64.076	16,3	246.989	5,1	311.065	7,2
1998	65.920	2,9	255.724	3,5	321.644	3,4
1999	53.907	-18,2	258.954	1,3	312.861	-2,7
2000	54.579	1,3	277.626	7,2	332.205	6,2
1996-00		-0,9		18,1		14,5

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

D'ençà el 1996 el nombre d'actius ha augmentat notablement. Aquesta tendència s'ha vist afavorida principalment pel bon moment econòmic, fet que motiva a les persones a inserir-se a un mercat de treball amb majors perspectives de trobar feina –amb independència de l'estabilitat i/o permanència laboral-. En aquest sentit, és especialment rellevant la creixent incorporació de la dona al mercat de treball formal.

Si la xifra d'activitat total tanca el període 1996-2000 amb un creixement relatiu del 14,5%, la desagregació d'aquest indicador per franges d'edat mostra divergències significatives. Així, mentre que la població de 25 anys en endavant segueix el comportament de la xifra agregada (amb un increment en el nombre d'actius del 18,1%), el col·lectiu més jove presenta una reducció del 0,9%. Especialment remarcable és la davallada produïda l'any 1999: un total de 12.013 persones menys respecte l'any anterior que suposa un decrement del 18,2%.

La reducció de la població activa jove (menys de 25 anys) obeeix principalment a dos factors: el primer dels quals és el demogràfic. Les generacions que s'incorporen al mercat de treball són menys nombroses, ja que la natalitat als anys 80 va patir un decreixement important. El segon factor que intervé és l'allargament del període formatiu fet que provoca un endarreriment en la incorporació dels joves al mercat de treball.

Tot i això, si observem l'evolució de la taxa d'activitat juvenil ens adonem que en el període 1996-2000 aquesta ha augmentat més de 7 punts percentuals. Aquest increment situa la taxa d'activitat de la població jove del Baix Llobregat l'any 2000 en un 59,3%, encara que a molta distància de les taxes que presenta la població de 25 anys en endavant i la xifra agregada (un 73,8% i un 70,9%, respectivament). L'explicació d'aquest fet es troba novament en l'element demogràfic: el descens de la població jove provoca l'augment de la taxa d'activitat, tot i reduir-se el nombre d'actius.

Taula V.7 Evolució de la taxa d'activitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).

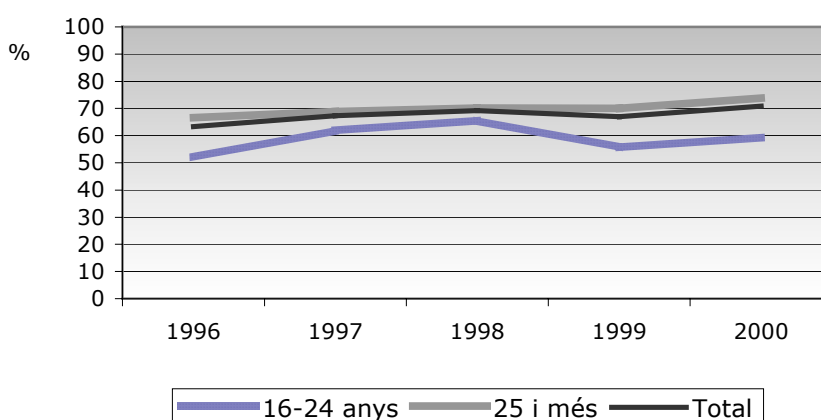
	16-24 anys	25 i més	Total
1996	52,0	66,6	63,3
1997	61,9	68,9	67,3
1998	65,6	70,2	69,2
1999	55,7	70,0	67,0
2000	59,3	73,8	70,9

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Com il·lustra el gràfic V.8 a diferència de l'evolució de la taxa d'activitat total i la del col·lectiu de 25 anys i menys caracteritzada pel creixement progressiu (a excepció de l'any 1998), l'evolució de la taxa juvenil es defineix pel seu caràcter oscil·lant. En aquest sentit, podem dir que la població jove és especialment sensible a les conjuntures econòmiques: si l'activitat augmenta, el creixement de l'activitat juvenil serà més intens i si pel contrari baixa, el descens dels joves serà més acusat.

Al gràfic també s'aprecia el manteniment de les distàncies entre els col·lectius ja que l'augment de la taxa d'activitat s'ha donat amb la mateixa intensitat (7 punts percentuals) a totes les franges d'edat.

Gràfic V.8 Evolució de la taxa d'activitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Taula V.9 Taxa d'activitat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	Taxa (%)	N	Taxa (%)	n	Taxa (%)
16-24 anys	34.921	60,1	28.945	61,9	63.867	60,9
25 anys i més	193.159	72,8	123.569	45,1	316.728	58,8
Total	263.001	68,9	181.459	49,4	444.462	59,4

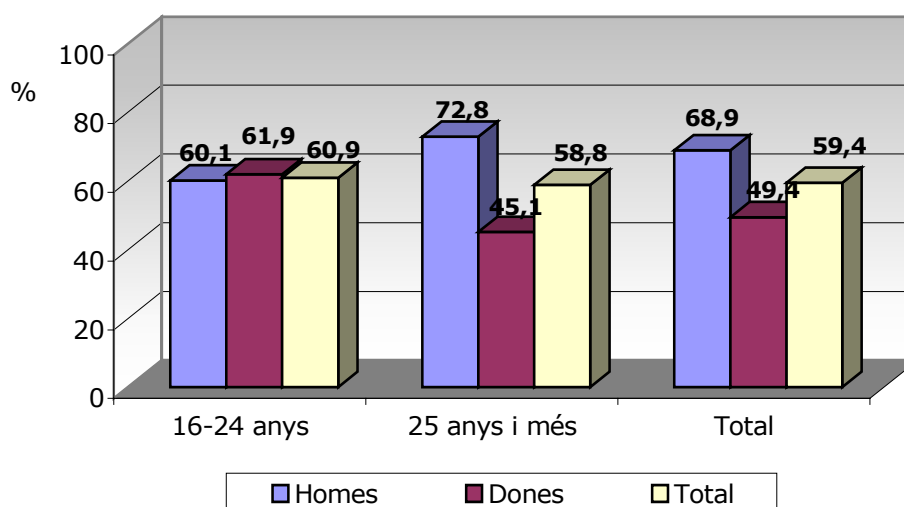
Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població activa (EPA).

El rol de la dona en relació al mercat de treball s'ha transformat significativament: només el 45,1% de les dones de 25 anys i més són actives, mentre que les més joves tenen una taxa d'activitat del 60,1%. Aquesta xifra il·lustra la creixent incorporació de la dona al mercat de treball formal, que entre les joves és l'opció principal. En termes generals

podem identificar dos perfils clarament diferenciats per l'edat: per una banda, les joves, actives i amb un nivell de formació elevat; per l'altra, les adultes, principalment considerades inactives i amb un nivell d'instrucció inferior en relació amb les primeres.

No obstant això, les noies segueixen incorporant-se al mercat de treball en una proporció més baixa que els seus coetanis masculins: 60,1% per 72,8%, és a dir, 34.921 noies i 193.159 nois. Les dificultats que troben les noies a l'hora d'inserir-se al mercat de treball estimulen, per una banda, l'allargament del seu període formatiu i per l'altre, ajuden a entendre l'existència d'una relativament elevada proporció de noies que es dediquen a feines de la llar (3,7%).

**Gràfic V.10 Taxa d'activitat per sexe i grups d'edat.
Baix Llobregat 2001**

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població activa (EPA).

V.2.2 Ocupació

L'any 2001 el nombre d'ocupats al Baix Llobregat entre 16 i 24 anys era de 50.621 joves que representa una taxa d'ocupació del 48,3%.

Si analitzem l'evolució temporal d'aquest indicador veurem que la tendència és notablement positiva en els darrers anys, amb un creixement de l'ocupació en nombre absoluts i en percentatges.

Taula V.11 Evolució de la població ocupada per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).

	16-24 anys		25 i més		Total	
	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)
1996	38.878	--	200.721	--	239.599	--
1997	51.461	32,4	220.240	9,7	271.701	13,4
1998	58.100	12,9	230.455	4,6	288.555	6,2
1999	47.781	-17,8	239.590	3,9	287.372	-0,4
2000	47.438	-0,7	263.299	9,9	310.737	8,1
1996-00		22,0		31,2		29,7

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

L'any 1996 la població ocupada entre 16 i 24 anys era de 38.878 persones i la taxa d'ocupació era del 36,7%. No obstant això, aquesta taxa encara estava molt per sota del 52,3% del conjunt de la població i del 56,9% de la població de 25 anys i més. L'any 2000, tot i l'increment del nombre d'ocupats, la situació no presenta modificacions substancials. La població jove ocupada era de 47.438 persones i la taxa d'ocupació juvenil era del 51,5%; del 70,0% pel grup de 25 anys en endavant i del 66,4% en el cas de la població total. Per tant, podem afirmar que aquest creixement espectacular de l'ocupació no ha beneficiat d'igual manera a tots els grups d'edat.

Els joves han tingut un accés desigual a l'ocupació. Mentre que la població total i el grup dels adults (25 anys i més) presenten un creixement progressiu en tot el període d'anàlisi, els joves fins el 1998-1999 mostren un increment intens en el volum d'ocupació (amb un màxim del 32,4% entre el 1996 i el 1997), però a partir d'aquest moment s'inicia una pèrdua important en el nombre d'efectius.

En aquest sentit, el balanç general del període 1996-2000 és d'un augment significatiu (29,7%) en els volums d'ocupació a la comarca. Ara bé, aquest augment no afecta amb la mateixa intensitat a totes les franges d'edat. Els joves tanquen el període amb un creixement relatiu del 22,0% mentre que els adults ho fan amb un 31,2%. Si ens fixem en l'evolució de les taxes d'ocupació ens adonem que tot i l'augment de l'ocupació en el període 1996-2000 es mantenen les diferències entre les distintes franges d'edat.

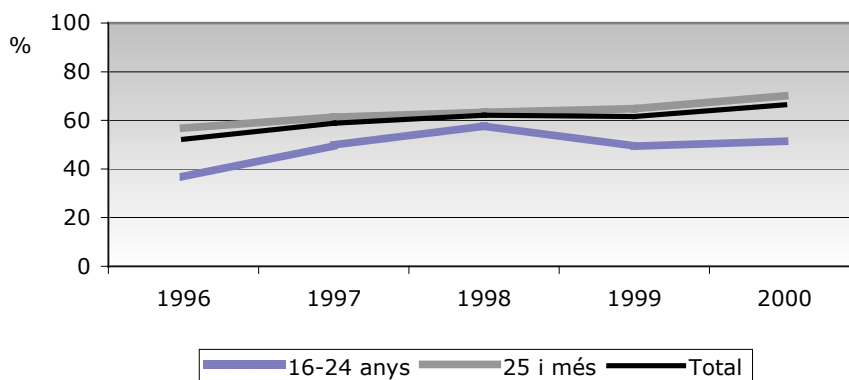
Taula V.12 Evolució de la taxa d'ocupació per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).

	16-24 anys	25 i més	Total
1996	36,7	56,9	52,3
1997	49,7	61,4	58,8
1998	57,8	63,3	62,1
1999	49,4	64,8	61,6
2000	51,5	70,0	66,4

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Així, si l'any 1996 la diferència entre la taxa d'ocupació dels joves i la total era de 15,6 punts, l'any 2000 la diferència és pràcticament la mateixa (14,4 punts). Per la seva banda, la distància entre la taxa juvenil i la taxa dels adults és de 20 punts percentuals aproximadament.

Gràfic V.13 Evolució taxa d'ocupació per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

El gràfic V.13 visualitza aquest manteniment de les diferències entre les taxes d'ocupació de la joventut i les de la resta de col·lectius.

Això és indicatiu de la persistència de les dificultats d'inserció de la joventut en el mercat de treball de la comarca. Cal parar atenció en la correlació que s'estableix entre l'ocupació jove i les conjuntures econòmiques. Com en el cas de l'activitat, en moments d'expansió econòmica i de creació d'ocupació els joves surten beneficiats i es retallen les diferències entre les taxes d'ocupació juvenil i les totals. En canvi, en moments de recessió s'amplien les distàncies entre l'ocupació jove i la total, fet que il·lustra la fragilitat d'aquest col·lectiu en el mercat de treball.

Taula V.14 Taxa d'ocupació per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001.

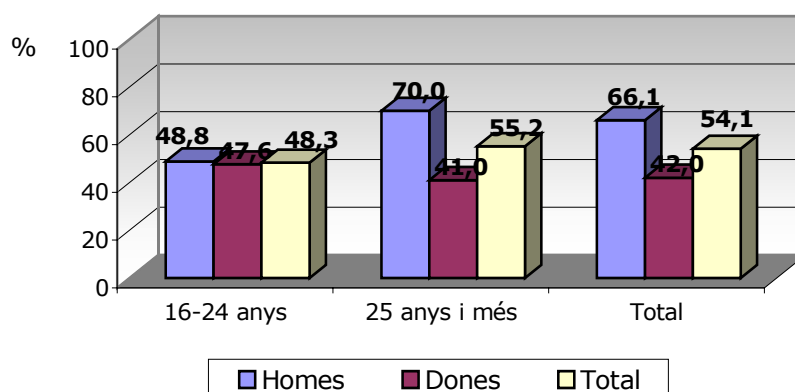
	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)
16-24 anys	28.361	48,8	22.260	47,6	50.621	48,3
25 anys i més	185.456	70,0	112.350	41,0	297.807	55,2
Total	213.817	66,1	134.610	42,0	348.428	54,1

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població activa (EPA).

Per sexe, les dones evidencien una pitjor situació respecte l'ocupació que els homes, sobretot en les edats més avançades. En el cas dels joves, dels 50.621 ocupats al Baix Llobregat un 56% eren homes (28.361 persones) i un 44% dones (en valors absoluts, 22.260 ocupades).

Tot i això, és en aquesta franja d'edat on la distància entre l'ocupació d'homes i dones és més baixa (d'1,2 punts). A mesura que augmenta l'edat els diferencials entre les taxes d'ocupació masculina i femenina s'incrementen. Els homes de 25 anys i més tenen una taxa d'ocupació del 70,0%, aquesta xifra és del 41,0% en el cas de les dones.

**Gràfic V.15 Taxa d'ocupació per sexe i grups d'edat.
Baix Llobregat (2001)**

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població activa (EPA).

V.2.3 Atur estimat

L'atur estimat ha presentat una evolució favorable entre el 1996 i el 2000. Els nivells d'atur s'han reduït considerablement en aquest període, paral·lelament a la millora dels indicadors d'activitat i d'ocupació. Val a dir, però, que el descens de l'atur no ha tingut la mateixa repercussió en tots els col·lectius. Així, en el conjunt de la població aturada de la comarca la reducció que s'ha produït ha estat del 57,5%, una proporció encara més elevada en el cas de la població més adulta (25 anys i més) que ha reduït el seu volum d'ocupació en un 58,2%.

Els joves presenten la reducció més baixa del període (55,9%). En aquesta línia, mentre els adults –seguint la tendència de la xifra agregada– disminueixen el nombre d'aturats en tot el període, en el cas dels joves a partir del 1998-1999 s'aprecia una desacceleració important en els ritmes de descens de l'atur. Aquest estancament condueix a un augment de l'atur juvenil l'any 2000 (concretament, 1.015 joves aturats).

Taula V.16 Evolució de la població aturada estimada per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).

	16-24 anys		25 i més		Total	
	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)
1996	16.197	--	34.291	--	50.488	--
1997	12.616	-22,1	26.748	-21,9	39.364	-22,0
1998	7.820	-38,0	25.269	-5,5	33.090	-15,9
1999	6.126	-21,7	19.364	-23,4	25.489	-22,7
2000	7.141	16,6	14.327	-26,0	21.468	-15,8
1996-00		-55,9		-58,2		-57,5

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

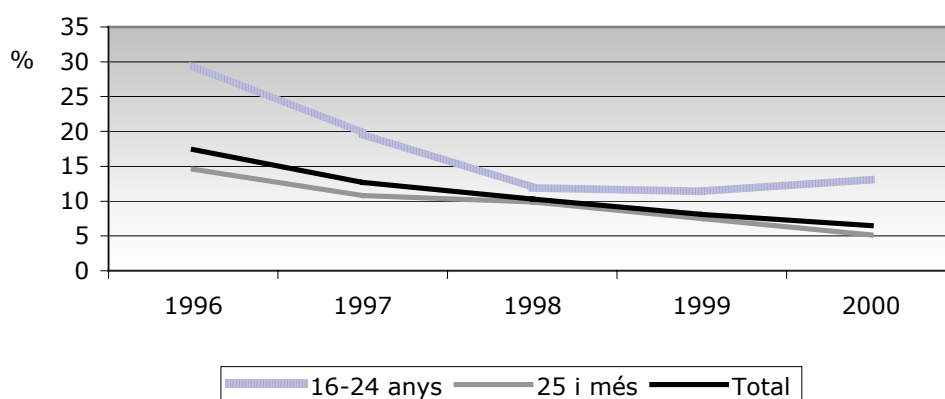
La taxa d'atur juvenil, com s'observa en el gràfic V.17, té un comportament cíclic molt pronunciat, de tal forma que en períodes d'expansió els joves es veuen especialment beneficiats per la creació d'ocupació però, en canvi, en període de recessió es veuen més negativament afectats per la destrucció o no creació de llocs de treball. Són, doncs, un grup social molt sensible al comportament de l'ocupació i molt dependent dels cicles que marca l'economia.

Taula V.17 Evolució de la taxa d'atur estimat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).

	16-24 anys	25 i més	Total
1996	29,5	14,6	17,4
1997	19,7	10,8	12,7
1998	11,9	9,9	10,3
1999	11,4	7,5	8,1
2000	13,1	5,2	6,5

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Així doncs, malgrat el valor positiu del descens de les dades d'atur en el període 1996-2000, les dades amaguen una realitat vulnerable, molt afectada encara per les elevades xifres de desocupació juvenil.

Gràfic V.18 Evolució de la taxa d'atur estimat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

En el gràfic V.18 també s'aprecia un escurçament de les distàncies entre la taxa total i la taxa juvenil. Si l'any 1996 aquesta diferència era de 12,1 punts, l'any 2000 aquesta xifra es redueix fins arribar als 6,6 punts.

Aquesta evolució positiva es llegeix des d'una òptica diferent si afegim a aquesta anàlisi que a partir de l'any 1998 (moment en el que s'observa una distància mínima -1,6 punts- entre la taxa juvenil i les taxes de la resta de grups) s'amplien les diferències entre els col·lectius.

Taula V.19 Taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)
16-24 anys	6.560	18,8	6.686	23,1	13.245	20,7
25 anys i més	7.702	3,9	11.219	9,1	18.922	5,9
Total	14.262	6,3	17.905	11,7	32.167	8,5

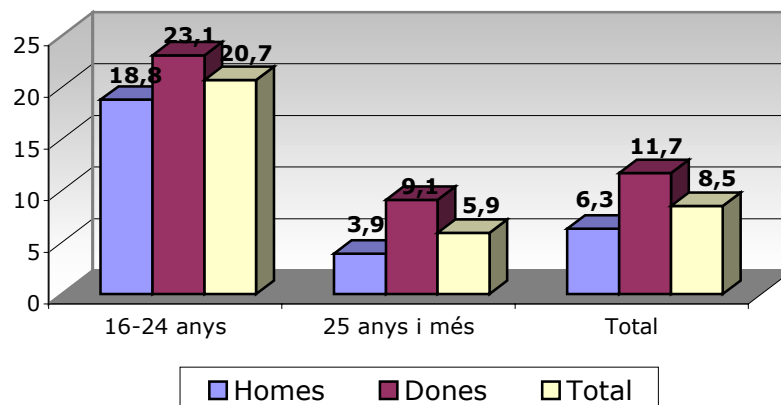
Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població activa (EPA).

Tot i que el descens global de l'atur ha beneficiat el conjunt de la societat i consegüentment els joves, la posició de la joventut en el mercat de treball segueix presentant dificultats.

Especialment delicada és la situació de les noies, les quals, tot i tenir una formació superior als nois, no han aconseguit rendibilitzar del tot la seva inversió educativa: la seva taxa d'atur (23,1%) no només és superior a la dels nois (18,8%) sinó també a la de les adultes (9,1%), menys formades que les joves. L'edat i el sexe, doncs, apareixen com a variables clau en la configuració de la posició dels joves en el mercat de treball.

En termes generals, l'atur afecta els joves (20,7%) més del triple que als adults (5,9%). Aquesta diferència és tan significativa –sobretot tenint en compte la superior qualificació dels joves– que dóna certa validesa als plantejaments que defensen que l'edat és una de les variables de dominació claus en la societat contemporània. En tot cas, sembla clar que les mesures desreguladores del mercat de treball iniciades durant els anys vuitanta no ha aconseguit eliminar l'edat com a factor estructurador de les desigualtats, més aviat podria parlar-se de l'efecte contrari: la precarització del mercat de treball ha afectat especialment als sectors més febles, entre ells els joves.

Gràfic V.20 Taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població activa (EPA).

Els riscos associats a l'atur són diversos. D'una banda, com més llarg és el període de desocupació, més baixa serà la probabilitat de canviar la situació des del moment que les ocupacions disponibles vénen assignades als desocupats més recents. De l'altra, aquest aspecte es veu agreujat per un mercat de treball caracteritzat per una elevada temporalitat, contractes breus i amb un índex de rotació important, fet que condueix a molts joves a una situació d'atur recurrent (a una successió de seqüències de treball/no treball amb més probabilitat que aquesta seqüència s'interrompi en la fase de no treball). Algunes recerques ja han estudiat aquesta circumstància: les possibilitats d'accés a una situació d'absència de treball de llarga durada creixen en base al caràcter d'inestabilitat i de precarietat dels contractes precedents (Poveda i Santos, 1996).

En aquest sentit, és important assenyalar que el 22,9% dels joves d'entre 16 i 19 anys al Baix Llobregat porta més d'un any a l'atur. Aquesta xifra és del 21,7% en la franja d'edat d'entre 20 i 24 anys.

Taula V.21 Taxa d'ocupació i taxa d'atur de la població jove. 2001

	Taxa d'ocupació	Taxa d'atur (2)
Baix Llobregat	48,3	20,6
Catalunya	47,7	15,8
UE-15	40,4	14,0
Alemanya	46,5	7,8
Àustria	51,4	6,0
Bèlgica	28,5	15,3
Dinamarca	61,7	8,3
Espanya	33,2	20,7
Finlàndia	46,2	26,6
França	29,3	18,0
Grècia	26,0	28,0
Holanda	70,4	4,4
Irlanda	47,0	6,1
Itàlia	26,2	27,8
Luxemburg	32,3	7,3
Portugal	43,4	8,8
Regne Unit	55,6	10,3
Suècia	36,9 (1)	9,5 (1)

Font: OPMT-BL a partir de dades del web l'Observatori de la Joventut de la Generalitat de Catalunya i del web de l'IDESCAT.

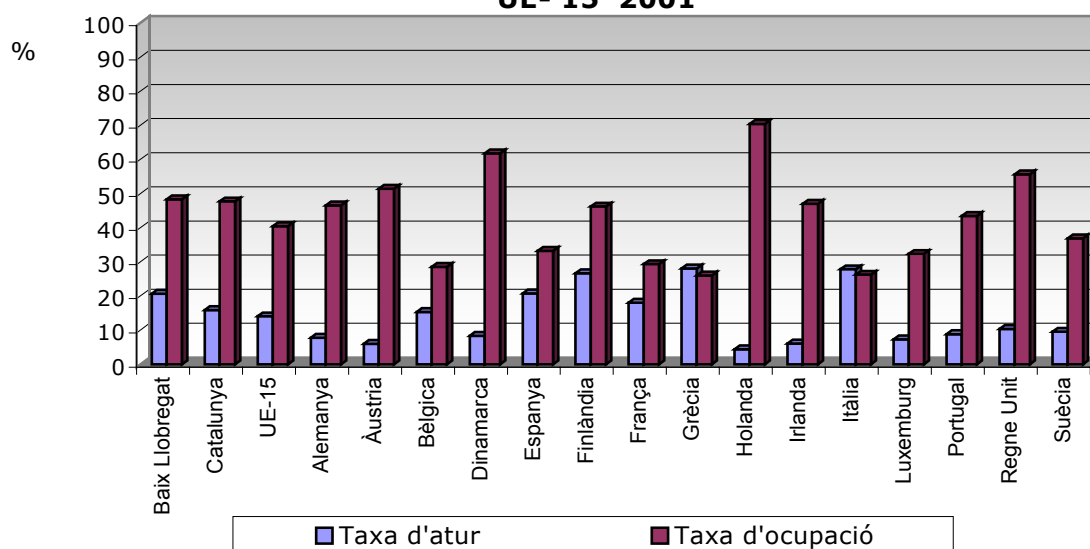
(1) Dades de l'any 2000

(2) Dades referents al II Trimestre 2001

La taxa d'ocupació juvenil del Baix Llobregat (48,3%), de Catalunya (47,7%) estan per sobre de la mitjana de la Unió Europea (40,4%). Ara bé estan molt allunyades de les dades d'ocupació màxima que presenten Holanda (70,4%) i Dinamarca (61,7%).

En relació a l'atur juvenil, el balanç comparatiu no és tan positiu. Així, tant la taxa d'atur del Baix Llobregat (20,6%) com la del conjunt de Catalunya (15,8%) i d'Espanya (20,7%) mostren uns nivells superiors al context europeu (14,0%).

Gràfic V.22 Taxa d'ocupació i taxa d'atur de la població de menys de 25 anys.
UE- 15 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades del web l'Observatori de la Joventut de la Generalitat de Catalunya i del web de l'IDESCAT.

V.2.4 Contractació registrada

Els principals indicadors del mercat de treball mostren una progressió notablement positiva d'ençà l'any 1996. No obstant això, aquesta millora de l'ocupació no ha beneficiat amb la mateixa intensitat a tots els col·lectius. Com hem vist en apartats anteriors, els ritmes de creixement de l'activitat i l'ocupació de la població jove han estat per sota dels nivells de la xifra agregada i del col·lectiu adult.

Un altre factor a tenir present en el moment d'analitzar l'evolució del mercat de treball és la qualitat de l'ocupació. No són pocs els analistes del mercat de treball que afirmen que aquesta creació d'ocupació emmascara un increment substancial d'ocupacions precàries que recauen sobretot en els més joves.

La implementació de polítiques de desregulació o flexibilització del mercat com a vies de promoció de treball juvenil, juntament amb les estratègies d'optimització de beneficis i riscos de les empreses han cristal·litzat en configurar i generalitzar la via de la precarietat laboral com una forma dominant en la construcció de la inserció laboral: les empreses de treball temporal, els sistemes de contractació juvenil i de contractes temporals han estat els eixos centrals d'aquesta precarització.

Tot i que normalment el terme precarització s'ha emprat per referir-se a l'increment de la temporalitat, E. Cano²⁴ en fa un ús més ampli. Per aquest autor, la precarietat engloba quatre dimensions bàsiques:

1.- Incertesa sobre la continuïtat de la relació laboral.

El desenvolupament d'una multiplicitat de fórmules contractuals i l'ús abusiu que se n'ha fet d'aquestes en el món de l'empresa ha donat lloc, en

²⁴ Cano, E. **Canvi socioeconòmic i precarització laboral en el sistema capitalista**. València: Universitat de València, 1997.

el període 1998-2002, a una temporalitat juvenil del 90-95% en la contractació registrada al Baix Llobregat (veure taula V.23). Aquesta dada té una lectura fonamental: la temporalitat és el tret principal de la realitat laboral juvenil.²⁵

Taula V.23 Evolució dels contractes registrats per grups d'edat i modalitat. Baix Llobregat 1998-2002.

	CONTRACTE TEMPORAL		CONTRACTE INDEFINIT		TOTAL	
	De 16 a 24 anys	25 anys i més	De 16 a 24 anys	25 anys i més	De 16 a 24 anys	25 anys i més
1998	82.666	81.081	5.837	13.407	88.503	94.488
1999	86.407	91.075	7.684	16.664	94.091	107.739
2000	87.921	95.119	7.751	15.959	95.672	111.078
2001	73.098	90.288	7.015	15.860	80.113	106.148
2002	63.465	88.752	6.579	16.003	70.044	104.755

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

La taula V.23 mostra que el col·lectiu de població amb una major incidència de la temporalitat és el de 16 a 24 anys. L'any 2002 el 90,6% dels contractes registrats a joves eren temporals (2,8% punts percentuals menys que en relació a l'inici del període d'anàlisi), mentre que un 9,4% té un contracte amb una durada indefinida.

Pel que fa al col·lectiu de 25 anys i més l'indicador de la taxa de temporalitat presenta uns nivells, en el període 1998-2002, entre el 84-86%.

En relació a la contractació indefinida (tot i representar només 15,3% del total de contractes d'aquest grup d'edat, l'any 2002) aquest col·lectiu

²⁵ Cal matisar que la temporalitat és un tret especialment significatiu de la realitat laboral dels joves però no és exclusiu d'aquest grup. El darrer Informe anual d'ocupació de la Comissió Europea assenyala que el 31,5% dels contractes que hi ha a Espanya són temporals, aquesta proporció representa més del doble de la mitjana europea que es situa en el 13,2%. A més, aquest informe destaca que el 80% dels contractes temporals són una imposició al treballador. (El País. 11 novembre 2002)

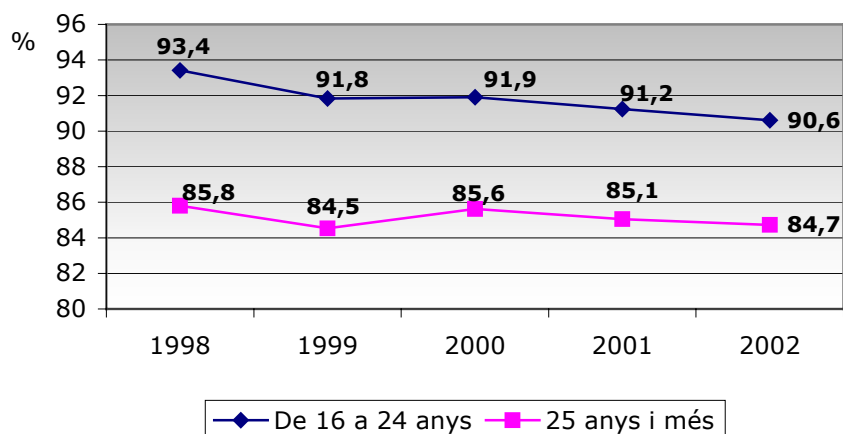
mostra uns registres que gairebé doblen els de la població jove en aquesta modalitat contractual.

Taula V.24 Evolució de la taxa de temporalitat i d'estabilitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1998-2002).

	Taxa temporalitat (%)		Taxa estabilitat (%)	
	De 16 a 24 anys	25 anys i més	De 16 a 24 anys	25 anys i més
1998	93,4	85,8	6,6	14,2
1999	91,8	84,5	8,2	15,5
2000	91,9	85,6	8,1	14,4
2001	91,2	85,1	8,8	14,9
2002	90,6	84,7	9,4	15,3

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball.

Gràfic V.25 Evolució de la taxa de temporalitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1998-2002)

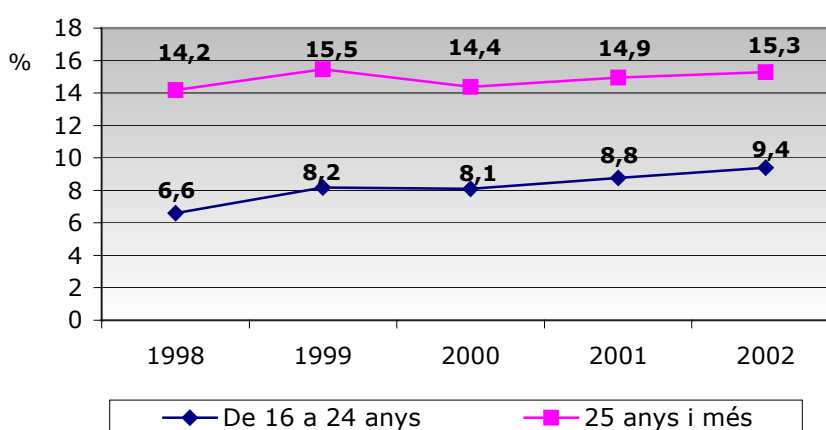

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball.

El gràfic V.25 il·lustra la importància de la contractació temporal en el conjunt de la població i especialment en el col·lectiu més jove. La taxa de temporalitat, tot i la disminució produïda en els darrers anys segueix

presentant uns nivells molt elevats. Al mateix temps, les diferències entre els col·lectius encara són força significatives.

Gràfic V.26 Evolució de la taxa d'estabilitat contractual per grups d'edat. Baix Llobregat (1998-2002)

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball.

L'evolució d'aquest indicador en la població adulta es caracteritza per l'estabilitat (l'any 2002 aquest col·lectiu presenta una taxa del 15,3%, 1,1 punt menys respecte l'any 1998). En canvi, l'evolució de la taxa del col·lectiu jove es defineix per un creixement progressiu (en aquest període augmenta gairebé 3 punts el valor de la taxa). No obstant això, les diferències entre col·lectius són encara molt significatives.

Ara bé, quines són les fórmules contractuals més utilitzades al Baix Llobregat?

L'any 2002 la població jove va registrar un total de 70.044 contractes. D'aquests, 6.579 eren indefinits i la resta (63.465) eren temporals. En relació als primers, el 52% (en termes absoluts, 3.429) eren "convertits en indefinits" i el 25% eren "temps parcial indefinit". En el cas dels contractes temporals, tres modalitats contractuals aplegaven el 89% del total de

contractes temporals i el 80% de la contractació total. Aquestes eren: "eventuals circumstàncies de la producció", "obra o servei" i "temps parcial temporal". Pel que fa al col·lectiu adult, hi ha més grau de diversificació contractual en la contractació indefinida que en la temporal.

Taula V.27 Contractes registrats per grups d'edat i tipus de contracte. Baix Llobregat 2002

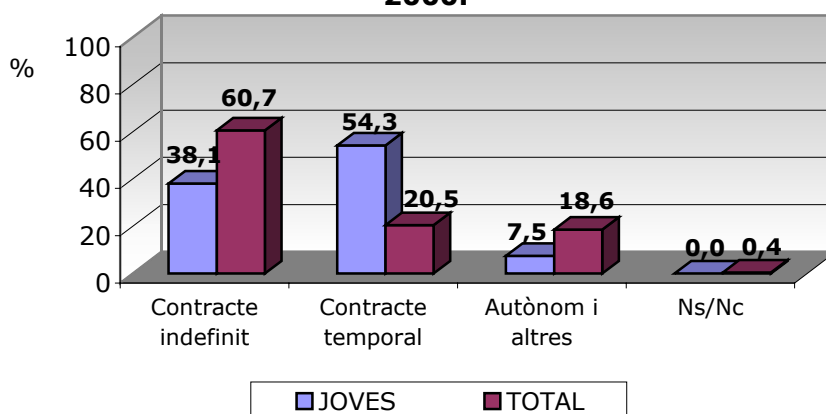
	Població de 16 a 24 anys		Població de 25 anys i més	
	n	%	n	%
Temps parcial indefinit	1.647	2,4	2.618	2,5
Ordinari temps indefinit	754	1,1	3.837	3,7
Indefinit minusvàlids	11	0,0	87	0,1
Foment de la contractació indefinida	667	1,0	2.622	2,5
Indefinit minusvàlids en CET	4	0,0	15	0,0
Indefinit aturats en situació d'exclusió	67	0,1	283	0,3
Convertits en indefinits	3.429	4,9	6.541	6,2
TOTAL CONTRACTES INDEFINITS	6.579	9,4	16.003	15,3
Pràctiques	623	0,9	313	0,3
Temps parcial temporal	13.759	19,6	17.761	17,0
Temporals bonificats minusvàlids	8	0,0	53	0,1
Temporals minusvàlids en CET	11	0,0	124	0,1
Obra o servei	15.572	22,2	24.729	23,6
Eventuals circumstàncies producció	26.947	38,5	35.633	34,0
Interinitat	4.644	6,6	8.627	8,2
Substitució jubilació 64 anys	3	0,0	4	0,0
Relleu	566	0,8	767	0,7
Formació	945	1,3	6	0,0
Temporals aturats en situació d'exclusió	1	0,0	10	0,0
Inserció	137	0,2	175	0,2
Altres	249	0,4	550	0,5
TOTAL CONTRACTES TEMPORALS	63.465	90,6	88.752	84,7
Total	70.044	100	104.755	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

La informació que ens proporciona la contractació registrada és limitada a definir les característiques dels nous llocs de treball que es creen, i per tant, no ens diu res sobre el grau de temporalitat de la població ocupada de la comarca.

Amb la finalitat de conèixer algunes característiques de la qualitat de l'ocupació i captar d'aquesta manera una imatge, el més acurada possible, de les condicions contractuals de la població ocupada farem servir les dades de l'Enquesta Sobre Activitat del Baix Llobregat de l'any 2000.

Gràfic V.28 Modalitats de contracte. Baix Llobregat 2000.

Font: Informe sobre joventut i mercat del treball. OPMT-BL

Com podem veure al gràfic V.28, el tipus de contracte majoritari entre la població jove ocupada és el temporal (54,3%). Una temporalitat força elevada si la comparem amb el conjunt de la població (20,5%).

La situació inversa es produeix en la contractació indefinida on el percentatge d'ocupats joves amb contracte indefinit (38,1%) és 22,6 punts més baix a la proporció que presenta la població total (60,7%).

**Taula V.29 Durada de la relació laboral dels contractes temporals.
Baix Llobregat 2000.**

	Població 16 a 24 anys	Població total
Un mes o menys	1,9	1,5
De mes d'1 mes a 3 mesos	11,1	9,8
De mes de 3 mesos a 6 mesos	25,0	18,2
De mes de 6 mesos a un any	24,1	22,7
Més d'1 any	14,8	14,8
Fins que finalitzi l'obra	23,1	33,0
Total	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (2000)

Una altra variable a considerar en l'estudi de la qualitat dels contractes és, sens dubte, la seva durada. Cal matisar, però, que la duració del contractes no té una relació directa amb el temps d'estada en el lloc de treball. En molts casos, l'empresa torna a contractar el jove amb un altre contracte temporal. No obstant això, aquest indicador ens proporciona una informació orientativa sobre les tendències presents al mercat de treball i ens aporta elements analítics per apropar-nos a la situació ocupacional de la població jove. Així, un 62,1% dels ocupats d'entre 16 i 24 anys no passa més d'un any en el lloc de treball. Només un 14,8% dels joves de la comarca tenen un contracte de més d'un any.

La temporalitat de les experiències laborals implica una forta rotació laboral i, per tant:

"de continguts que cal dominar i de tasques que cal dur a terme com també el canvi de companys, d'ambients de treball, de superiors, de normes -formals, però sobretot informals-, d'hàbits i, evidentment, d'espai on es desenvolupa la feina. A banda de la inestabilitat, la rotació comporta més dificultats per adaptar-se al treball i, en conseqüència, per articular una xarxa de relacions al voltant del món laboral".²⁶

²⁶ Ortiz, Daniel; Miró, Iván. **Treball, valors i canvi. Les ruptures de la precarietat.** Barcelona: Aportacions, 2001.

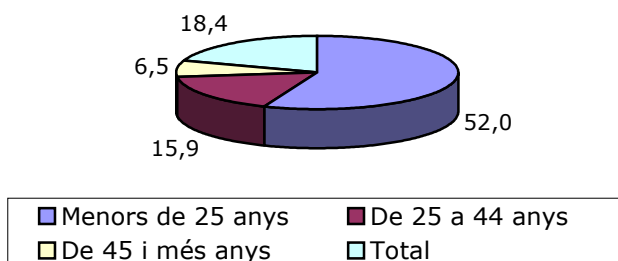
Taula V.30 Distribució de la rotació per grups d'edat. Catalunya (oct. 2000- set. 2001)

	Menys de 25 anys	De 25 a 44 anys	De 45 anys i més	Total
Pes dels que roten sobre els assalariats del col·lectiu corresponent	52,0	15,9	6,5	18,4

Font: Web de l'Observatori del Mercat de Treball. Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

En aquesta línia, un estudi elaborat per l'Observatori del Mercat de Treball del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya²⁷ assenyalava que el col·lectiu d'assalariats de menys de 25 anys és el que presenta una rotació laboral més elevada. De cada 100 assalariats d'aquesta franja d'edat, 52 han tingut dos o més contractes de treball, mentre que en el conjunt de població aquesta proporció és del 18,4%.

Gràfic V.31 Distribució de la rotació per grups d'edat. Catalunya (oct. 2000-set. 2001)

Pel que fa al col·lectiu de persones d'entre 25 i 44 anys, els que han rotat representen el 15,9% del total d'assalariats d'aquesta edat, percentatge inferior a la mitjana global.

Per últim, les persones de 45 anys i més són les menys afectades per la rotació atès que sobre el total d'assalariats d'aquesta edat els que han rotat han estat tant sols el 6,5% molt per sota del nivell que presenta la xifra agregada.

²⁷ **Rotació laboral a Catalunya : persones que han tingut dos o més contractes en un any.** Barcelona. Generalitat de Catalunya, 2002.

Aquest estudi també analitza la rotació per àmbits territorials i situa la comarca del Baix Llobregat entre les comarques catalanes que presenten un índex de rotació mig entre el 2,4 i el 2,0 contractes per persona que rota.

Amb tot podem afirmar que en els darrers anys la temporalitat i l'elevada rotació han incidit negativament sobre el procés d'inserció laboral del col·lectiu jove. Segons E. Mingione:

"el problema fundamental surge del hecho de que el sistema de empleo está más o menos orientado hacia la generación, por una parte, de un amplio excedente de puesto de trabajo crecientemente fragmentados, ocasionales, temporales, a tiempo parcial, irregulares y secundarios en relación al número de jóvenes capaces de ocuparlos durante un período inicial y limitado en sus carreras laborales, y, por otra, de un número cada vez más insuficiente de oportunidades de empleos primarios y fijos en relación con una oferta laboral con un nivel de educación elevado" ²⁸

A més a més cal assenyalar que aquesta permanent amenaça de l'atur que plana sobre els temporals no és exclusiva d'aquest col·lectiu sinó que agrupa a tots els treballadors amb un tipus de contracte que facilita el seu acomiadament (aspecte en el que han incidit les darreres reformes laborals).

D'altra banda, està molt estesa la idea de que la temporalitat és el primer pas per a la consecució de la inserció laboral. No obstant, L. Toharia (1998) ja ha assenyalat que la temporalitat genera més inactius i aturats que no pas treballadors indefinits: el 1997, del total de treballadors que el 1996 tenien un contracte temporal, un 20% estaven aturats o inactius, mentre que només un 11% havien aconseguit un contracte indefinit.

²⁸ Mingione, E. **Las sociedades fragmentadas**. Madrid. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 1993.

2.- Degradació i vulnerabilitat de la situació del treball.

La precarització degrada les condicions de treball i condueix a una pèrdua del control dels treballadors sobre aquestes condicions. Això, té efectes negatius sobre la seguretat i higiene en el lloc de treball, la posició del treballador dins l'organització productiva, la durada i la distribució de la jornada, les possibilitats de promoció i formació, els drets de participació sindical, etc. La incertesa de la situació actua com un element desincentivador de la capacitat del treballador per exigir unes determinades condicions laborals.

En el marc d'una política de flexibilitat de la gestió de la força de treball, el treballador perd poder de negociació i es consoliden escenaris productius on s'enforteix la posició empresarial –que és paral·lela a la restricció progressiva del marc normatiu-. Com manifesta Mückenberger (1992):

“es pot plantejar que l'evolució normativa desreguladora de la protecció de les condicions de treball ha estat seguida per una direcció precaritzadora ja que ha augmentat la vulnerabilitat del treballador en una doble línia: la supressió o la limitació de disposicions vinculants d'ordre social que són de naturalesa legal o responen sobre una base legal, i la transferència a l'àmbit del contracte individual de disposicions anteriors de caràcter obligatori en la regulació de la relació de treball”.²⁹

Aquesta tendència s'accentua especialment en el cas dels joves per la seva fragilitat dins el mercat de treball. Una dada que pot ser explicativa d'aquesta dimensió de la precarietat de la que ens parla Cano és la relativa als accidents laborals.

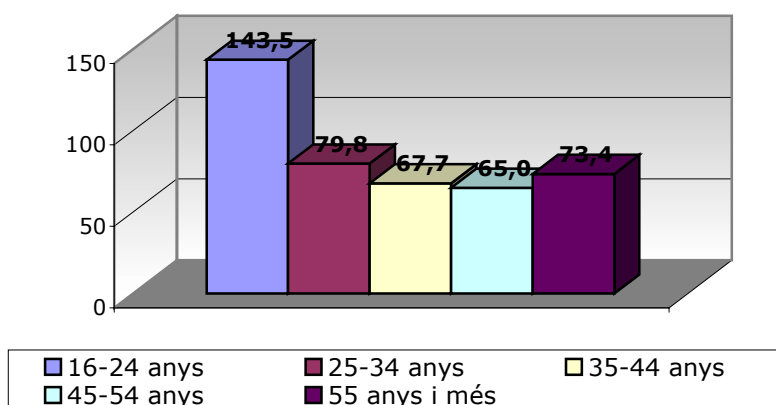
²⁹ Citat a: Cano, E. **Canvi socioeconòmic i precarització laboral en el sistema capitalista**. València: Universitat de València, 1997.

Taula V.32 Índex d'incidència per grups d'edat. Catalunya 2001³⁰.

	Accidents Totals	Pb. Ocupada Assal.	Índex d'incidència (x 1000 treballadors – EPA) ³¹
16-24 anys	47.344	329,9	143,5
25-34 anys	59.401	744,7	79,8
35-44 anys	39.711	586,6	67,7
45-54 anys	26.565	408,9	65,0
55 anys i més	14.498	197,5	73,4
No s'indica	1.381	--	--
Total	188.900	2.267,6	83,3

Font: Joves i sinistralitat. Unió General de Treballadors de Catalunya.

Com es pot veure al gràfic V.32 l'índex d'incidència més significatiu és el que presenta el col·lectiu més jove. En altres paraules, es produeixen 143,5 accidents laborals per cada 1.000 treballadors en aquesta franja d'edat. En segon lloc, encara que a molta distància del primer trobem l'interval d'edat d'entre 25 i 34 anys amb un índex d'incidència de 79,8 accidents per cada mil treballadors d'aquesta edat.

Gràfic V.33 Índex d'incidència per grups d'edat. Catalunya 2001

³⁰ No disposem de dades de sinistralitat segregades per grups d'edat a nivell comarcal.

³¹ Índex d'incidència: accidents de treball amb baixa per cada mil treballadors ocupats assalariats. Dades ocupacionals extretes de l'Enquesta de Població Activa 2001.

En aquest informe³², identifiquen com a causes principals de la sinistralitat en la joventut:

- Incompliment de la Llei de prevenció de riscos laborals.
- Precarietat laboral (es produeix una relació directe entre el tipus de contracte i el nombre d'accidents, identificant una probabilitat més elevada de sinistralitat en les relacions laborals de caràcter temporal).
- Subcontractació
- Manca de cultura preventiva; informació i formació als treballadors en matèria de prevenció de riscos laborals insuficient.

La participació sindical és un altre indicador que ens pot ajudar a entendre la situació de vulnerabilitat dels joves en el mercat de treball.

Segons un estudi de la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia³³, la presència dels joves menors de 25 anys als sindicats és més aviat escassa (5,5%). Aquest grup és el més reduït en aquestes associacions, tret de les persones que superen els 64 anys d'edat (2,9%). Per tal de veure amb més detall el perfil de les persones que predominen als sindicats reproduïm la taula d'afiliats realitzada en aquest estudi:

Taula V.34 Percentatge d'afiliació dels ocupats per grups d'edat.

	% Afiliats	% Població ocupada
Menys de 25 anys	5,5	17,6
De 25 a 34 anys	26,4	
De 35 a 44 anys	28,3	68,8
De 45 a 54 anys	21,4	
De 55 a 64 anys	15,5	13,6
Més de 64 anys	2,9	

Font: Joves i participació a Catalunya. Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia.

Com podem veure a la taula V.34 el nombre total de joves afiliats a un sindicat en relació amb la població ocupada Catalunya de la mateixa franja

³² **Joves i sinistralitat.** Barcelona. UGT, 2002 <http://www.ugtcatalunya.com/>

³³ **Joves i participació a Catalunya.** Barcelona. Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, 1999.

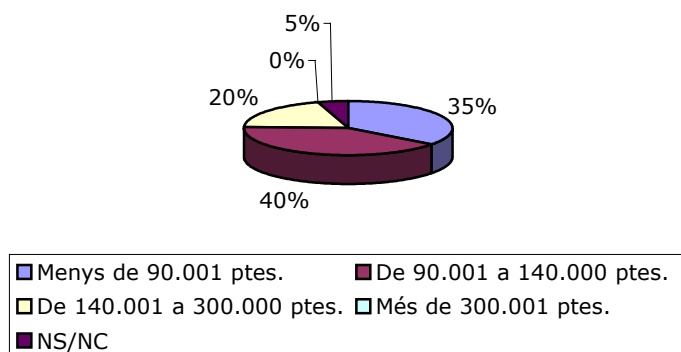
d'edat mostra la petita incidència del fenomen associatiu dels joves en aquest tipus d'organització. Així doncs, trobem que mentre que a Catalunya el 17,6% de la població jove ocupada té menys de 25 anys, només un 5,5% dels membres de CC.OO són joves. Dins les empreses, la participació organitzada, col·lectiva i crítica és pràcticament inexistent entre els joves. Això, reflecteix la tendència creixent a la individualització de les relacions laborals. Per Cano:

*"l'evolució normativa desreguladora quant a la protecció de les condicions de treball ha seguit una direcció precaritzadora, ja que ha augmentat la vulnerabilitat del treballador en una doble línia: la supressió o la limitació de les disposicions vinculants d'ordre social que són de naturalesa legal o reposen d'una base legal, i la transferència a l'àmbit del contracte individual de disposicions anteriors de caràcter obligatori en la regulació de la relació de treball"*³⁴

3. Insuficiència i incertesa dels ingressos salarials.

L'elevada taxa d'atur juvenil i la temporalitat, majoritària entre els joves, vinculada a l'amenaça de la no renovació, pressionen a la baixa els salaris dels joves. A més, part del salari d'un treballador està en funció de la seva antiguitat en l'empresa o el lloc de treball. En aquest sentit, la temporalitat impossibilita l'accés dels joves a aquests complements salarials.

Gràfic V.35 Ingressos mensuals de la població activa. Baix Llobregat 2000

Com s'aprecia en el gràfic V.35 el 75% dels joves actius d'entre 16 i 24 anys obtenia, l'any 2000, uns ingressos mensuals de 140.000 pessetes o menys.

³⁴ Cano, E. **Canvi socioeconòmic i precarització laboral en el sistema capitalista**. València: Universitat de València, 1997.

La inestabilitat no permet al treballador planificar el futur ja que no té garantida una continuïtat en els ingressos. Per als joves, aquesta dimensió de la precarietat es pot veure atenuada per la família, que es converteix en *"el matalàs d'aquesta disfuncionalitat, en permetre l'ampliació de la vida adolescent"* (Cano, 1997). Aquest és un dels factors que més incideix en el retard de l'emancipació dels joves i en l'allargament de la transició a la vida adulta.³⁵

4. Insuficiència i reducció de la protecció social

Els sistemes de protecció social són un element de reducció de la incertesa i la vulnerabilitat davant els riscos del treball. No obstant això, en els últims anys estem assistint a una dinàmica generalitzada de reducció de la protecció social i l'augment dels riscos associats al treball. L'increment de la temporalitat ha estat paral·lel a la disminució dels aturats que reben prestacions per desocupació, ja que en treballar-se períodes més curts es tenen menys possibilitats d'adquirir el dret a rebre aquests subsidis: anteriorment hem vist que el 62,1% dels joves ocupats no passa més d'un any en el lloc de treball.

A més les successives reformes laborals han afeblit la protecció que l'estat oferia als treballadors, de manera que s'ha produït, a la pràctica una progressiva disminució del nombre total de perceptors: si el 1996, 109.900 joves rebien prestacions per atur, el 2002 aquesta xifra es redueix fins a 78.900 persones.

³⁵ Segons l'informe (INJUVE. **Juventud en Cifras**. Madrid. MTAS, 2000) l'any 2000 només el 38% dels joves d'entre 15 i 29 anys tenien ingressos propis.

Taula V.36 Evolució dels beneficiaris d'entre 16 i 24 anys per tipus de prestació. Espanya (1996-2002)

	TOTAL PRESTACIONS		PRESTACIONS CONTRIBUTIVES		PRESTACIONS ASISTENCIAL	
	Pb 16-24	% Pb total	Pb 16-24	% Pb total	Pb 16-24	% Pb total
1996	109.900	9.600	73.100	12.300	36.800	6.600
1997	87.900	8.400	56.300	10.600	31.600	6.100
1998	72.700	7.800	44.200	9.600	28.500	6.100
1999	66.800	7.900	41.300	9.400	25.500	6.400
2000	65.700	8.000	42.100	9.400	23.600	6.400
2001	74.400	8.600	51.600	10.300	22.800	6.400
2002	78.900	8.100	57.900	10.200	21.000	5.900

Font: OPMT-BL a partir de dades del web del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Boletín de Estadísticas Laborales.

VI. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE 40 ANYS I MÉS

Les transformacions produïdes en l'estructura socioeconòmica de les societats occidentals han cristal·litzat en canvis en els processos de producció i, en les relacions laborals, han anat lligats en la major part dels casos, a una pèrdua de llocs de treball. Un dels col·lectius més perjudicats per aquest procés ha estat el de la població amb una edat propera a la frontera vital de l'activitat, en una doble vessant:

D'una banda, l'aplicació de les noves tecnologies al procés productiu ha augmentat les exigències de qualificació de la força de treball i, per tant, desplaça aquestes persones cap a una situació d'atur ja que acostumen a tenir un perfil formatiu més baix.

*"el proceso de selección de personal que utilizan las empresas, donde la oferta por parte de los demandantes es muy amplia, y se da una gran competitividad entre los grupos de edad más jóvenes y los grupos de edad adultos menos formados, en consecuencia se selecciona a las personas que tienen más estudios, formación y experiencia, y se excluyen a los que tienen menos formación y de cierta edad"*³⁶

D'altra banda, la implantació de la política de flexibilitat en la gestió productiva i dels recursos humans modifica substancialment els requeriments exigits per les empreses. Així, l'adaptabilitat, la polivalència, l'agilitat etc., emergeixen com les capacitats més demandades a partir d'aquest moment.

Aquesta circumstància també juga en contra del col·lectiu adult, ja que els prejudicis associats a l'edat qüestionen la capacitat d'aprenentatge i d'adaptació d'aquestes persones als nous llocs de treball. Això lligat amb la proximitat de la jubilació obstaculitza la inversió en formació i reciclatge per

³⁶ Martínez Quintana, Violante. "Desempleados adultos de larga duración". Tezanos, J. F. **Tendencias en desigualdad y exclusión social**. Madrid. Sistema, 1999.

part de les empreses en considerar el període d'amortització d'aquestes inversions curt.

Al mateix temps, la voluntat de flexibilitzar el procés productiu porta a les empreses a desfer-se de les activitats menys importants de la seva producció per centrar-se en el seu àmbit de competència principal. La reducció de plantilla que acostuma anar associada a aquesta política de descentralització productiva afecta principalment als treballadors de més edat.

*"Así cuando las empresas acometen sus planes de expansión establecen criterios de selección de personal basados en disponer de una plantilla reducida pero altamente tecnificada y especializada y con una edad baja o media. Optan por incorporar trabajadores que dispongan de un bagaje educativo considerable y por despedir o jubilar a la mano de obra envejecida, descualificada y con escasa capacidad de adaptación a los nuevos puestos de trabajo"*³⁷

En aquesta mateixa línia, el nou model de producció flexible requereix l'horitzontalització de l'organigrama empresarial. Això suposa la reducció dels nivells jeràrquics, especialment els nivells de supervisió o comandaments intermedis ocupats també pels treballadors de més edat.

Aquestes transformacions condueixen aquest col·lectiu a una situació de vulnerabilitat en la seva relació amb el mercat de treball. Aquesta vulnerabilitat és especialment visible una vegada aquest col·lectiu es troba a l'atur i vol reincorporar-se al mercat laboral ja que a causa dels condicionants anteriors tenen menys possibilitats de trobar una nova ocupació. En aquest sentit, la problemàtica de l'atur de llarga durada perjudica sobretot les persones aturades d'edat més avançada.

³⁷ **EQUAL y mercado de trabajo.** Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2002.

Cal mencionar en aquest punt que el fet que aquestes persones sovint tinguin al seu càrrec un nucli familiar augmenta l'impacte social de la seva situació laboral, a diferència de la tolerància social que vèiem en el cas de l'atur femení o juvenil, la percepció social dels quals era menys conflictiva.

L'estudi de la situació laboral de les persones de més de 40 anys ens porta a conèixer:

- de quina població estem parlant?
- quina és l'evolució que han experimentat en els darrers anys?
- quines particularitats presenten com a col·lectiu dins el mercat de treball?

VI.1 Característiques demogràfiques de la població adulta de la comarca del Baix Llobregat.

VI.1.1 Estructura de la població.

Taula VI.1 Població de 40 anys i més. Nombre i percentatge sobre la població total. Baix Llobregat 1996-2001

	Població Adulta		% Variació 1996-2001	% Població total	
	1996	2001		1996	2001
De 40 a 54 anys	130.044	141.809	9,0	20,2	20,5
De 55 a 64 anys	64.247	70.831	10,2	10,0	10,2
65 anys i més	72.610	88.577	22,0	11,3	12,8
40 anys i més	266.901	301.217	12,9	41,5	43,5

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

Com es pot apreciar a la taula VI.1 el pes relatiu de la població adulta a la comarca s'ha incrementat en els darrers anys. L'any 1996 representaven el 41,5% de la població total, mentre que l'any 2001 aquesta proporció era del 43,5%.

Dins d'aquest col·lectiu la variació més important la protagonitza la població de 65 anys i més, amb un creixement del 22,0% entre el 1996 i el 2001 a causa del procés d'envelliment de la població a la comarca. No obstant això, el gruix de població més important dins d'aquest col·lectiu es localitza a la franja d'edat d'entre 40 i 54 anys (l'any 2001 representaven el 47,1% del total de la població adulta).

En aquest període la població adulta (40 anys i més) creix un 12,9% (en termes absoluts, 34.316 persones més). Així, dels 266.901 efectius que tenia l'any 1996 augmenta fins les 301.217 persones l'any 2001.

VI.1.2 Nivell d'estudis

Taula VI.2 Nivell d'instrucció de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat 1996.

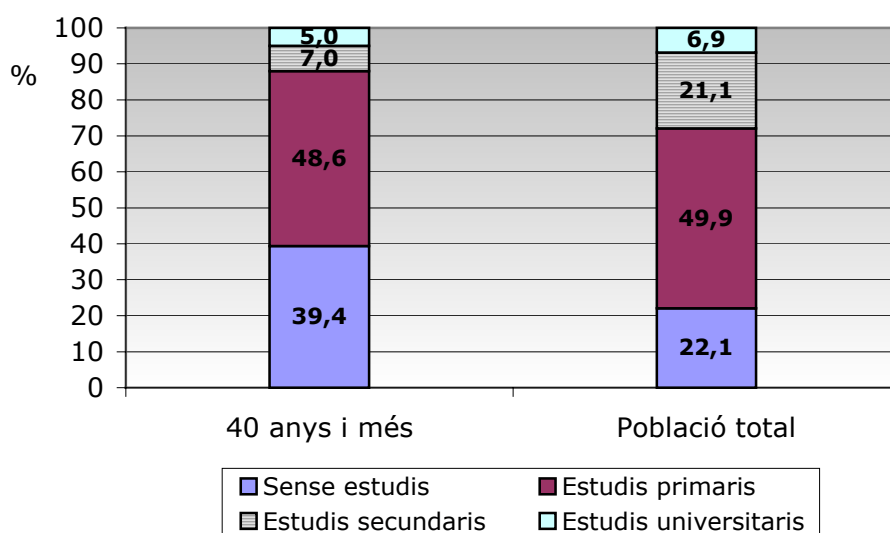
	Població de 40 anys i més		Població total	
	n	%	n	%
Sense estudis	105.137	39,4	128.161	22,1
Estudis primaris	129.744	48,6	289.703	49,9
Estudis secundaris	18.758	7,0	122.310	21,1
Estudis universitaris	13.262	5,0	40.026	6,9
TOTAL	266.901	100	580.200	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

L'anàlisi per nivell d'instrucció revela que la població adulta està subrepresentada en els nivells superiors de l'escala educativa. Així, doncs, només el 12,0% de la població adulta havia cursat estudis secundaris o universitaris enfront el 28% de la població total amb aquest grau acadèmic.

D'altra banda, el nivell d'analfabetització de la població de 40 anys i més és més elevat que el del conjunt de la població. L'any 1996, el 39,4% de la població adulta no tenia cap estudi (17,3 punts percentuals més elevada que la xifra agregada).

Gràfic VI.3 Nivell d'instrucció de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat 1996

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

VI.2 Evolució de la participació del col·lectiu de 40 anys i més a l'àmbit productiu

VI.2.1 Activitat

Taula VI.4 Població de 40 anys i més per la seva relació amb l'activitat i sexe. Baix Llobregat 1996.

	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Ocupats	69.685	54,1	24.858	18,0	94.543	35,4
Busquen 1a ocupació	155	0,1	397	0,3	552	0,2
Desocupats ocupació anterior	9.950	7,7	6.556	4,7	16.506	6,2
Servei militar	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Jubilats o pensionistes	44.455	34,5	41.652	30,1	86.107	32,3
Incapacitats permanents	3.049	2,4	1.782	1,3	4.831	1,8
Escolars i estudiants	65	0,1	138	0,1	203	0,1
Feines de la llar	462	0,4	61.337	44,4	61.799	23,2
Altres situacions	917	0,7	1.443	1,0	2.360	0,9
Total	128.738	100	138.163	100	266.901	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

El col·lectiu més nombrós és el d'ocupats, gairebé 4 de cada 10 persones de 40 anys i més treballa. El de jubilats o pensionistes és el segon grup en importància (32,3%). Ara bé, a la categoria d'ocupats ens trobem que la proporció d'homes que treballen (54,1%) és sensiblement més elevada que la dada que presenta el col·lectiu femení (18,0%). Així, del total de persones de 40 anys i més ocupades al Baix Llobregat el 74% eren homes.

La situació contrària es dona a la categoria de feines de la llar: fins un 44,4% de les dones declaren realitzar aquesta activitat, mentre que només un 0,4% dels homes ho fa. En altres paraules, gairebé la totalitat de les persones (99,3%) que es dediquen a les feines de la llar a la comarca són dones.

L'any 2001, el nombre de persones de 40 anys i més que es declaren actives al Baix Llobregat era de 149.570, que representa una taxa d'activitat de 42,9%. En altres paraules, 4 de cada 10 adults (40 anys i més) treballen o estan en disposició de fer-ho.

Taula VI.5 Evolució de la població activa de 40 anys i més. Nombre i Variació. Baix Llobregat (1996-2000)

	Població 40 a 54 anys		Població 55 a 64 anys		Població 40 anys i més		Total	
	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)
1996	86.008		20.517		106.525		290.088	
1997	92.802	7,9	21.636	5,5	114.438	7,4	311.065	7,2
1998	95.974	3,4	20.663	-4,5	116.637	1,9	321.644	3,4
1999	95.937	0,0	24.661	19,3	120.598	3,4	312.861	-2,7
2000	102.697	7,0	31.020	25,8	133.717	10,9	332.205	6,2
1996-00		19,4		51,2		25,5		14,5

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Com es pot observar a la taula VI.5 en el període 1996-2000 el nombre d'actius presenta un balanç positiu a totes les franges d'edat. Cal remarcar, que el col·lectiu de 40 anys i més mostra un creixement (25,5%) 11 punts més elevat que el del conjunt de la població (14,5%). No obstant, el creixement més significatiu es produeix en el grup d'entre 55 i 64 anys (51,2%).

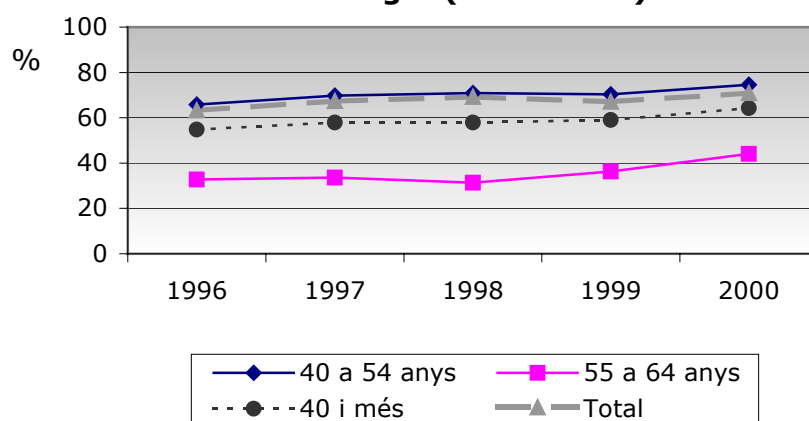
Taula VI.6 Evolució de la taxa d'activitat de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat (1996-2000).

	Població 40 a 54 anys	Població 55 a 64 anys	Població 40 anys i més	Total
1996	65,8	32,8	54,8	63,3
1997	69,8	33,6	57,9	67,3
1998	70,9	31,4	58,0	69,2
1999	70,3	36,3	59,0	67,1
2000	74,6	44,1	64,3	71,0

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Si ens fixem en l'evolució de les taxes d'activitat –taula VI.6– veurem que es reproduïx el comportament anterior. S'aprecia una millora de les taxes d'activitat en tots els grups d'edat. Entre el 1996 i el 2000 la taxa d'activitat del col·lectiu de 40 anys i més creix gairebé 10 punts (1,8 punts més que la variació de la xifra agregada). Tot i això, les xifres d'activitat d'aquest col·lectiu són més baixes que les que presenta el conjunt de la població. Val a dir, però, que dins d'aquest col·lectiu les persones d'entre 40 i 54 anys mostren unes taxes d'activitat per sobre de la xifra agregada en tot el període d'anàlisi. A mesura que augmenta l'edat disminueixen els nivells d'activitat.

Gràfic VI.7 Evolució de la taxa d'activitat de la població adulta per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

El gràfic VI.7 il·lustra la tendència que apuntàvem més amunt: les franges d'edat més properes a la frontera vital de l'activitat presenten les distàncies més significatives amb les taxes d'activitat de la població total. Al mateix temps, tot i l'augment de la taxa d'activitat s'observa el manteniment de les diferències entre tots els col·lectius. La franja d'edat d'entre 55 i 64 anys és la que presenta el comportament més oscil·lant en aquest període. L'evolució de la resta de col·lectius es defineix per l'estabilitat de la taxa.

VI.2.2 Ocupació

L'anàlisi de l'evolució temporal dels volums d'ocupació posa de manifest la tendència creixent d'aquest indicador, paral·lela a la millora dels nivells d'activitat de la comarca.

Taula VI.8 Evolució de la població ocupada de 40 anys i més. Nombre i Variació. Baix Llobregat (1996-2000).

	Població 40 a 54 anys		Població 55 a 64 anys		Població 40 anys i més		Total	
	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)	n	Variació (%)
1996	75.835		19.564		95.399		239.599	
1997	83.790	10,5	19.849	1,5	103.639	8,6	271.701	13,4
1998	86.546	3,3	18.806	-5,3	105.352	1,7	288.555	6,2
1999	89.172	3,0	23.155	23,1	112.327	6,6	287.372	-0,4
2000	98.287	10,2	29.081	25,6	127.368	13,4	310.737	8,1
1996-00		29,6		48,6		33,5		29,7

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

El col·lectiu de 40 anys i més presenta un increment del 33,5% en el nombre d'ocupats (en termes absoluts, 31.969 persones), entre el 1996 i el 2000. Com en el cas de l'activitat, aquest context de creixement de l'ocupació beneficia especialment aquest grup d'edat, ja que la variació de la població total se situa en el 29,7%.

Taula VI.9 Evolució de la taxa d'ocupació de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat (1996-2000).

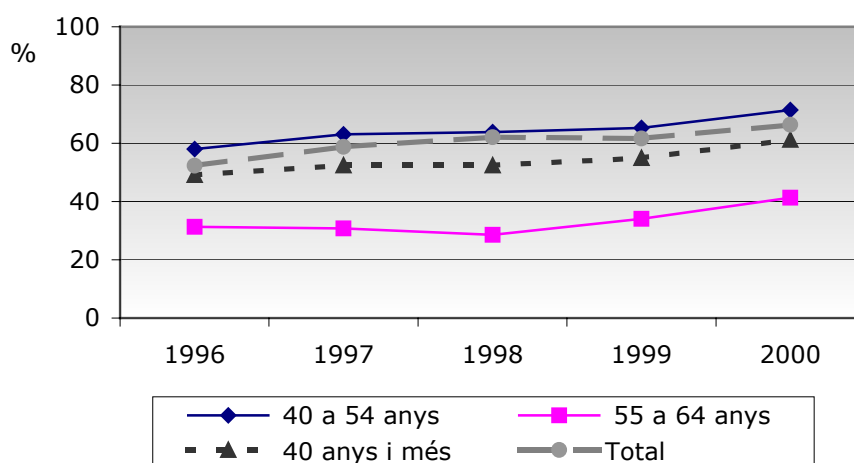
	Població 40 a 54 anys	Població 55 a 64 anys	Població 40 anys i més	Total
1996	58,0	31,3	49,1	52,3
1997	63,1	30,8	52,4	58,8
1998	63,9	28,6	52,4	62,1
1999	65,3	34,1	54,9	61,6
2000	71,4	41,3	61,2	66,4

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Si ens fixem en l'evolució de les taxes d'ocupació ens adonem que tot i que el creixement de la població ocupada de 40 anys i més ha estat més important que el creixement de l'ocupació en el conjunt de la població (específicament 3,8 punts percentuals més elevat), les distàncies entre les taxes d'ocupació d'aquests col·lectius han augmentat. Així, doncs, si a l'inici del període d'estudi la diferència era de 3,2 punts percentuals, l'any 2000 és de 5,2 punts.

A banda d'això, l'evolució temporal d'aquest indicador es caracteritza un augment progressiu.

Gràfic VI.10 Evolució de la taxa d'ocupació de la població adulta per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

El gràfic VI.10 visualitza aquest manteniment de les distàncies entre les taxes d'ocupació de les diverses franges d'edat. A diferència de la resta de col·lectius el grup d'entre 55 i 64 anys mostra l'evolució més irregular del període.

VI.2.3 Atur estimat

L'atur estimat ha presentat una evolució favorable entre el 1996 i el 2000. Els nivells d'atur s'han reduït considerablement en sintonia amb la millora dels indicadors d'activitat i d'ocupació.

Taula VI.11 Evolució de la població aturada estimada de 40 anys i més. Nombre i Variació. Baix Llobregat (1996-2000)

	Població 40 a 54 anys		Població 55 a 64 anys		Població 40 anys i més		Total	
	n	Variació	n	Variació	n	Variació	n	Variació
1996	10.174		952		11.126		50.488	
1997	9.012	-11,4	1.786	87,6	10.798	-2,9	39.364	-22,0
1998	9.428	4,6	1.857	4,0	11.285	4,5	33.090	-15,9
1999	6.765	-28,2	1.506	-18,9	8.271	-26,7	25.489	-23,0
2000	4.410	-34,8	1.939	28,8	6.349	-23,2	21.468	-15,8
1996-00		56,7		103,7		42,9		57,4

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Tot i això, el descens no ha afectat amb la mateixa intensitat a tots els grups d'edat. Així, mentre que el conjunt de la comarca presenta un decrement del 57,4%, la població de 40 anys i més ha reduït el seu volum d'aturats en un 42,9% (la reducció més baixa del període). Si l'any 1996 hi havia a la comarca 11.126 persones aturades en aquesta franja d'edat, l'any 2000 el volum d'aturats és redueix gairebé a la meitat (6.349 persones).

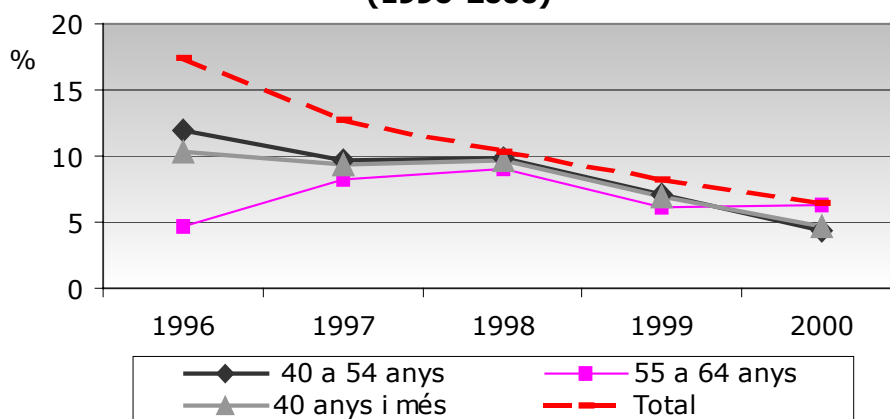
Taula VI.12 Evolució de la taxa d'atur estimat de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat (1996-2000).

	Població 40 a 54 anys	Població 55 a 64 anys	Població 40 anys i més	Total
1996	11,9	4,7	10,4	17,4
1997	9,7	8,3	9,4	12,7
1998	9,8	9,0	9,7	10,3
1999	7,1	6,1	6,9	8,2
2000	4,3	6,3	4,7	6,5

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

Aquesta disminució situa la taxa d'atur de la població adulta, l'any 2000, en un 4,7% de la població activa (gairebé 6 punts menys que a l'inici del període). No obstant això, l'evolució de la taxa d'atur de la xifra agregada mostra un descens més acusat (10,9 punts percentuals).

Gràfic VI.13 Evolució de la taxa d'atur estimat de la població adulta per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta Sobre Activitat (ESA).

El gràfic VI.13 evidencia els descens de les taxes d'atur a totes les franges d'edat i la notable retallada de les distàncies entre els col·lectius. Cal remarcar que la disminució més acusada la protagonitza la xifra total. Especialment rellevant és el descens de la taxa d'atur del col·lectiu de 40 anys i més entre el 1998 i el 2000. Pel que fa al grup d'entre 55 i 64 anys, com en el cas anterior, presenta l'evolució més irregular del període.

Diferències dins el col·lectiu: el cas de les dones adultes.

La desagregació per sexe dels principals indicadors del mercat de treball posa de manifest els importants diferencials entre les taxes masculines i femenines.

Taula VI.14 Activitat, ocupació i atur de la població d'entre 55 i 64 anys per sexe. Nombre i taxa. Baix Llobregat 2001

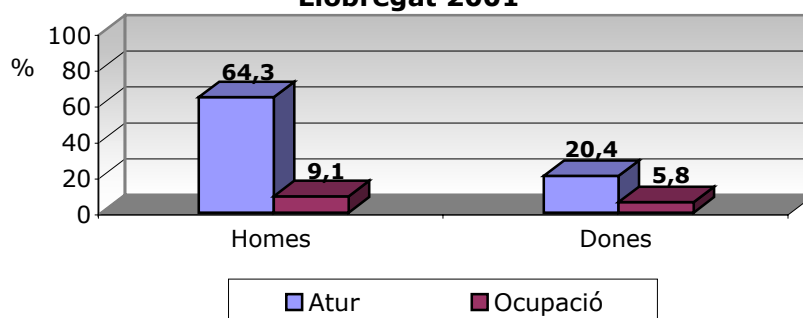
	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)	n	Taxa (%)
Activitat	24.260	70,1	8.363	21,6	32.622	44,8
Ocupació	22.062	64,3	7.865	20,4	29.928	41,0
Atur	2.197	9,1	497	5,8	2.695	8,3

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

L'anàlisi de les dades mostra una presència desigual de les dones en l'àmbit productiu. La distància més important (gairebé 50 punts percentuals) la trobem a l'activitat, del total de dones d'entre 55 i 64 anys només el 21,6% es declaren actives (la taxa masculina d'activitat se situa en el 70,1%). Respecte l'ocupació, 2 de cada 10 dones en aquesta franja d'edat treballen en el mercat laboral formal.

Aquesta situació d'asimetria entre ambdós sexes en el mercat de treball de la comarca té un dels seus factors explicatius en la persistència en aquesta generació d'una forta divisió sexual del treball, fonamentada en una clara separació d'espais i de rols socials (l'espai privat on es desenvolupa el treball reproductiu reservat a les dones i l'àmbit públic i el treball productiu assignat als homes). En aquest sentit, l'interiorització per part del col·lectiu de dones d'entre 55 i 64 anys del rol tradicional de gènere actua com un element desincentivador de la inserció laboral d'aquest col·lectiu.

Gràfic VI.15 Taxa d'ocupació i taxa d'atur de la població d'entre 55 i 64 anys per sexe. Baix Llobregat 2001

La taxa d'atur de la població d'entre 55 i 64 anys se situa en un 8,3%, xifra lleugerament més baixa a la taxa registrada en el conjunt de la comarca (8,5%).

Per sexes, les taxes d'atur en aquesta franja d'edat revelen una major incidència d'aquest fenomen en el col·lectiu masculí. L'any 2001 el 9,1% dels homes que es declaraven actius demandaven una ocupació. Aquesta dada es reduïa al 5,8% en el cas de les dones.

Abans de realitzar una lectura interpretativa de les dades anteriors cal tenir present l'escassa presència del col·lectiu de dones d'entre 55 i 64 anys a l'activitat. Així, del total d'actius l'any 2001 en aquesta franja d'edat només una quarta part eren dones. A més, cal recordar que la taxa d'inactivitat femenina en aquest grup d'edat era del 78,4% (del 30% en el cas del col·lectiu masculí).

Aquestes dades aporten nous elements analítics que ens condueixen a plantejar la possibilitat de que darrera d'aquests volums d'inactivitat femenina hagi una borsa d'atur desanimat.

L'atur de llarga durada

Fins aquest punt, l'anàlisi quantitativa de la sèrie temporal dels principals indicadors del mercat de treball revela que la trajectòria evolutiva del col·lectiu de 40 anys i més no presenta desigualtats significatives en comparació amb la situació laboral que vèiem en el cas de les dones i els joves. No obstant això, la problemàtica laboral que afecta de manera més directa aquest col·lectiu és l'atur de llarga durada (més d'un any cercant feina). Segons un estudi elaborat per la Secretaría Confederal de Empleo³⁸:

³⁸ **El paro de larga duración en España.** Madrid. CC.OO, 1993.

"las categorías de trabajadores más afectados por el paro de larga duración son los trabajadores de edad avanzada, los que tienen problemas de salud, los de menor nivel de estudios, los de especialidades poco demandadas y las mujeres"

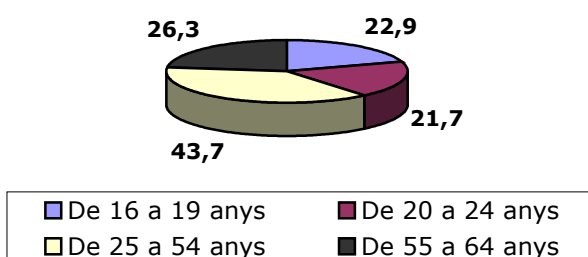
Taula VI.16 Pes relatiu dels aturats de llarga durada sobre el total de població a l'atur. Baix Llobregat 2001.

	% Pb. aturada	% Atur llarga durada
De 16 a 19 anys	19,6	22,9
De 20 a 24 anys	21,6	22,7
De 25 a 54 anys	50,4	43,7
De 55 a 64 anys	8,4	26,3

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa.2001

La principal conclusió que podem extreure després d'analitzar la taula VI.16 és la sobrerepresentació de la població d'entre 55 i 64 anys a l'atur de llarga durada. Així, doncs, mentre que el pes relatiu d'aquest grup sobre el total d'aturats al Baix Llobregat és només de 8,4%, un 26,3% porta més d'un any buscant feina. A més, en aquesta franja d'edat és on s'aprecien els diferencials més significatius entre ambdues proporcions.

Gràfic VI.17 Atur de llarga durada per grups d'edat. Baix Llobregat 2001

Són múltiples els factors que obstaculitzen la reinserció laboral d'aquest col·lectiu.

Els canvis en l'organització del treball, la política de la Seguretat Social, els cicles econòmics, els prejudicis associats amb l'edat, el dèficit formatiu, els problemes de salut, etc. són elements que augmenten la probabilitat de que aquestes persones una vegada a l'atur es trobin en aquesta situació molt temps, amb els efectes econòmics i personals que l'atur comporta.

En aquest sentit Violante Martínez Quintana³⁹ ha posat de manifest l'allargament del temps a l'atur d'aquest col·lectiu: *"en 1977 tan sólo el 7,2% de los desempleados mayores de 45 años llevaban más de 2 años buscando empleo, cifra que se eleva al 46,8% en 1997"*

Un indicador que ens pot acostar a la problemàtica d'atur de llarga durada que afecta al col·lectiu adult són les raons per les quals van deixar la darrera ocupació.

Taula VI.18 Població inactiva amb ocupació anterior i motiu pel qual van deixar aquesta ocupació per sexe. Baix Llobregat 2001

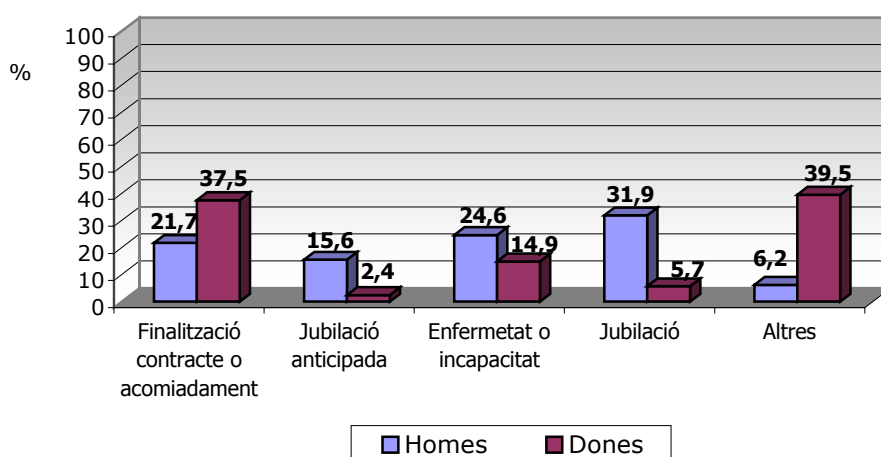
	HOMES		DONES		TOTAL	
	n	%	n	%	n	%
Finalització contracte o acomiadament	4.259	21,7	6.993	37,5	11.252	29,4
Jubilació anticipada	3.052	15,6	454	2,4	3.506	9,2
Malaltia o incapacitat	4.819	24,6	2.773	14,9	7.592	19,9
Jubilació	6.247	31,9	1.056	5,7	7.303	19,1
Altres	1.224	6,2	7.369	39,5	8.593	22,5
Total	19.601	100	18.645	100	38.246	100

Font: OPMT-BL a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa. 2001

Segons dades de l'Enquesta de Població Activa (2001) gairebé la meitat (47,4%) dels homes inactius declaren que la jubilació (31,9%) i la jubilació anticipada (15,6%) van ser els motius pels quals van deixar la darrera ocupació. La malaltia o incapacitat és la segona resposta en importància per aquest col·lectiu. D'altra banda les dones al·leguen com a causa principal la finalització de contracte o acomiadament.

³⁹ Martínez Quintana, Violante. "Desempleados adultos de larga duración". Tezanos, J.F. **Tendencias en desigualdad y exclusión social**. Madrid: Sistema, 2001.

Gràfic VI.19 Distribució percentual de la població inactiva amb ocupació anterior i motiu pel qual va deixar aquesta ocupació per sexe. Baix Llobregat 2001

Font: OPMT-BL a partir de l'Enquesta de Població Activa. 2001

Com es pot observar en el gràfic VI.19 la raó d'acomiadament o finalització del contracte és, juntament amb la categoria "altres", les úniques en què la proporció de dones és més important que la dels seus homòlegs masculins. Així, doncs, mentre que el col·lectiu femení al·lega aquest motiu en un 37,5% dels casos, per als homes inactius només esdevé el 21,7%.

Al mateix temps, caracteritzar l'ocupació d'aquest col·lectiu -conèixer en quins sectors s'agrupen principalment, quina és la seva situació professional, en quines activitats és concentren, si aquestes estan en expansió, etc.- també ens pot proporcionar elements explicatius de les dificultats que en tenen aquests treballadors en el moment de cercar una feina.

VI.2.4 Situació Professional

Taula VI.20 Situació professional de la població de 40 anys i més per sexe. Baix Llobregat 1996.

		Població 40 anys i més			Població total		
		Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Empresaris amb personal empleat	n	6.588	2.024	8.612	10.834	3.686	14.520
	%	9,5	8,1	9,1	7,0	4,7	6,2
Empresaris sense personal empleat	n	9.066	3.890	12.956	16.372	6.991	23.363
	%	13,0	15,6	13,7	10,6	8,9	10,0
Membres de cooperatives	n	1.178	232	1.410	2.211	620	2.831
	%	1,7	0,9	1,5	1,4	0,8	1,2
Ajudes familiars	n	222	302	524	709	650	1.359
	%	0,3	1,2	0,6	0,5	0,8	0,6
Assalariats fixos	n	43.457	13.914	57.371	87.142	41.824	128.966
	%	62,4	56,0	60,7	56,4	53,0	55,2
Assalariats eventuais	n	8.378	3.968	12.346	35.105	23.510	58.615
	%	12,0	16,0	13,1	22,7	29,8	25,1
Altres situacions	n	796	528	1.324	2.122	1.661	3.783
	%	1,1	2,1	1,4	1,4	2,1	1,6
Total	n	69.685	24.858	94.543	154.495	78.942	233.437
	%	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

El col·lectiu de població adulta més nombrós són els assalariats fixos: 6 de cada 10 persones en aquesta franja d'edat es troben en aquesta situació professional. Ara bé, cal advertir que dins d'aquesta categoria s'aprecien diferències substancials per raó de gènere: la proporció d'assalariades fixes (56,0%) sobre el total de dones és 6,4 punts percentuals més baixa que la xifra d'assalariats fixos (62,4%). Així, del total d'assalariats fixos de 40 anys (57.371 persones) el 75,7% eren homes (en termes absoluts 43.457 persones).

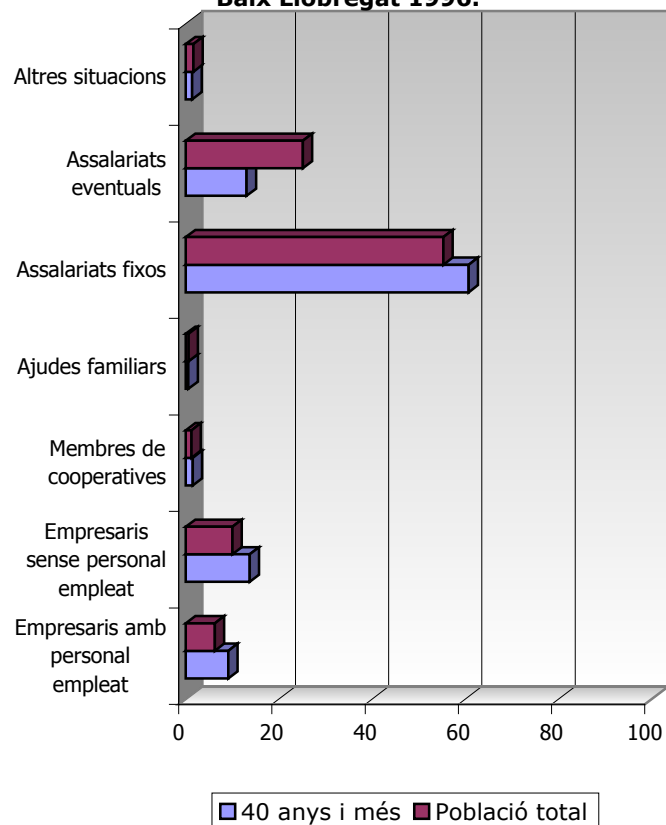
La situació inversa s'observa en el col·lectiu d'assalariats eventuais, on la presència femenina és més important (concretament, la proporció d'assalariades eventuais sobre el total de població femenina de 40 anys i més 4 punts més elevada que la mateixa xifra en el cas dels homes). No obstant això, en aquest grup d'edat aquesta forma contractual no està molt estesa si la comparem amb el conjunt de població: només el 13,1% de les persones de 40 anys i més són assalariats eventuais enfront el 25,1% de la població total. En altres paraules, del total d'assalariats eventuais presents al Baix Llobregat, tan sols el 21,1% tenen 40 anys i més.

El col·lectiu d'empresaris sense personal empleat és el segon en importància dins la població de 40 anys i més (amb un 13,7%), seguit dels empresaris amb personal empleat (9,1% sobre el total). Per sexe, dins el col·lectiu femení predominen les empresàries sense personal empleat. A diferència del col·lectiu masculí on la proporció d'homes és més important en la categoria d'empresaris amb personal empleat.

El gràfic VI.21 compara la situació professional de la població de 40 anys i més en relació al conjunt de la població del Baix Llobregat. Aquesta anàlisi comparativa il·lustra que dins el col·lectiu adult la proporció d'assalariats fixes és més important que la proporció de la xifra agregada.

A la categoria d'assalariats eventuais també s'observen diferències notables entre els col·lectius. La proporció de la població de 40 anys i més representa gairebé la meitat de la xifra de la població total.

Gràfic VI.21 Situació professional de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat 1996.

VI.2.5 Distribució ocupacional

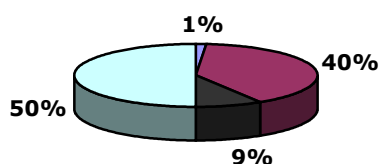
Taula VI.22 Població de 40 anys i més per. sectors econòmics. Nombre i percentatge. Baix Llobregat 1996.

	Població de 40 anys i més		Població total	
	n	%	n	%
Agricultura	1.277	1,4	2.421	1,0
Indústria	37.545	39,7	86.436	37,0
Construcció	8.518	9,0	18.150	7,8
Serveis	47.203	49,9	126.430	54,2
Total	94.543	100	233.437	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

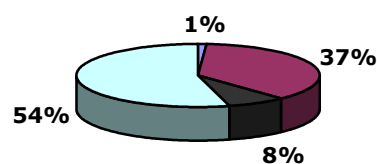
La distribució sectorial de la població ocupada de 40 anys i més no presenta diferències substancials amb la distribució sectorial del conjunt de la població. Tot i això, s'aprecia una presència més important del col·lectiu adult en les activitats que tradicionalment han caracteritzat la base productiva de la comarca: la indústria i la construcció.

Gràfic VI.23 Població de 40 anys i més per sectors econòmics. Baix Llobregat 1996

■ Agricultura ■ Indústria ■ Construcció ■ Serveis

Gràfic VI.24 Població total per sectors econòmics. Baix Llobregat 1996

■ Agricultura ■ Indústria ■ Construcció ■ Serveis

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT

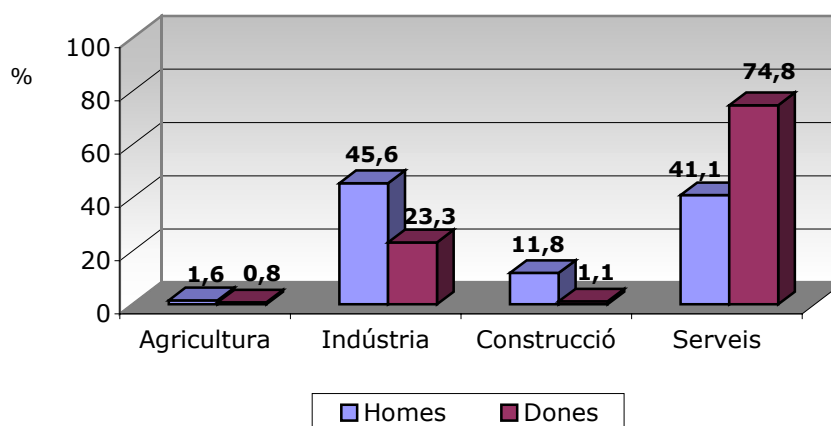
Taula VI.25 Població de 40 anys i més per sexe i sectors econòmics. Baix Llobregat 1996.

		Població de 40 anys i més			Població total		
		Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Agricultura	n	1.084	193	1.277	2.004	417	2.421
	%	1,6	0,8	1,4	1,3	0,5	1,0
Indústria	n	31.752	5.793	37.545	66.318	20.118	86.436
	%	45,6	23,3	39,7	42,9	25,5	37,0
Construcció	n	8.239	279	8.518	17.040	1.110	18.150
	%	11,8	1,1	9,0	11,0	1,4	7,8
Serveis	n	28.610	18.593	47.203	69.133	57.297	126.430
	%	41,1	74,8	49,9	44,7	72,6	54,2
Total	n	69.685	24.858	94.543	154.495	78.942	233.437
	%	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

La distribució sectorial per sexe –taula VI.25– mostra diferències significatives dins el col·lectiu adult. Així, doncs, gairebé la meitat (45,6%) dels homes ocupats de 40 anys i més es concentren en el sector industrial, mentre que la proporció femenina en aquest sector productiu es redueix a un 23,3% del total de dones ocupades. En el cas de les dones, les tres quartes parts de la població femenina ocupada treballen en activitats que s'ubiquen dins el sector serveis.

Gràfic VI.26 Població de 40 anys i més per sectors econòmics i sexe. Baix Llobregat 1996

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

Tot i això, el sector que presenta la diferència més important entre homes i dones és, sens dubte, la construcció ja que el 96,7% de la població ocupada en aquest sector econòmic són homes.

Taula VI.27 Distribució de la població de 40 anys i més per sexe i activitats econòmiques (CCA-93). Baix Llobregat 1996.

	Població 40 anys i més			Població total		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Indústries manufactureres	44,3	23,0	38,7	41,8	25,1	36,2
Comerç i reparació	10,1	18,4	12,3	11,2	18,5	13,7
Construcció	11,8	1,1	9,0	11,0	1,4	7,8
Transport i comunicacions	9,6	2,1	7,6	9,5	3,1	7,4
Immobiliàries, lloguers i serveis a empreses	5,2	14,1	7,5	6,7	12,7	8,7
Administració pública, defensa i Seguretat Social	4,3	6,6	4,9	4,5	7,3	5,5
Hosteleria	3,5	7,7	4,6	4,4	6,0	4,9
Educació	2,2	8,8	4,0	2,1	7,9	4,1
Sanitat i serveis socials	1,4	7,8	3,1	1,5	7,9	3,7
Altres serveis	2,3	4,7	3,0	2,4	5,3	3,4
Mediació financera	2,3	1,5	2,1	2,2	2,0	2,1
Agricultura i ramaderia	1,5	0,7	1,3	1,3	0,5	1,0
Electricitat, gas i aigua	1,2	0,3	0,9	1,0	0,3	0,8
Personal domèstic	0,1	3,0	0,9	0,1	1,9	0,7
Indústries extractives	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
Pesca	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Organismes extraterritorials	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Total	100	100	100	100	100	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'IDESCAT.

L'anàlisi de la distribució de la població ocupada per activitats econòmiques posa de manifest una elevada concentració ocupacional al Baix Llobregat. Així, el 60% de la població ocupada de 40 anys i més treballa en: les indústries manufactureres (38,7%), en el comerç i reparació (12,3%) i en la construcció (9,0%).

La desagregació per sexes evidencia una presència més important de dones en aquelles activitats orientades a la producció de serveis i en el cas dels homes en les activitats industrials i de la construcció.

VI.2.6 Contractació registrada

Les dades de la taula VI.28 revelen que la població de més de 45 anys és el col·lectiu que menys es beneficia de la nova contractació registrada al Baix Llobregat. Així, del tota de nous contractes registrats a les oficines de treball l'any 2002 només el 10% (en termes absoluts, 17.418) es van realitzar a persones d'aquesta franja d'edat.

Taula VI.28 Contractes registrats per grups d'edat i tipus de contracte. Baix Llobregat 2002.

	Població de 16 a 24 anys		Població de 25 a 45 anys		Població de més de 45 anys		Total	
	n	%	n	%	n	%	n	%
CONTRACTES INDEFINITS	6.579	3,8	13.206	7,6	2.797	1,6	22.582	12,9
CONTRACTES TEMPORALS	63.465	36,3	74.131	42,4	14.621	8,4	152.217	87,1
TOTAL	70.044	40,1	87.337	50,0	17.418	10,0	174.799	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

Si ens fixem en les modalitats contractuals –taula VI.29- veurem que la major part dels contractes registrats a la població adulta són temporals (83,9%). Els eventuais circumstàncies producció, obra o servei i els contractes a temps parcial temporals segueixen sent les formes contractuals més utilitzades.

Dins la contractació indefinida cal assenyalar que el 39% d'aquests contractes són de foment de la contractació indefinida.⁴⁰

⁴⁰ Segons la Llei 53/2002 la concertació d'aquest tipus de contractes tindrà una bonificació a la quota empresarial a la seguretat social per contingències comuns del 50% el primer any de vigència del contracte i del 45% els anys posteriors per aquells treballadors d'entre 45 i 55 anys. Aquesta reducció serà del 55% i del 50%, respectivament per aquells treballadors de més de 55 anys. En el cas de la població femenina la bonificació serà un 10% més elevada.

**Taula VI.29 Contractes registrats a la població de més de 45 anys.
Baix Llobregat 2002**

	Població més 45 anys		Total	
	n	%	n	%
Temps parcial indefinit	554	3,2	4.265	2,4
Ordinari temps indefinit	427	2,5	4.591	2,6
Indefinit minusvàlids	32	0,2	98	0,1
Foment de la contractació indefinida	1.091	6,3	3.289	1,9
Indefinit minusvàlids en CET	2	0,0	19	0,0
Indefinit aturats en situació d'exclusió	98	0,6	350	0,2
Convertits en indefinits	593	3,4	9.970	5,7
TOTAL CONTRACTES INDEFINITS	2.797	16,1	22.582	12,9
Pràctiques	2	0,0	936	0,5
Temps parcial temporal	4.013	23,0	31.520	18,0
Temporals bonificats minusvàlids	14	0,1	61	0,0
Temporals minusvàlids en CET	61	0,4	135	0,1
Obra o servei	4.342	24,9	40.301	23,1
Eventuals circumstàncies producció	4.758	27,3	62.580	35,8
Interinitat	1.313	7,5	13.271	7,6
Substitució jubilació 64 anys	0	0,0	7	0,0
Relleu	5	0,0	1.333	0,8
Formació	2	0,0	951	0,5
Temporals aturats en situació d'exclusió	1	0,0	11	0,0
Inserció	29	0,2	312	0,2
Altres	81	0,5	799	0,5
TOTAL CONTRACTES TEMPORALS	14.621	83,9	152.217	87,1
Total	17.418	100	174.799	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

L'anàlisi comparativa de les dades de contractació de la població adulta amb la mitjana de la població total ens mostra que la proporció de contractes indefinits en la població de 45 anys i més (16,1%) és lleugerament superior a la que presenta la xifra agregada (12,9%). La situació contrària es dona a la contractació de caràcter temporal.

VII. IMMIGRACIÓ EXTRACOMUNITÀRIA I MERCAT DE TREBALL

VII.1 Els processos migratoris a la globalització

A principis de la dècada dels setanta es va produir una crisi del model de creixement socioeconòmic imperant a les societats occidentals des del final de la segona guerra mundial. La modalitat de resolució d'aquesta crisi va conduir a importants transformacions que han incidit en els processos migratoris.

El terme que sintetitza les claus de les transformacions del període actual és el de la globalització. Una globalització econòmica que implica –com vèiem en apartats anteriors- la mobilitat i flexibilitat de tots els processos productius, inclosa la mà d'obra.

Els processos migratoris internacionals contemporanis es produeixen, doncs, en un context caracteritzat per una globalització asimètrica on, per una banda, es promouen la liberalització dels fluxos de capitals i mercaderies i, de l'altra, es limita la mobilitat dels éssers humans que volen instal·lar-se en altres països.

Així, als països econòmicament desenvolupats les polítiques migratòries restrictives tenen la finalitat d'evitar els fluxos irregulars, controlar i limitar els refugiats i equilibrar les migracions laborals i familiars. La implementació d'aquestes mesures sembla ser el d'afavorir la radicació dels immigrants i de les seves famílies, però en general, a la pràctica aquestes mesures tendeixen a mantenir la mà d'obra immigrada en situacions de precarietat laboral i d'exclusió social.

Cal matisar que aquestes restriccions no tenen una aplicació generalitzada a tots els col·lectius d'immigrants estrangers. Les polítiques

migratòries, com veurem més endavant privilegien certs fluxos i limiten d'altres.

El volum total de migrants internacionals no es coneix exactament a causa de la manca de dades en algunes zones i a la manca de coherència entre les fonts disponibles. No obstant això, hi ha algunes estimacions que permeten apropar-nos a la magnitud del fenomen. A la dècada dels noranta, l'Organització Internacional del Treball (OIT) estimava que hi havia entre 70 i 85 milions de migrants (dels quals entre 30 i 35 milions eren treballadors, que equivalen a l'1,2-1,4% de la força laboral mundial), i més de 20 milions de refugiats. El conjunt (de 90 a 105 milions de persones residint fora del país de naixement) representa al voltant de l'1,7% de la població mundial⁴¹. Per tant, des del punt de vista quantitatiu es pot considerar un fenomen d'abast limitat. Tot i això, la seva significació social es superior a la que ens indiquen les xifres.

Les principals tendències que caracteritzen els processos migratoris en aquest període són, seguint als experts Castles i Miller:

- *Globalització*. Segons l'Informe de l'OIT la meitat dels estats existents en el món participen en aquest procés i cada vegada són menys les zones del món que queden al marge dels corrents migratoris transnacionals.
- *Diversificació*. Els fluxos actuals s'allunyen cada cop més d'un model únic. Hi ha refugiats de guerra, refugiats econòmics, mà d'obra sense qualificació, treballadors molt qualificats, estudiants, empresaris. Coexisteixen fluxos d'assentament amb moviments temporals i amb migracions circulars (amb anades i tornades successives); grups amb estabilitat jurídica, amb contractes i permisos de curt termini i en

⁴¹ **Migrantes, refugiados y cooperación internacional : una aportación conjunta para la Conferencia Internacional sobre la Población y Desarrollo**. Ginebra: CIPD, 1994.

situació irregular; col·lectius que emigren lliurement juntament amb d'altres que estan subjectes a xarxes de tràfic de persones, etc.

- *Acceleració*. El nombre de migrants s'ha incrementat durant les darreres dècades, encara que amb intensitats diferents.
- *Feminització*⁴². A l'actualitat coexisteixen dos patrons migratoris femenins: les dones que es traslladen acompanyant la seva parella masculina (per la via del reagrupament familiar) i les que emigren soles ja sigui de forma independent o iniciant la cadena migratòria a la qual posteriorment s'incorporen els homes. Aquest procés està lligat a la feminització creixent de determinades activitats laborals.

Si aquest és el marc mundial, el context immediat de referència per a Espanya és la Unió Europea. L'any 2002 la població immigrada en el conjunt d'Europa se situava en el 5%, 2 punts pes sobre de la xifra espanyola (3,2%).⁴³ Aquestes dades constitueixen un bon argument davant el tòpic de la sobrevaloració numèrica i els discursos que insisteixen en què la xenofòbia està lligada amb un suposat llindar de tolerància en relació amb el nombre d'estrangers.

Un Informe de l'Organitzacions per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (2001) que inclou als estats més desenvolupats⁴⁴, revela que l'any 1999 d'una llista de 22 països Espanya ocupava el lloc 19. En altres paraules Espanya és un dels països amb una proporció de població estrangera molt baixa, comparativament amb la resta de països de l'OCDE.

⁴² Per aprofundir en el tema consultar: Colectivo IOÉ. **Mujer, migraciones y trabajo**. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. IMSERSO, 2001 i Roque, Maria Àngels. **Dona i migració a la mediterrània occidental**. Barcelona: Proa Editorial, 1999.

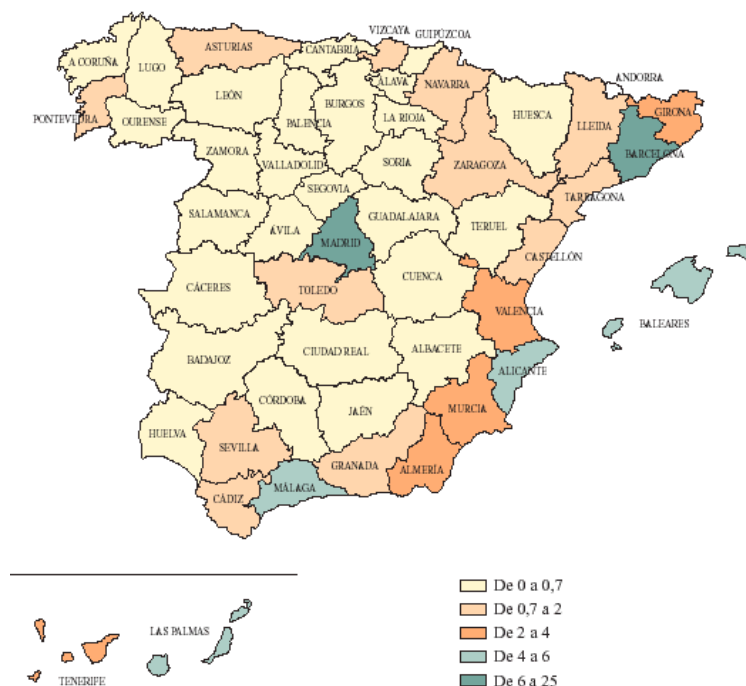
⁴³ **La inserción laboral de las personas inmigradas en Cataluña**. Barcelona: CERES, 2002.

⁴⁴ Els països membres originaris són: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Canadà, Dinamarca, Espanya, Estats Units, França, Grècia, Islàndia, Itàlia, Luxemburg, Noruega, Països Baixos, Portugal, Regne Unit, Suècia, Suïssa i Turquia. Posteriorment es van afegir: Japó, Finlàndia, Nova Zelanda, Mèxic, República Txeca, Hongria, Polònia i Corea del Sud.

VII.2 Els processos migratoris a Espanya i Catalunya.

Un dels trets definitoris de la immigració estrangera a Espanya és l'elevada concentració geogràfica

Mapa VII.1 Distribució provincial de la població estrangera. Percentatge sobre el total d'estrangers. Març 2002

Font: Inmigración, escuela y mercado de trabajo. Una radiografía actualizada⁴⁵

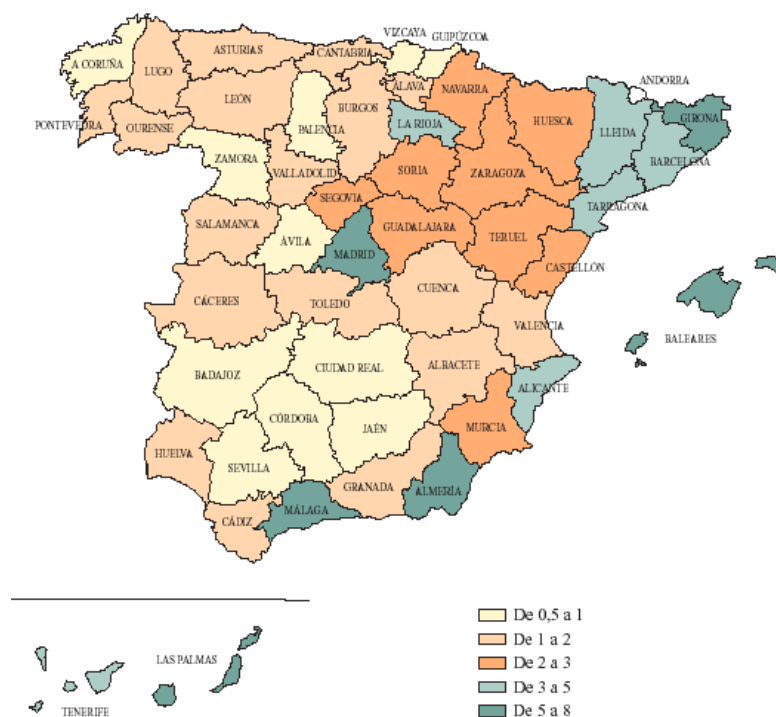
Si ens fixem al mapa VII.1 veiem que les dues principals zones de concentració són Catalunya i Madrid. En aquestes comunitats autònomes viuen el 47% del total d'estrangers residents a Espanya. Andalusia i la Comunitat Valenciana són les dues regions següents en importància (amb el 22% del total d'estrangers). A continuació apareixen les dues comunitats insulars: Balears i Canàries (12% respecte el total). A la resta de comunitats la presència migratòria té una baixa incidència.

⁴⁵ Colectiu IOE. **Inmigración, escuela y mercado de trabajo. Una radiografía actualizada**. Barcelona: La Caixa, 2002

Aquestes xifres ens indiquen que el volum d'estrangers residents legalment a Espanya es localitzen en comunitats costeres de la Mediterrània (Catalunya, Comunitat Valenciana, Balears i Andalusia) o del Atlàntic (Canàries) i en la capital de l'estat (Madrid).

Si s'analitza aquesta distribució espacial tenint en compte el pes relati dels immigrants estrangers sobre el total de la població provincial s'aprecien diferències significatives.

Mapa VII.2 Pes relatiu de la població estrangera sobre la població provincial. Març 2002

Font: Inmigración, escuela y mercado de trabajo. Una radiografía actualizada

El mapa VII.2 il·lustra que les concentracions més importants es registren a: Almeria i Girona (més del 7% de la població és estrangera); Balears, les Palmes i Melilla (6%); Madrid, Màlaga, Alacant, Tenerife i Barcelona (5%).

Migracions interiors i migracions exteriors

L'escenari actual de les migracions a les societats del sud d'Europa ha canviat significativament d'ençà les migracions europees dels anys cinquanta i seixanta, quan aquestes societats oferien força de treball als seus veïns europeus més avançats econòmicament. Els països del sud d'Europa han passat de ser emissors de mà d'obra industrial a receptors de força de treball agrícola i de serveis en un món cada vegada més global, i al mateix temps més desigualitari.

Però, si bé Espanya ha deixat de ser una societat emissora d'emigrants per esdevenir un país d'immigració, Catalunya ha estat sempre una societat receptora, un centre d'atracció i confluència de fluxos de població de diversa procedència geogràfica.

Tradicionalment, la immigració a Catalunya ha procedit d'altres zones del territori espanyol. Així, va succeir durant la dècada dels seixanta i dels setanta, quan l'arribada d'andalusos, extremerys o gallecs va ser explosiva des d'un punt de vista demogràfic i va generar més endavant problemàtiques al voltant de l'especulació del sòl, l'habitatge, la discriminació laboral, la integració sociocultural, etc.

Tanmateix, d'ençà la dècada dels vuitanta la immigració interior s'ha vist substituïda pel creixement de la migració exterior. Aquests fluxos s'han intensificat en els darrers anys. Així, l'any passat residien legalment a Catalunya 316.150 persones⁴⁶. Aquesta dada representava el 24% del total de població immigrada en el conjunt de l'Estat.

⁴⁶ **La inserción laboral de las personas inmigradas en Cataluña.** Barcelona: CERES, 2002.

Al mateix temps, la proporció dels immigrants estrangers sobre el total de població catalana era del 5%, xifra que s'equipara a la mitjana de la Unió Europea.

L'informe elaborat pel CERES assenyala també que el pes relatiu dels que provenen del Marroc és més important a Catalunya que al conjunt de l'Estat. La situació contrària es produeix amb els originaris d'Amèrica Llatina i de l'Europa de l'Est, tot i el creixement dels fluxos que provenen d'aquests països en els darrers anys.

A més la població immigrada estrangera a Catalunya segueix també una pauta de concentració important. Els principals nuclis de concentració són la província de Barcelona, especialment la ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana

VII.3 Processos migratoris al Baix Llobregat

El Baix Llobregat exemplifica la tendència evolutiva dels processos migratoris que vèiem en el cas de Catalunya. Al llarg de la seva història la comarca ha rebut migracions importants. No obstant això, aquest procés s'aguditzava a la dècada dels seixanta i la primera meitat dels setanta amb l'arribada dels fluxos d'immigrants procedents de la resta de l'Estat espanyol, atrets pel desenvolupament industrial que s'estava produint a la zona i la manca d'oportunitats laborals que oferia el sector agrícola (principal motor econòmic a la major part de les regions de l'Estat en aquest període). Producte de les migracions interiors el Baix Llobregat va experimentar un important creixement demogràfic, econòmic i social.

A finals de la dècada dels seixanta i especialment a inicis dels setanta s'aprecia un canvi de tendència: les onades migratòries internes s'estanquen i prenen importància les migracions exteriors, fonamentalment procedents del Marroc.

Seguint a Narbona⁴⁷ a la comarca conflueixen una multiplicitat de factors que fan d'aquest territori un lloc atractiu per a les noves corrents migratòries:

- *Situació geogràfica.* Proximitat amb Barcelona. L'habitatge és més econòmic que a la ciutat de Barcelona. A més, bona part de la comarca se situa a l'entorn metropolità i industrial.
- *La possibilitat d'accedir a feines puntuals al camp* amb les que es poden compatibilitzar ocupacions al sector industrial i de la construcció.
- *Conjuntura de creixement econòmic.*

⁴⁷ Narbona Reina, Luis Miguel. "La nueva inmigración en el Baix Llobregat". **La Factoría**. Núm.2, febrer 1997. <http://www.lafactoriaweb.com/>

L'any 2001 residien al Baix Llobregat 27.202 immigrants estrangers que representaven el 3,9% del total de la població de la comarca. En el període 1991-2001 la població immigrant ha experimentat un creixement del 330,9% (en valors absoluts 20.889 persones més), mentre que la població autòctona en aquests deu anys presenta un increment del 13,6%.

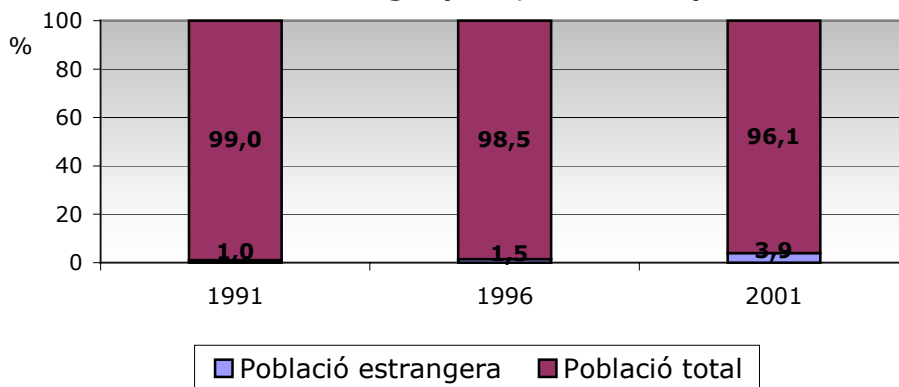
Taula VII.3 Evolució població estrangera. Nombre i percentatge sobre el total. Baix Llobregat (1991,1996 i 2001)

	Població total	Població estrangera	% sobre el total de població
1991	610.192	6.313	1,0%
1996	643.419	9.544	1,5%
2001	692.892	27.202	3,9%

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE i de l'IDESCAT. Cens de Població 1991 i 2001 i Padró d'Habitants 1996.

Aquestes diferències en els ritmes de creixement poblacional expliquen l'augment de la importància del pes relatiu de la població immigrant estrangera sobre el total de la població del Baix Llobregat.

Gràfic VII.4 Evolució del pes relatiu de la població estrangera sobre el total de la població. Baix Llobregat (1991, 1996 i 2001)

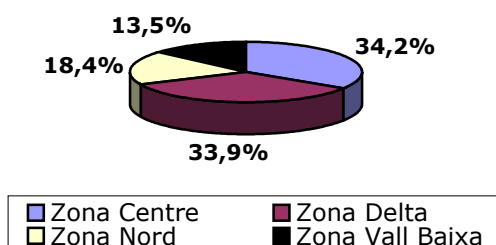

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE i de l'IDESCAT. Cens de Població 1991 i 2001 i Padró d'Habitants 1996.

Si ens fixem en el gràfic VII.4 a l'inici del període d'estudi la proporció de població estrangera sobre el total era d'1%. L'any 2001 aquesta xifra se situa en el 3,9%.

Un dels trets característics al Baix Llobregat és la concentració geogràfica dels fluxos migratoris (com veïem també en el cas d'Espanya i de Catalunya).

Gràfic VII.5 Població estrangera per zones territorials. Baix Llobregat 2001

L'any 2001 la Zona Centre (34,2%) i la Zona Delta (33,9%) aplegaven el 68,1% del total d'estrangers residents a la comarca.

L'any 1991 el grau de concentració se situava en el 74,4%.

Taula VII.6 Evolució població estrangera per zones. Nombre i percentatge sobre el total. Baix Llobregat (1991-2001)

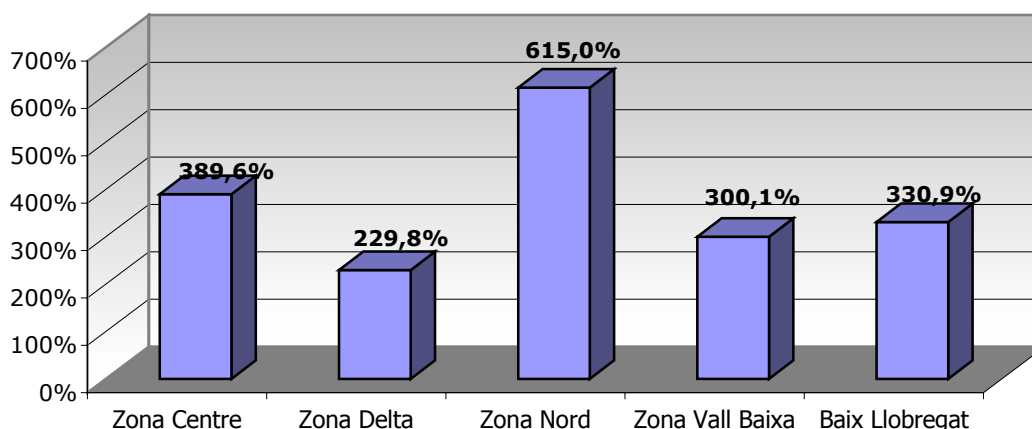
	1991		2001		VARIACIÓ (%)
	n	% sobre pb. total	n	% sobre pb. total	
Zona Centre	1.900	0,8	9.303	3,8	389,6
Zona Delta	2.795	1,5	9.218	4,3	229,8
Zona Nord	701	1,0	5.012	5,1	615,0
Zona Vall Baixa	917	0,9	3.669	2,7	300,1
BAIX LLOBREGAT	6.313	1,0	27.202	3,9	330,9

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE. Cens de Població 1991 i 2001

El càlcul de la pes proporcional de la població estrangera sobre el total de la població autòctona introdueix algunes modificacions a la distribució anterior. Així, l'any 1991 les zones que registren una proporció més elevada són la Zona Delta (1,5%) i la Zona Nord (1,0%, xifra idèntica a la mitjana de la comarca).

L'any 2001 s'aprecia un increment del pes relatiu de la població estrangera sobre el total de la població en totes les àrees territorials del Baix Llobregat. No obstant això, l'increment més significatiu es produeix a la Zona Nord (la població estrangera representa el 5% del total de la població). Aquest fet és producte de l'espectacular increment de la població immigrant estrangera en aquests deu anys (615,0%, un total de 4.311 persones més). El creixement de la població estrangera en aquesta zona representa gairebé el doble del creixement de la població estrangera en el conjunt del Baix Llobregat (330,9%).

Gràfic VII.7 Percentatge de creixement de la població estrangera per zones. Baix Llobregat (1991-2001)

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE. Cens de Població 1991 i 2001

La distribució per municipis revela que Castelldefels (9,4%) i Martorell (7,6%) registren les concentracions més elevades de població immigrant estrangera sobre el total de la població del municipi. A l'altra extrem trobaríem Molins de Rei, Sant Vicenç del Horts i Sant Climent de Llobregat municipis on la presència d'immigrants no arriba a constituir el 2% de la població total.

En valors absoluts, les localitats que tenen una presència més important de població estrangera resident són, per aquest ordre: Castelldefels amb un total de 4.362 persones (que representen el 16% del total de població estrangera resident al Baix Llobregat); Cornellà de Llobregat amb 3.804 persones (14% del total d'immigrants) i Sant Boi de Llobregat amb 2.233 persones (8,2%).

Taula VII.9 Població estrangera per municipis. Baix Llobregat 2001.

	Població Total	Població Estrangera	% Població estrangera sobre el total
Abrera	8.624	316	3,7
Begues	4.697	148	3,2
Castelldefels	46.428	4.362	9,4
Castellví de Rosanes	1.195	25	2,1
Cervelló	6.200	186	3,0
Collbató	2.429	69	2,8
Corbera de Llobregat	9.610	367	3,8
Cornellà de Llobregat	79.979	3.804	4,8
Esparreguera	18.290	559	3,1
Esplugues de Llobregat	45.127	1.777	3,9
Gavà	39.815	1.154	2,9
Martorell	23.023	1.755	7,6
Molins de Rei	20.639	348	1,7
Olesa de Montserrat	17.987	843	4,7
Pallejà	8.399	207	2,5
Palma de Cervelló, la	2.696	63	2,3
Papiol, el	3.314	105	3,2
Prat de Llobregat, el	61.818	1.846	3,0
Sant Andreu de la Barca	21.933	1.192	5,4
Sant Boi de Llobregat	78.738	2.233	2,8
Sant Climent de Llobregat	3.140	56	1,8
Sant Esteve Sesrovires	5.410	253	4,7
Sant Feliu de Llobregat	40.042	1.042	2,6
Sant Joan Despí	28.772	729	2,5
Sant Just Desvern	13.870	760	5,5
Sant Vicenç dels Horts	5.557	96	1,7
Santa Coloma de Cervelló	24.694	779	3,2
Torrelles de Llobregat	3.759	89	2,4
Vallirana	9.866	387	3,9
Viladecans	56.841	1.652	2,9
BAIX LLOBREGAT	692.892	27.202	3,9

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE. Cens de població 2001

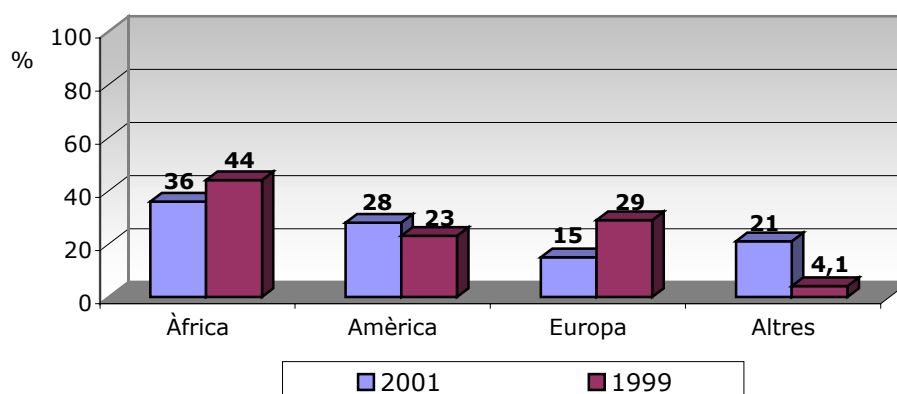
D'altra banda els municipis més poblats són: Cornellà de Llobregat (79.979 habitants); Sant Boi de Llobregat (78.738 habitants) i Viladecans (56.841 habitants).

Malgrat que Cornellà de Llobregat i Sant Boi de Llobregat (les dues zones més poblades del Baix Llobregat) concentren el 22% del total de la població immigrada al Baix Llobregat, no es pot establir una correlació directa entre les variables nombre d'habitants i nombre de residents estrangers. El cas paradigmàtic és Castelldefels. La població d'aquest municipi representa el 6,7% de la població total de la comarca i aplega el 16% del total d'estrangers residents al Baix Llobregat.

Origen de la població immigrada estrangera resident al Baix Llobregat.

La categoria de resident estranger aplega sota el mateix concepte poblacions i situacions laborals que presenten una gran diversificació significativa. En aquest sentit és necessari matisar la visió que es deriva de l'anàlisi global tenint present les zones d'origen dels immigrants estrangers, les nacionalitats més nombroses, etc.

Gràfic VII.10 Procedència de la població estrangera resident al Baix Llobregat 1999 i 2001

Font: OPMT-BL a partir de dades del de l'INE i del web de l'IDESCAT. Cens de població 2001 i Padrò d'habitants 1999

Els residents estrangers al Baix Llobregat procedeixen principalment del continent africà. Tot i això, en aquest bienni s'aprecia una pèrdua important del pes relatiu d'aquest contingent en relació al conjunt de la població immigrada. Així, mentre que l'any 1999 representaven el 44,3% (en valors absoluts, 6.659 persones), l'any 2001 aquesta xifra queda reduïda al 35,8%.

Una de les dinàmiques que revela la informació del gràfic VII.10 és la creixent importància en els fluxos migratoris de la població que prové del continent americà. En el període 1999-2001 la població originària d'aquesta zona creix un 123%. Si l'any 1999 hi havia 3.466 residents americans (que representaven el 23% del conjunt de la població estrangera resident), l'any 2001 aquesta població arriba a les 7.729 persones i se situen com la segona zona de procedència amb més efectius presents a la comarca (amb una 28% sobre el total d'estrangers), desplaçant als europeus que passen a la tercera posició (15%).

La distribució per nacionalitats mostra que el gruix més important de residents estrangers al Baix Llobregat ha nascut al Marroc. L'any 2001 vivien a la comarca 9.737 marroquins que representaven el 35,8% del total d'immigrants estrangers.

La immigració de treballadors procedents del Marroc a la comarca s'inicia a finals dels anys seixanta, principis dels setanta. Aquest procés s'aguditza a partir de la segona meitat dels anys vuitanta.

La immigració marroquí és originària de la zona nord del Marroc –l'antic Protectorat Espanyol-. Aquest lligam històric entre les societats receptores i les societats emissores, producte del passat colonial explica les pautes

diferenciades que s'observen en els orígens nacionals dels immigrants a cada país europeu.⁴⁸

El creixement dels fluxos migratoris procedents d'Amèrica Llatina es fa visible en les següents nacionalitats amb més presència a la comarca: Equador (9,8% sobre el total de residents estrangers) i Colòmbia (7,1%).

Taula VII.11 Població estrangera per nacionalitat. Nombre i percentatge sobre el total de població. Baix Llobregat 2001

	Població estrangera	% sobre el total d'estrangers
Marroc	9.737	35,8
Equador	2.667	9,8
Colòmbia	1.927	7,1
Alemanya	1.312	4,8
Argentina	1.171	4,3
Perú	1.090	4,0
França	1.035	3,8
Itàlia	802	2,9
Romania	464	1,7
Cuba	399	1,5
Regne Unit	395	1,5
Rep. Dominicana	328	1,2
Veneçuela	147	0,5
Bulgària	84	0,3
Resta països	5.644	20,7
Total	27.202	100

Font: OPMT-BL a partir de dades del web de l'INE. Cens de Població 2001.

⁴⁸ Narbona Reina, Luis Miguel. "La nueva inmigración en el Baix Llobregat". **La Factoría**. Núm.2 , febrer 1997. <http://www.lafactoriaweb.com/>

VII.4 Aproximació a la situació laboral de la immigració estrangera extracomunitària

En aquest apartat es presenta una diagnosi de la situació laboral dels immigrants estrangers extracomunitaris al Baix Llobregat, centrant la nostra anàlisi en les principals pràctiques discriminatòries que es produeixen tant en l'accés al lloc de treball com en les condicions laborals que defineixen les ocupacions a les que tenen accés.

Marc socioeconòmic d'inserció

A continuació es dona un repàs a les principals dinàmiques que han caracteritzat l'evolució econòmica i laboral de la comarca i s'analitza, mitjançant les fonts d'informació disponibles, la situació de la immigració extracomunitària al Baix Llobregat.

La inserció dels immigrants estrangers extracomunitaris es produeix en un mercat que es caracteritza per:

- *Creixement dels serveis* producte de la reestructuració sectorial dels darrers anys.
- *Precarització laboral*. Visible principalment per l'increment de la temporalitat contractual (afavorida pel procés de desregulació laboral). La normativa laboral actual ha flexibilitzat les relacions laborals i ha debilitat la capacitat de negociació del treballadors davant l'empresa.
- *Importància de les petites i mitjanes empreses* en el teixit productiu de la comarca, fruit de la política de flexibilització aplicada al procés productiu (descentralització productiva i subcontractació).

- *Canvis en la composició de la població activa.* Importància de la incorporació de la dona al mercat de treball formal.
- *Elevades taxes d'atur* i una distribució desigual entre els diferents col·lectius (les dones i els joves presenten unes taxes d'atur per sobre de la mitjana del conjunt de la comarca).
- *El principals indicadors del mercat de treball* (activitat, ocupació i atur) han experimentat una millora en els darrers anys. No obstant això, no tota la població s'ha beneficiat d'aquest cicle d'expansió econòmic i de creació d'ocupació.

Aquests elements dibuixen un mapa de diversificació i fragmentació de la força de treball. Els treballadors estrangers extracomunitaris que s'instal·len en aquesta comarca s'incorporen a aquests processos de segmentació de l'economia i la producció que caracteritzen el mercat de treball actual. No obstant això, el treballador immigrant introdueix una complexitat afegida.

Les particularitats que caracteritzen la inserció laboral de la població immigrada estrangera s'estructuren en dos eixos fonamentals:

*"la relació de l'immigrant amb el treball i amb un mercat de treball en procés de reordenació i l'estatut jurídic-polític de l'immigrant (...). Els factors normatius institucionals i els factors de discriminació en l'accés als llocs de treball conflueixen en les polítiques d'immigració constituint un marc institucional de la discriminació"*⁴⁹

⁴⁹ ICESB. **Mapa de la Interculturalitat al Baix Llobregat : aproximació a la realitat social de la immigració no-comunitària.** Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1999.

Marc institucional de la discriminació

En termes generals, podem afirmar que la desigualtat sociolaboral que pateix el col·lectiu immigrant està institucionalitzada per un marc normatiu que situa els drets de la població immigrada estrangera per sota dels drets de la població autòctona, jerarquitçant d'aquesta manera la societat en ciutadans de primera categoria i segona.

Cachón⁵⁰ defineix la legislació específica sobre immigració com un "*marc institucional de la discriminació*". L'àmbit legal estableix el ventall de possibilitats d'inserció dels immigrants estrangers en el mercat de treball. Fora de les fronteres legals la seva situació és "irregular" i, per tant, són més susceptibles de formar part del segment més precari del mercat de treball: l'economia submergida.

Així, en el cas dels treballadors estrangers no comunitaris les posicions laborals a les que poden tenir accés estan determinades no només pels mecanismes estructurals de la pròpia dinàmica del mercat –que afecten també als treballadors autòctons– sinó pels factors normatius específics que configuren aquest "*marc institucional de discriminació*" (a més de les possibles discriminacions concretes que pot tenir el lloc de treball).

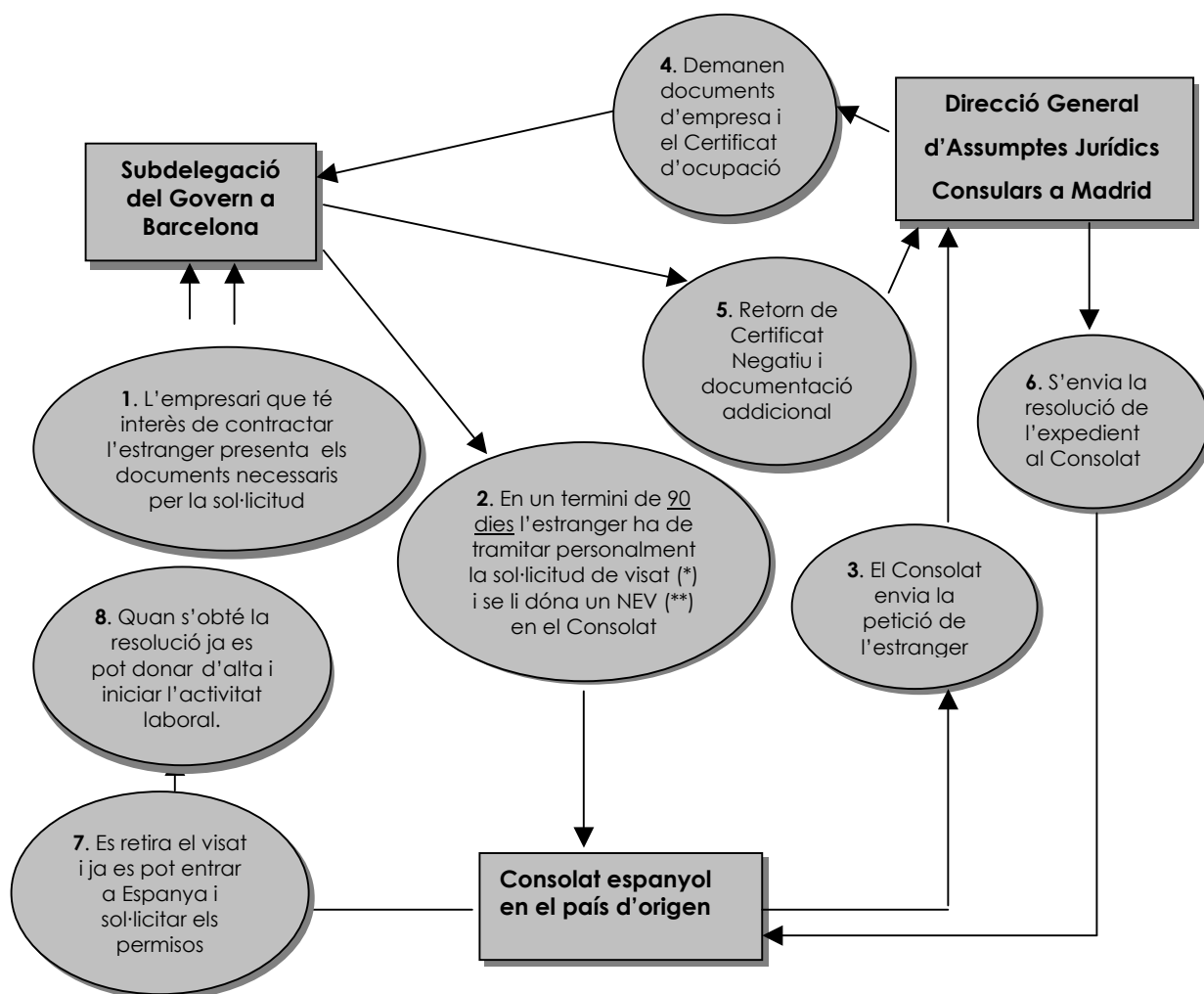
Entre els factors normatius específics que configuren la discriminació institucional podem destacar:

- *Accés a una ocupació.* El dret al treball per aquest col·lectiu està limitat per la necessitat d'un permís de treball, que com diuen alguns experts: "*es difícil de conseguir y tampoco muy fácil de renovar*" (Pajares, 1999). Aquest permís s'obté si es presenta el visat de treball que ha estat sol·licitat en el país d'origen. Per tant, la fase fonamental d'aquest procés té lloc al consolat espanyol del país

⁵⁰ Cachón, L. "Marco institucional de la discriminación y tipos de inmigrantes en el mercado de trabajo en España". **Revista Española de Investigaciones Sociológicas**. Núm.69, enero- marzo 1995.

d'origen, on l'estranger ha de tramitar personalment la sol·licitud de visat, prèvia oferta de treball. Al mateix temps, aquesta oferta únicament serà vàlida en el cas de que no hi hagi mà d'obra espanyola interessada.

Gràfic VII.12 Itinerari de la via d'accés ordinària⁵¹.

Font: **Guia d'estrangeria i treball**. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat. Observatori d'Immigració del Baix Llobregat, 2003.

⁵¹ (*) Podrà ser requerida la presència del sol·licitant durant qualsevol moment del procés per obtenir el visat i per això es necessària la presència continuada al país d'origen.

(**) N.E.V Número d'Enllaç de Visat que relaciona tots els documents de l'expedient amb el Consolat en el procés de sol·licitud del visat.

Aquest procediment ha bloquejat les possibilitats de migracions legals. Davant d'això, els immigrants estrangers utilitzen altres vies més arriscades: a la pràctica arriben a Espanya amb un visat temporal (turisme, estudis) i, una vegada aquí tracten de regularitzar la seva situació, assumint els riscos associats d'aquesta decisió.

"el marco jurídico-político es poco apto para facilitar una inserción legal y no discriminatoria de la población inmigrada, ya que la legislación y la política de extranjería que se viene haciendo están generando un importante volumen de irregularidad. Las personas están emigrando, mayoritariamente, por vías irregulares, lo que las mantiene en situación de estancia irregular por cierto periodo de tiempo, durante el que no pueden trabajar legalmente y son muy vulnerables a la sobre-explotación laboral"⁵²

- *Tipologia dels permisos de treball.* L'estructura legal dels permisos de treball condiona l'estabilitat en el lloc de treball i genera una fragmentació dins el col·lectiu. A més, hi ha permisos que defineixen els sectors i l'àmbit geogràfic on pot treballar l'immigrant estranger, limitant així les seves possibilitats de mobilitat laboral.
- *Els criteris de preferència* per la concessió dels permisos de treball crea diferents tipus d'immigrants estrangers al establir-se les preferències pels que provenen de determinades nacionalitats.
- Els treballadors estrangers tenen prohibit l'accés als càrrecs públics, la qual cosa els impedeix presentar-se a unes oposicions per l'obtenció de places de funcionaris.
- A la resta del mercat la política governamental d'immigració ha establert una *clàusula de prioritat* per als treballadors nacionals, en

⁵² **La inserción laboral de las personas inmigradas en Cataluña.** Barcelona: CERES, 2002.

funció de la qual només s'atorgaren permisos de treball en aquelles ocupacions en què l'oferta de mà d'obra local sigui insuficient.

Aquest principi relega a determinats col·lectius a les posicions laborals que cauen fora del nivell d'acceptació dels treballadors autòctons, creant els anomenats "nínxols laborals" per als treballadors immigrants estrangers. Cal afegir, que no totes les qualificacions dels immigrants estrangers estan oficialment reconegudes de la mateixa manera perquè la política de convalidació d'estudis és desigual i en alguns països inexistent.

- El procediment de les *quotes* o els *contingents màxims anuals* de treballadors estrangers fixa el nombre i les característiques de les ofertes de treball –especificant els sectors i les activitats professionals- en base a la "*situació nacional d'ocupació*".

Aquesta via d'accés al mercat de treball limita l'oferta ocupacional d'aquest col·lectiu.⁵³

En resum, la política migratòria espanyola defineix els nivells d'inclusió/exclusió econòmica i social dels immigrants estrangers. Malgrat els canvis, la legislació continua afavorint un status legal temporal i subjecte a constants entrebancs. El resultat de tot això és la marginació d'aquests immigrants i la seva inserció en l'econòmica submergida.

A més, com s'ha posat de manifest la política migratòria té com efecte la reclusió dels treballadors estrangers en uns sectors d'activitats determinats,

⁵³ "el contingent del 2003 ha incorporat canvis de procediment respecte al del 2002. Mentre el contingent del 2002 només preveia la possibilitat de presentar ofertes genèriques, en el del 2003 es poden presentar ofertes nominatives (és a dir, ofertes que van adreçades a un treballador determinat). No obstant això, aquestes últimes només es permetran en supòsits específics: en el cas que el treballador hagi estat seleccionat al país d'origen per una empresa del mateix grup que el de l'empresa que el contractarà a Espanya, o en el cas de treballadors retornats als seus països que prèviament havien tingut permís de treball. El contingent de 2003 també estableix un procediment específic per a les ofertes de servei domèstic. En aquests casos, es farà càrrec de la gestió de l'oferta el servei públic d'ocupació provincial (en comptes de l'organització empresarial), que haurà d'haver planificat un programa específic d'intermediació" (**Guia d'estrangeria i treball**. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat. Observatori d'Immigració del Baix Llobregat, 2003)

caracteritzats per presentar les pitjors condicions de treball i contribueix a configurar allò que Wallerstein (1991) anomena *etnització del mercat de treball*". D'una banda, el marc normatiu fixa el camp de no circulació d'immigrants amb la clàusula de "*situació nacional d'ocupació*", i d'una altra banda l'Estat ratifica allò que el mercat ja ha fixat com el camp d'oportunitats laborals (amb els contingents o quotes). Aquests elements afavoreixen la creació i el manteniment dels anomenats "nínxols laborals" per a la força de treball estrangera.

En definitiva, els continguts de la política migratòria espanyola inspirats en la filosofia de la política migratòria de la Unió Europea constitueix un clar instrument de flexibilització del mercat de treball.

La societat espanyola, com passa igualment a la resta de societats receptores, necessita força de treball immigrant per a ocupar determinats llocs de treball en sectors determinats de l'economia que depenen d'una força de treball econòmica i dòcil per a continuar essent competitius.

Discriminacions laborals: concentració sectorial i condicions laborals dels immigrants extracomunitaris

La precària situació legal en la que es troba part dels immigrants estrangers (uns per estar en situació irregular, els altres per tenir dificultats per la renovació del permís) influeix sobre els sectors d'activitat que ocupen i en les condicions laborals en les que treballen.

Distribució sectorial i activitats econòmiques

Com s'ha comentat en apartats anteriors, el procés de terciarització econòmica és una de les dinàmiques que caracteritzen l'evolució de l'economia comarcal. Segons dades de l'Enquesta de Població Activa, l'any

2001 gairebé la meitat (49,9% -en termes absoluts, 173.719 persones-) de la població ocupada al Baix Llobregat es concentrava en el sector serveis.

Aquest espectacular creixement dels serveis s'ha traduït en un augment de les oportunitats d'ocupació de la població immigrada estrangera dins d'aquest sector econòmic.

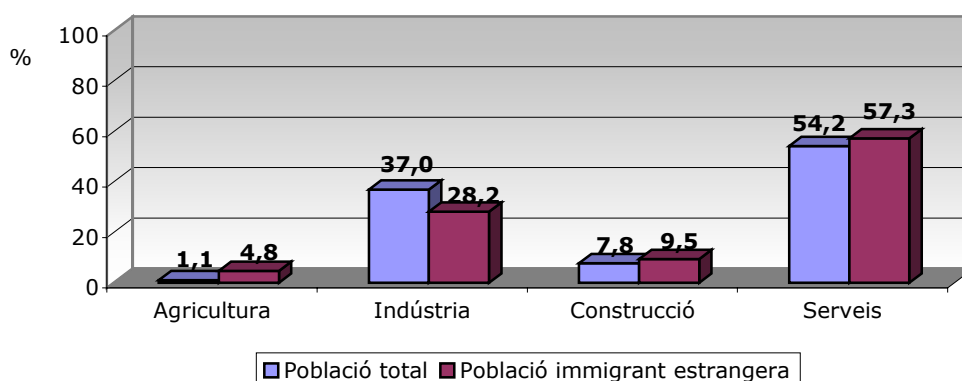
Taula VII.13 Ocupació per sectors econòmics i origen de la població.
Baix Llobregat 1996

	Població total (%)	Població immigrant estrangera (%)
Agricultura	1,1	4,8
Indústria	37,0	28,2
Construcció	7,8	9,5
Serveis	54,2	57,3

Font: **Estudi sobre immigració extracomunitària al Baix Llobregat i mercat de treball**. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2001.

Com es pot apreciar al gràfic VII.14 el sectors serveis esdevé una de les fonts principals d'ocupació per al col·lectiu d'immigrants estrangers a la comarca.

Gràfic VII.14 Proporció de població ocupada per sectors econòmics i origen. Baix Llobregat 1996

Font: **Estudi sobre immigració extracomunitària al Baix Llobregat i mercat de treball**. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2001.

El sector industrial constitueix un dels eixos fonamentals de la base productiva de la comarca. No obstant això, l'accés de la població immigrant estrangera a una ocupació en activitats industrials és menys important en relació amb els altres sectors productius.

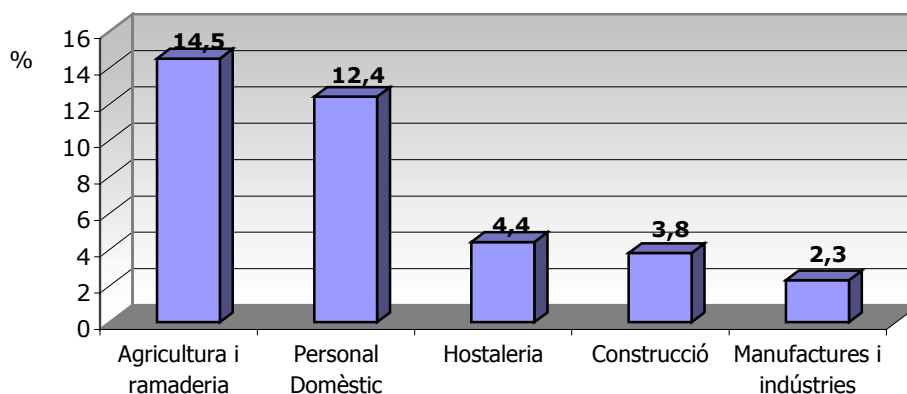
Com es pot observar al gràfic VII.14 el pes proporcional de la població ocupada estrangera en aquest sector productiu (28,2%) està per sota de la mateixa dada pel conjunt de la població (37,0%). Aquesta situació és excepcional ja que a la resta de sectors el percentatge d'ocupats estrangers és més elevat que la xifra agregada.

El sector de la construcció es caracteritza pel seu comportament cíclic, aquest fet afavoreix l'aparició d'una gran reserva de treballadors, amb ocupacions discontinúes i de gran mobilitat geogràfica.

Aquests trets fan d'aquest sector econòmic una oportunitat d'ocupació per als treballadors immigrants estrangers disposats a realitzar treballs temporals (Villa, 1990).

Cal afegir, que el procés de descentralització productiva i subcontractació de les activitats a empreses més petites (producte de l'expansió de la política de flexibilitat aplicada a la gestió del procés productiu) facilita l'aparició de l'economia submergida. Sovint en aquestes empreses hi ha una individualització de les relacions laborals que possibilita un augment de la flexibilitat (en termes de jornada, hores extraordinàries i de mobilitat dels treballadors) en comparació amb unes relacions laborals regularitzades.

Gràfic VII.15 Proporció de població estrangera ocupada sobre el total d'ocupació. Baix Llobregat 1996

Font: **Estudi sobre immigració extracomunitària al Baix Llobregat i mercat de treball**. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2001.

Les dades anteriors mostren que les activitats que tenen un pes proporcional més important de població estrangera són: l'agricultura i ramaderia i personal domèstic. Cal afegir que aquestes branques productives són també les més susceptibles de presentar un grau d'economia informal més elevat.⁵⁴

Les dades recollides per als serveis d'atenció a la població immigrant CITE i AMIC⁵⁵ mostren la mateixa pauta de concentració productiva del col·lectiu immigrant estranger: l'agricultura, la construcció, el servei domèstic, l'hostaleria i la indústria són les activitats on s'agrupen principalment els treballadors immigrants.

⁵⁴ L'existència de relacions laborals no formalitzades en aquestes activitats fa pensar en subestimació de les dades anteriors.

⁵⁵ CITE (Centre d'Informació per Treballadors Estrangers) de CC.OO i AMIC (Ajuda Mútua d'Immigrants de Catalunya) d'UGT són unes xarxes especials d'atenció i assessorament al col·lectiu d'immigrants en matèria jurídica, laboral i social.

Taula VII.16 Població usuària de servei AMIC per activitats econòmiques. Viladecans i Esparreguera. 2002

	Memòria AMIC 2002 (Viladecans)		Memòria AMIC 2002 (Esparreguera)	
	n	%	n	%
Agricultura	97	15,2	22	27,5
Indústria	67	10,5	14	17,5
Construcció	86	13,4	19	23,8
Comerç	44	6,9	6	7,5
Hostaleria	64	10,0	0	0,0
Servei Domèstic	48	7,5	9	11,3
Altres (*)	234	36,6	10	12,5

(*) S'inclouen els treballadors d'ETT, els aturats, jubilats i mestresses de casa

Font: OPMT-BL a partir de dades de la Memòria AMIC 2002. Viladecans i Esparreguera.

Taula VII.17 Població usuària de servei CITE per activitats econòmiques. Catalunya i Baix Llobregat. 2002

	Memòria CITE 2002 Catalunya		Memòria CITE 2002 Baix Llobregat	
	n	%	n	%
Servei Domèstic	379	21,0	2.365	19,4
Construcció	348	19,3	2.248	18,4
Indústria	193	10,7	913	7,5
Altres serveis(neteja...)	185	10,2	1.714	14,1
Hostaleria	181	10,0	1.703	14
Jardineria	144	8,0	276	2,3
Comerç	117	6,5	474	3,9
Alimentació	57	3,2	409	3,4
Agricultura	56	3,1	627	5,1
Tèxtil	45	2,5	335	2,7
Transport	45	2,5	134	1,1
Altres activitats	38	2,1	756	6,2
Venda ambulant	11	0,6	169	1,4
Ensenyament	7	0,4	70	0,6
Total	1.806	100	12.193	100

Font: OPMT-BL a partir de dades de la Memòria CITE 2002. Baix Llobregat i Catalunya.

Una de les causes explicatives d'aquesta concentració ocupacional la trobem en l'actual política de contingents que fixa els sectors d'activitat als quals poden accedir la població estrangera en base a la clàusula de prioritat nacional ("situació nacional d'ocupació").

Segons Pajares (1999), l'anàlisi de l'evolució dels contingents autoritzats revela una dinàmica de concentració en el sector agrícola i en el servei domèstic.

El 13,8%⁵⁶ dels immigrants no comunitaris treballava al sector agrícola mentre que aquesta xifra es reduïa al 7,5% en el cas dels treballadors autòctons. La diferència encara és més significativa al servei domèstic. En aquest sector estaven ocupats l'11,7% dels treballadors no comunitaris i només l'1% dels autòctons.⁵⁷

Al servei domèstic estan ocupades la major part de les dones immigrants extracomunitàries. D'ençà la segona meitat dels anys vuitanta es registra un creixement de la força de treball estrangera al servei domèstic, fonamentalment procedent d'Amèrica Llatina. La política de quotes ha reforçat aquesta tendència, ja que cada any es fixa un nombre de permisos de treball més elevat per a desenvolupar aquesta activitat laboral.

Tradicionalment aquest sector es defineix per unes relacions laborals no formalitzades: treballar sense contracte i no cotitzar a la Seguretat Social. A més, és una activitat socialment desvaloritzada ja que no té el mateix status jurídic que la resta d'ocupacions. Es considera, per tant, una relació laboral de caràcter especial.

L'arribada de les dones immigrants introdueix nous elements de precarietat laboral: excés d'hores de treball, discriminació salarial, etc.

⁵⁶ **La inserción laboral de las personas inmigradas en Cataluña.** Barcelona: CERES, 2002.

⁵⁷ Generalment, es tracta d'activitats que acostumen a ser emblemàtiques de les situacions d'explotació i que són rebutjades per la força de treball autòctona, a causa de la seva precarietat, escassa remuneració, desprestigi social i duresa de les condicions de treball.

*"En el servicio doméstico buena parte de las mujeres trabajan como internas, es decir, viven en las casas donde trabajan, y son éstas las que frecuentemente sufren condiciones de explotación extremas, haciendo jornadas de 7:30 a 24:00 horas, aunque sólo cobren lo correspondiente a 8 horas de trabajo, disfrutando únicamente de 2 tardes libres a la semana, etc. Estas mujeres disponen de pocos recursos para enfrentarse a los fuertes abusos a los que a veces son sometidas, ya que en muchos casos no tienen otra vivienda a la que ir si deja el trabajo, por otra parte, la pérdida del trabajo puede conllevar la del permiso de residencia"*⁵⁸

En relació al sector agrícola un informe de CC.OO (Recull 97, CITE Catalunya) assenyala que:

*"gran parte de los extranjeros que trabajan en este sector están irregulares. No obstante, a muchos de los que están regulares se les ofrecen condiciones laborales similares a las que se ofrecen a los irregulares (...): el precio por hora de trabajo está entre las 350 y las 450 pesetas; la jornada laboral entre 60 y 80 horas semanales; no se dispone, en la mayoría de los casos, de los días reglamentarios de descanso, ni se perciben pagas extras, ni se realizan vacaciones. Cuando se realizan contratos, se encuentran irregularidades como estas: no se da de alta al trabajador a la Seguridad Social; no coincide el contrato con la duración del trabajo; no se especifican los motivos que justifican la temporalidad; se les da de alta en el régimen especial agrario cuando por el trabajo que realizan (jardinería, etc.) deberían estar encuadrados en el régimen general de la seguridad social; pasan 4,5 o 6 años con contrato temporal sin interrupción en la prestación del servicio. A todo ello se añade que la exigencia por parte del trabajador de las condiciones del contrato suele venir acompañada del despido"*⁵⁹

A la construcció els immigrants pateixen també les pitjors condicions laborals.

⁵⁸ Pajares, Miguel. **La inmigración en España : retos y propuestas**. Barcelona: Icaria, 1999

⁵⁹ Citat a: ICESB. **Mapa de la Interculturalitat al Baix Llobregat : aproximació a la realitat social de la immigració no-comunitària**. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1999.

*"En múltiples casos el salario está apalabrado por debajo de lo que marca el convenio, las horas extras no se pagan de forma muy generalizada; se trabaja sin horarios; se producen despidos de inmigrantes dejando de pagar varios meses de sueldo y, por último, el engaño es un arma empresarial ampliamente utilizada: los inmigrantes firman, a menudo, hojas de salario o finiquitos que no han cobrado. Todas estas irregularidades se dan también con los trabajadores autóctonos pero son mucho más abundantes con los inmigrantes"*⁶⁰

Al Baix Llobregat el sector de la construcció és una de les principals fonts d'ocupació de la població immigrada estrangera, a causa del creixement urbanístic i de l'expansió del mercat immobiliari que s'ha produït a la comarca en els darrers anys. Aquest creixement urbanístic especialment significatiu a la zona nord del Baix Llobregat és producte de les migracions internes intercomarcals.

Segons un estudi elaborat pel Centre d'Estudi Comarcals del Baix Llobregat⁶¹, gairebé la totalitat dels treballadors estrangers ocupats en el sector de la construcció provenen de països no comunitaris, amb un predomini clar dels originaris del Marroc. Seguint aquest estudi, l'atomització empresarial (el 70% dels treballadors s'ocupen en empreses de menys de 10 treballadors); l'augment de la temporalitat i la manca de representació sindical configuren un context d'ocupació sensible a l'aparició de situacions de precarietat laboral:

"el cas de la construcció és típic dels treballs anomenats 3-D (Dirty-Dangerous-Demanding) és a dir, brut, perillós i exigents, amb tendència a reproduir les condicions de precarietat que paralitzen la mobilitat vers el sector d'ocupació estable i protegit"

⁶⁰ **La inserción laboral de las personas inmigradas en Cataluña.** Barcelona: CERES, 2002.

⁶¹ ICESB. **Mapa de la Interculturalitat al Baix Llobregat : aproximació a la realitat social de la immigració no-comunitària.** Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1999.

A més, en aquest sector a causa de la precarietat laboral que pateix aquest col·lectiu s'incrementa el risc d'accidentabilitat i sinistralitat laboral.

Hi ha sectors on les pràctiques discriminatòries són molt més subtils. L'Informe del CERES posa de manifest que a les empreses industrials als treballadors estrangers se'ls assignen categories més baixes que als treballadors autòctons per a la realització d'una mateixa feina amb la següent reducció salarial.

La inserció laboral dels immigrants extracomunitaris es veu, doncs, afectada per una dinàmica que els relega a les posicions més precàries i socialment menys valorades del mercat de treball, la qual cosa reforça la seva precarietat legal i limita l'accés d'aquestes persones a la resta de drets socials (educació, sanitat, habitatge, etc.).

*"Se discrimina a las personas partiendo de su origen extranjero colocándolas en situaciones de inferioridad legal, para obtener como resultado su sobreexplotación. Determinados sectores de la producción sacan importantes beneficios de la grave situación de inferioridad de derechos y de la indefensión en que se encuentra una parte de la inmigración extranjera. Las dificultades para obtener y mantener el permiso de residencia y trabajo ofrecen una "ventaja" directa a la economía de empresas y sectores concretos: a los extranjeros se les paga menos"*⁶²

Hi ha casos en què existeix un cert grau de *discriminació positiva* en l'accés a determinades feines. En aquests casos es prefereixen als immigrants il·legals abans que als autòctons a causa del baix cost que representa la seva contractació i la seva fragilitat (en el sentit que no poden denunciar la seva situació) i a causa també de la seva docilitat (no s'oposen a l'enduriment de les condicions de treball o a la sobreexplotació).

⁶² Pajares, Miguel. **La inmigración en España : retos y propuestas**. Barcelona: Icaria, 1999.

D'acord amb això, si es produeix la discriminació positiva en el moment de selecció, aquesta discriminació es complementa amb una altra de negativa en el treball, en especial amb relació al salari i al temps de treball (Cachón, 1995). D'altra banda, un estudi promogut per l'OIT⁶³, amb l'objectiu de comprovar les pràctiques empresarials davant la mà d'obra marroquina masculina va mostrar que, en igualtat de condicions els treballadors autòctons compten almenys amb el triple d'oportunitats de ser contractats pels empleadors⁶⁴.

Les conclusions d'aquest estudi ens remeten a la noció d'*etnizació del mercat laboral o segmentació del mercat de treball per l'origen* de les persones⁶⁵. Segons Wallerstein el racisme forma part de la ideologia que sosté al sistema capitalista. La divisió i jerarquització de la força de treball en funció a determinats criteris socials (origen, sexe, edat, etc.) i l'assignació desigualitària d'aquests col·lectius al mercat de treball contribueixen al manteniment del capitalisme.

*"el sistema capitalista en expansión necesita toda la fuerza de trabajo que pueda encontrar. Pero para maximizar la acumulación de capital es necesario, simultáneamente, minimizar el costo de producción (es decir, los costos de mano de obra, entre otros) y el costo de la inestabilidad política. En esta situación el racismo es la fórmula que satisfaga ambas necesidades, permitiendo el abaratamiento de la mano de obra y justificándolo ideológicamente"*⁶⁶

⁶³ Colectivo IOÉ; Pérez Molina, R. **La discriminación laboral a los trabajadores inmigrantes en España**. Ginebra: OIT, 1995.

⁶⁴ Aquest estudi analitza la discriminació que es produeix en les diverses fases de la sol·licitud d'ocupació: primer contacte telefònic, concertació d'entrevista i l'entrevista personal. El resultat és un 35,6% de discriminació acumulada a les tres etapes. Així, de 385 proves realitzades en 18 casos es va seleccionar al treballador marroquí. La situació contrària es va produir en 137 casos (l'únic tret que diferenciava als candidats era la nacionalitat).

⁶⁵ Wallerstein, I. "Universalismo, racismo y sexismo : tensiones ideológicas del capitalismo". Wallerstein, I; Balibar, E. **Raza, nación y clase**. Madrid: IEPALA, 1991.

⁶⁶ Gimeno Giménez, L; Wabgou, M. **La inmigración frente al mercado de trabajo segmentado**. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2001

Aquesta *divisió ètnica del treball* que redueix el ventall d'oportunitats laborals a determinats treballadors en funció del seu origen o lloc de procedència permet segons Solé (1995):

*"aumentar o disminuir la mano disponible según la demanda del sistema económico; jerarquizar la mano de obra en sectores laborales por criterios distintos de la meritocracia; crear castas laborales y reproducirlas mediante la socialización de los hijos de esas castas bajo el estigma racista; pagar menores salarios a sectores de la mano de obra disponible mantenida en una situación marginal y precaria"*⁶⁷

Segons un estudi del Col·lectiu IOÉ (1992) existeixen unes pautes clares de sobreespecialització laboral segons les nacionalitats o zones geogràfiques de procedència. Així, els que procedeixen del Magreb es concentren bàsicament a l'agricultura i la construcció. Els treballadors d'origen asiàtic apareixen especialitzats en el comerç, hostaleria i els serveis.

Seguint la mateixa línia d'argumentació Martínez Veiga (1997) al·ludeix específicament a la *divisió ètnica del treball*, quan constata una concentració sectorial i professional per grups ètnics. És a dir, els grups no estan dividits de la mateixa manera per a totes les ocupacions sinó que es concentren només en unes quantes.

Aquesta afirmació es basa en les dades d'una enquesta realitzada en diversos punts d'Espanya. A partir dels resultats de l'enquesta es pot deduir el grau d'especialització de les dones dominicanes (82,2% treballen en el servei domèstic) i el dels immigrants que provenen de les illes Cap Verd (el 82% dedicats a la mineria). A més, el 61% de les filipines, el 59% de les poloneses i el 43% de les peruanes treballen al servei domèstic. A l'agricultura hi treballen marroquins (48,1%) i gambians (26,6%). El comerç i la venda, majoritàriament, ambulant presenten una concentració del 28% de gambians, el 16,4% de peruans i el 12,2% de marroquins. La

⁶⁷ Solé, C. **Discriminación racial en el mercado laboral**. Madrid: CES, 1995.

construcció ocupa el 15,9% de gambians i el 11,9% de marroquins. Aquesta concentració dels diferents grups es relaciona també amb el sistema de reclutament. Les xarxes representen un paper fonamental en l'obtenció de treball, i molt especialment en el cas dels immigrants.

En resum, l'augment de la flexibilització de les formes de producció i de l'organització del mercat de treball ha creat una sèrie de *nínxols laborals*, per als quals la mà d'obra immigrant constitueix una força de treball idònia. Sovint, les branques d'activitat en les quals s'insereix la força de treball immigrant es caracteritzen per presentar les pitjors condicions de treball i perquè presenten habitualment pràctiques discriminatòries com ara la no formalització de la relació laboral, la desigualtat salarial, etc.

*"Esta segmentación del mercado laboral es la forma que adopta en nuestros días un racismo que casi siempre tuvo como objetivo principal la explicación del grupo humano diferenciado. En otro tiempo se hacía esclavos y se les explotaba como tales, se colonizaba y se explotaba a los nativos después de haberlos declarado inferiores hoy se definen determinados sectores laborales "sólo para extranjeros" y a esos sectores se les aplican condiciones laborales inferiores, sobre todo salarios más bajos"*⁶⁸

Molts estudis afirmen que les condicions de treball de la població immigrada estrangera a Espanya són precàries⁶⁹: moltes hores de treball setmanal, torns de treball nocturns, treball en caps de setmana, salaris baixos, etc.

⁶⁸ Pajares, Miguel. **La inmigración en España. Retos y propuestas**. Barcelona: Icaria, 1999

⁶⁹ Per ampliar aquesta informació consultar: Carrasco Carpio, Concepción. **Mercados de Trabajo : los inmigrantes económicos**. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 1999. Especialment el capítol II "*Marco socioeconómico de las migraciones*" on l'autora fa una síntesi de les principals recerques que han abordat la temàtica de les migracions i el mercat de treball.

Contractació

Aquest indicador té una importància per al treball estranger ja que és significatiu de la seva estabilitat en el lloc de treball, per tant de la seva estabilitat legal (recordem que per a la renovació del permís de treball és necessari demostrar la continuïtat de la relació laboral).

Taula VII.13 Relació contractual dels treballadors estrangers. Catalunya i Baix Llobregat. 2002

	Treballen amb contracte		Treballen sense contracte	
	n	%	n	%
CITE Catalunya	5.697	46,7	6.496	53,3
CITE Baix Llobregat	771	42,7	1.035	57,3

Font: OPMT-BL a partir de dades de la Memòria d'actuació del CITE 2002 al Baix Llobregat i Catalunya.

Segons les dades de la taula VII.13 tenir una ocupació sense contracte legal és una pràctica laboral habitual entre els treballadors estrangers. L'any 2002, del total d'usuaris que van recórrer a les oficines de CITE més de la meitat treballaven sense un contracte de treball. Si establim una comparativa entre les dades al Baix Llobregat i les del conjunt de Catalunya veurem que el grau d'informalitat de la relació laboral és més important a l'àmbit comarcal.

L'Informe sobre **La situació laboral de la immigració al Baix Llobregat** (CITE, 2002) revela que del total de persones immigrades estrangeres que tenen una relació laboral formalitzada, el 75,1% és de caràcter temporal. Aquesta inestabilitat contractual és especialment perjudicial per aquest col·lectiu ja que, com comentàvem anteriorment, el fet de comptar amb un contracte de treball estable facilita la situació de legalitat en el país.

La indústria i la construcció són els sectors econòmics que més utilitzen el contracte temporal. Segons l'informe del CITE, els efectes que pot produir

aquesta modalitat contractual en les condicions laborals dels treballadors estrangers extracomunitaris són:

*"la modificació unilateral de les condicions de salari i treball i l'obligació del treballador o treballadora d'acceptar-les per al manteniment de l'ocupació, sense que respongui a cap modalitat contractual pel tipus d'activitat que desenvolupa"*⁷⁰

A més, en aquest informe s'estima que un 11,8% dels immigrants estrangers treballen sense contracte de treball tot i disposar d'un permís de residència i treball.

La situació de màxima fragilitat laboral es troba en aquells treballadors que no tenen permís de treball i per tant no tenen accés a un contracte de treball. Segons les dades del CITE aquests representen el 47,7% del total de persones immigrants estrangers que treballen a la comarca.

Discriminació salarial

Troben una evidència empírica de les desigualtats retributives entre treballadors autòctons i estrangers en l'enquesta del Gabinet d'Estudis Socials (1995) realitzada l'any 1992 a Catalunya: "en tots els sectors d'activitat la remuneració mitjana que cobren els immigrants és inferior a l'establerta en els diferents convenis. El preu/hora que cobren els treballadors immigrants oscil·la entre un 50% menys de l'estipulat per conveni en el sector serveis i un 18% menys a la construcció".

⁷⁰ CITE. **Situació laboral de la immigració en el Baix Llobregat**. Cornellà de Llobregat: CC.OO, 2002

Al Baix Llobregat, -segons les conclusions d'un estudi⁷¹ realitzat a partir d'una sèrie d'entrevistes- la discriminació salarial no és la principal via de la discriminació laboral que pateixen els treballadors immigrants a la comarca.

Tot i això, aquest estudi identifica una tendència clara: les distàncies retributives entre la població immigrant i la població autòctona són més significatives en els nivells de qualificacions laborals més elevats.

A més en relació al salari diferit (Seguretat Social, assegurança atur i accés altres ajudes i recursos socials específics, ajudes per a l'habitatge, etc.) aquest estudi constata una desigualtat més important: la població immigrant es beneficia menys dels recursos i de la despesa social que la població autòctona.

⁷¹ ICESB. **Mapa de la Interculturalitat al Baix Llobregat. Aproximació a la realitat social de la immigració no-comunitària.** Barcelona: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1999

VIII. CONCLUSIONS

La reestructuració del model socioeconòmic als països occidentals i les exigències de competitivitat empresarial que s'associen a aquesta internacionalització de l'economia han produït importants transformacions que afecten a les estructures productives i tecnològiques, a les formes d'organització del treball, i a un nou plantejament del model de relacions laborals.

Aquests processos tenen com a denominador comú la lògica del discurs de la flexibilitat: l'eficàcia del model econòmic actual es fonamenta en l'ús flexible de tots els recursos. Producte de l'aplicació d'aquests canvis estructurals han estat: d'una banda, el creixement econòmic i, de l'altra, l'augment de les desigualtats.

A l'àmbit laboral, la millora de la competitivitat empresarial i l'increment de la productivitat s'ha fet sobre la base de la disminució de la qualitat en l'ocupació i la pèrdua progressiva dels drets laborals.

Per un nombre creixent d'assalariats la flexibilitat significa la ruptura de l'estabilitat de les trajectòries laborals i la configuració d'unes condicions laborals inestables caracteritzades per la rotació i la mobilitat. L'extensió de formes d'ocupació atípiques, la subocupació i l'atur configuren uns itineraris laborals que alternen períodes d'ocupació -normalment en ocupacions precàries- amb situacions d'inactivitat laboral no voluntària. Així, aquestes noves trajectòries laborals esdevenen a la pràctica cercles viciosos difícils de trencar, que sovint amaguen situacions de desocupació que no es poden quantificar fàcilment. Per tant, s'està produint un desdibuixament de les fronteres entre l'activitat, inactivitat i ocupació.

La línia divisòria entre l'atur i l'ocupació és difusa i en aquests límits s'estan situant una part cada cop més important de la població, la qual cosa

il·lustra la persistència de desigualtats dins l'estructura del mercat de treball.

Aquesta inestabilitat laboral es tradueix en una inestabilitat en les condicions de vida, en la mesura en que el salari esdevé la principal font d'ingressos per a la major part de la població.

Així doncs, les modificacions introduïdes a les empreses per a millorar la seva competitivitat en el mercat incrementen els resultats econòmics però també generen incertesa i inseguretat respecte el futur a gran part dels treballadors. La flexibilització i la desregulació de les relacions laborals configuren la nova *societat del risc* (Beck, 1996).

Però, de quina manera es tradueix la flexibilitat a la població assalariada? "*la mayoría de las veces en una aplicación inflexible*" (Maruani, 1996). A determinats grups socials els afecta especialment la subocupació i l'atur.

El tret comú de grups socials com ara les dones, els joves, les minories ètniques i la població de 40 anys i més és la seva posició de fragilitat davant el mercat de treball.

Un dels objectius del present estudi era mostrar les principals desigualtats que defineixen la inserció i la presència d'aquests col·lectius en el mercat de treball, per tal d'aprofundir en el coneixement dels mecanismes que toleren i legitimen socialment l'accés desigual d'aquestes persones al dret del treball i de l'ocupació. Aquest objectiu s'ha aconseguit en gran part. Tot seguit es presenten els principals resultats obtinguts de la diagnosi de la situació en el mercat de treball dels col·lectius objecte d'anàlisi, s'assenyalen les principals desigualtats laborals de les que són objecte i s'indiquen els possibles factors que sostenen l'imaginari col·lectiu que accepta i tolera aquesta desigualtat.

En el cas del col·lectiu femení hem pogut constatar que la incorporació quantitativa de les dones al treball productiu no ha aconseguit reduir en la mateixa proporció les desigualtats en què històricament s'ha produït aquesta incorporació.

La presència creixent de les dones en un espai on tradicionalment estaven excloses, lligat a l'augment del nivell d'instrucció estableixen el punt d'inflexió en la història de les dones i en la història de les relacions socials entre sexes. Els elements positius són l'increment de l'autonomia i la millora de la igualtat. Per contra, els elements negatius es troben en la sobrecualificació, subocupació, segregació –vertical i horitzontal-, inactivitat, atur, etc.

Darrera de la discriminació laboral de la dona s'amaguen unes relacions socials desiguals que es fonamenten en la divisió sexual del treball, l'adjudicació social a les dones de la realització i la responsabilitat del treball domèstic i familiar (anomenat també treball reproductiu), amb uns patrons de valoració del treball diferencials per sexe i amb uns processos de socialització desiguals que han limitat històricament la presència de les dones en l'espai públic, en general, i en l'àmbit productiu, en particular.

El fet de que el treball reproductiu el continua assumint principalment la dona situa aquest col·lectiu en una posició de desavantatge inicial envers el mercat de treball, ja que la dona apareix com a subjecte col·lectiu amb responsabilitats i obligacions familiars que limiten la seva disponibilitat. Aquests prejudicis associats al gènere dificulten la seva inserció laboral i marquen les característiques de la seva ocupació (concentració de dones en les ocupacions a temps parcial, concentració en sectors i ocupacions caracteritzats per baixos salaris, temporalitat, etc.).

D'aquesta manera, encara que en termes generals podem dir que les dones han superat la divisió "clàssica" del treball amb la seva incorporació quantitativa al mercat de treball, aquest mercat continua beneficiant als treballadors de sexe masculí. Això consolida una "nova" divisió sexual del treball sobre la base de la participació de la dona en el treball assalariat i en l'esfera pública, però sense qüestionar el repartiment de tasques a l'esfera privada, la qual cosa suposa una doble càrrega de treball (*doble presència*) que limita i condiciona la presència d'aquestes en el mercat de treball (àmbit més valorat i prestigi socialment) i defineix un nou marc de relacions desiguals entre gèneres.

Per tant podríem dir que la legitimitat social del treball assalariat de les dones continua plantejant problemes. La presència de les dones en el mercat de treball és acceptada socialment sempre i quan aquestes continuïn assumint les càrregues del treball reproductiu. En aquest sentit, ens sembla interessant la reflexió de Torns (2000): *"la noción de exclusión resulta inadecuada en el caso de las mujeres. ¿De qué pueden considerarse excluidas si su adscripción social sigue situándose en la esfera doméstica"*

En aquestes pàgines hem pogut veure que l'edat és també un criteri d'estratificació dins el mercat de treball, especialment en els grups d'edat propers als límits de la vida activa: els joves i el col·lectiu de 40 anys i més.

De l'anàlisi de la situació laboral dels joves es desprèn que les transformacions econòmiques i laborals produïdes en les darreres dècades han afeblit la posició d'aquest grup en una doble vessant: primer, com a conseqüència de l'atur i, posteriorment, com a resultat de la precarietat de les relacions laborals.

En aquest sentit, si els itineraris laborals juvenils de fa trenta anys es caracteritzaven per l'estabilitat i per una baixa taxa d'atur, els itineraris

laborals de la població jove actual es defineixen per la ruptura, la discontinuïtat i la precarietat.

Aquesta inestabilitat en el mercat de treball retarda i bloqueja la inserció social dels joves. Això ha produït importants modificacions en les trajectòries de transició dels joves. S'han trencat els itineraris lineals tradicionals (joventut-formació-treball-emancipació-adult) i emergeixen noves modalitats que es caracteritzen per la precarietat i la incertesa.

En el cas de la població amb una edat propera a la frontera vital de l'activitat, la problemàtica laboral que afecta de manera més directa aquest col·lectiu és l'atur de llarga durada. Com hem vist, els canvis en l'organització del treball, la política de la Seguretat Social, els cicles econòmics, els prejudicis associats amb l'edat -que qüestionen la capacitat d'aprenentatge i d'adaptació d'aquestes persones als nous llocs de treball-, el dèficit formatiu (la proximitat de la jubilació obstaculitza la inversió en formació i reciclatge per part de les empreses en considerar el període d'amortització d'aquestes inversions curt), els problemes de salut, etc. són alguns dels elements que poden augmentar la probabilitat de que aquestes persones una vegada a l'atur es trobin en aquesta situació molt temps, amb els efectes econòmics i personals que l'atur comporta. Cal mencionar, que el fet que aquestes persones sovint tenen al seu càrrec un nucli familiar augmenta l'impacte social de la seva situació laboral, a diferència de la tolerància social a la desigualtat laboral que afectava a la resta de col·lectius. No obstant això, la proximitat de la jubilació pot actuar com un element desincentivador de conflicte social.

En relació al col·lectiu d'immigrants no comunitaris podem afirmar que la desigualtat sociolaboral que pateix aquesta població està institucionalitzada per un marc normatiu que subordina els drets de la població immigrada estrangera als drets de la població autòctona i jerarquitzada, d'aquesta manera, la societat en ciutadans de primera categoria i segona.

Així, en el cas dels treballadors estrangers no comunitaris les posicions laborals a les que poden tenir accés estan determinades no només pels mecanismes estructurals de la pròpia dinàmica del mercat –que afecten també als treballadors autòctons- sinó pels factors normatius específics que configuren aquest “marc institucional de discriminació”.

La política migratòria espanyola, doncs, assigna als treballadors estrangers no comunitaris els segments caracteritzats per presentar les pitjors condicions de treball i defineix així els nivells d'inclusió/exclusió econòmica i social d'aquests treballadors. Per tant, podem afirmar que la vulnerabilitat laboral del col·lectiu d'immigrants vindria fonamentalment de la seva inferiorització jurídica.

Amb tot, el model de creixement actual no genera treball per a tothom i per la seva subsistència necessita la divisió i la jerarquització dels treballadors en base a criteris com l'edat, el gènere i l'ètnia. D'aquesta manera legitima un sistema que qüestiona el principi d'igualtat laboral per a determinades franges de la població.

Per acabar només dir que els estudis que analitzen els col·lectius exclosos sovint s'obliden de situar aquests col·lectius en un sistema que designa i tolera espais d'integració i d'exclusió per als seus ciutadans.

"... un exceso de focalización sobre los márgenes del sistema y la exclusión corre el riesgo de dejar de mirar hacia el centro (...) y sin frivolar sobre la actualidad real de esos márgenes, sigo prefiriendo cuestionarme las raíces del núcleo. Pero eso requiere mucho más de lo que este escrito pretende."
(Torns, 2000)

IX. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Beck, Ulrich. **Un nuevo mundo feliz : la precariedad del trabajo en la era de la globalización**. Barcelona: Paidós, 2000.

Bilbao, Andrés. "La posición del trabajo y la reforma del mercado de trabajo". **Las relaciones de empleo en España**. Madrid: Siglo XXI, 1999.

Cachón, L. "Marco institucional de la discriminación y tipos de inmigrantes en el mercado de trabajo en España". **Revista Española de Investigaciones Sociológicas**. Núm.69, enero- marzo 1995.

Cano, E. **Canvi socioeconòmic i precarització laboral en el sistema capitalista**. València: Universitat de Valencia, 1997.

Cano, E; Sánchez, A. **La precarizació de les relacions laborals en el marc del teixit productiu valencià**. València, 1995.

Carrasco Carpio, Concepción. **Mercados de Trabajo : los inmigrantes económicos**. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 1999.

Carrasco, Cristina. "Un mundo para nosotros". **Mientras tanto**. Núm. 60, 1995.

Castells, Manuel. **La era de la información : la sociedad red**. Madrid: Alianza, 1996.

CITE. **Situació laboral de la immigració en el Baix Llobregat**. Cornellà de Llobregat: CC.OO, 2002

Colectivo IOÉ; Pérez Molina, R. **La discriminación laboral a los trabajadores inmigrantes en España**. Ginebra: OIT, 1995.

Colectiu IOE. **Inmigración, escuela y mercado de trabajo. Una radiografía actualizada**. Barcelona: La Caixa, 2002

EQUAL y mercado de trabajo. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2002.

Esping-Andersen, G. **Los tres mundos del estado de bienestar.** Valencia: Alfons el Magnànim, 1993.

Estudi sobre immigració extracomunitària al Baix Llobregat i mercat de treball. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2001.

García de Cortázar, M. "Estructura laboral de las mujeres españolas". García de León, M.A. **La sociología de las mujeres españolas.** Barcelona: Barcanova, 1996.

García Serrano, C; Garrido, L; Toharia, L. "Empleo y paro en España : algunas cuestiones candentes". **Las relaciones de empleo en España.** Madrid: Siglo XXI, 1999.

Gimeno Giménez, L; Wabgou, M. **La inmigración frente al mercado de trabajo segmentado.** Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2001

Gómez Bueno, Carmuca. "Mujeres y trabajo : principales ejes de análisis". **Revista Papers.** Núm.63/64 (2001)

Gorz, A. "Crisis de la sociedad salarial". **Debats.** Núm 50, 1994.

Guia d'estrangeria i treball. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat. Observatori d'Immigració del Baix Llobregat, 2003

ICESB. **Mapa de la Interculturalitat al Baix Llobregat : aproximació a la realitat social de la immigració no-comunitària.** Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat, 1999.

Informe INJUVE. **Juventud en Cifras.** Madrid. MTAS, 2000

Joves i participació a Catalunya. Barcelona. Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, 1999.

Joves i sinistralitat. Barcelona. UGT, 2002 <http://www.ugtcatalunya.com/>

La inserción laboral de las personas inmigradas en Cataluña. Barcelona: CERES, 2002.

Las condiciones de vida de la población pobre en España. Madrid: Fundació FOESSA; Cáritas, 1998.

López Bulla, J.L. "Cal inventar un estat de benestar promotor de la igualtat d'oportunitats". **Revista de Treball Social.** Núm. 147 (setembre 1997)

Martínez Quintana, Violante. "Desempleados adultos de larga duración". Tezanos, J. F. **Tendencias en desigualdad y exclusión social.** Madrid. Sistema, 1999.

Maruani, Margaret; Rogerat, Chantal; Torns, Teresa (dirs.). **Las nuevas fronteras de la desigualdad : hombres y mujeres en el mercado de trabajo.** Barcelona: Icaria, 2000.

Mingione, E. **Las sociedades fragmentadas.** Madrid. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 1993.

Narbona Reina, Luis Miguel. "La nueva inmigración en el Baix Llobregat". **La Factoría.** Núm.2 , febrer 1997. <http://www.lafactoriaweb.com/>

Offe, Claus. "¿Pleno empleo?". **Debats.** Núm. 50, 1994.

Ortiz, Daniel; Miró, Iván. **Treball, valors i canvi. Les ruptures de la precarietat.** Barcelona: Aportacions, 2001.

Pajares, Miguel. **La inmigración en España : retos y propuestas.** Barcelona: Icaria, 1999

Recio, Albert. "La política laboral : acuerdo y conflicto en un contexto de reforma continua". **Políticas públicas en España**. Barcelona: Ariel, 1998.

Recio, Albert. "La segmentación del mercado de trabajo en España". **Las relaciones de empleo en España**. Madrid: Siglo XXI, 1999.

Rotació laboral a Catalunya : persones que han tingut dos o més contractes en un any. Barcelona. Generalitat de Catalunya, 2002.

Salvador del Rey Guanter (Dir.). **La desigualtat retributiva per raó de gènere a la negociació col·lectiva catalana : àmbits on potencialment es poden desenvolupar les conductes discriminatòries**. Barcelona: Institut Català de la Dona, 2002.

Santos Ortega, J. Antonio. **Sociología del Trabajo**. Valencia: Tirant lo Blanch, 1995.

Solé, C. **Discriminación racial en el mercado laboral**. Madrid: CES, 1995.

Tezanos, Jose Félix (ed.). **Tendencias en desigualdad y exclusión social : tercer foro sobre tendencias sociales**. Madrid: Sistema, 1999.

Wallerstein, I. "Universalismo, racismo y sexismo : tensiones ideológicas del capitalismo".

Wallerstein, I; Balibar, E. **Raza, nación y clase**. Madrid: IEPALA, 1991.

X. ÍNDEX DE TAULES I GRÀFICS

Pàg.

II. MARC LABORAL D'INSERCIÓ: TRANSFORMACIONS EN EL MERCAT DE TREBALL

Gràfic II.1 Evolució del percentatge de població ocupada per grans sectors econòmics. Espanya (1982-2002).....	34
Taula II.2 Comparativa de la població ocupada a Espanya per grans sectors econòmics (1982-2002)	36
Gràfic II.3 Estructura Sectorial a Espanya. 1982	37
Gràfic II.4 Estructura Sectorial a Espanya. 2002	37
Taula II.5 Evolució de la població activa, l'ocupació i l'atur. Espanya (1976-2002)	40
Gràfic II.6 Evolució de les taxes d'activitat, atur i ocupació. Espanya (1976-2002).....	42
Taula II.7 Evolució de la població ocupada per tipus de contracte. Espanya (1982-2001).....	46
Gràfic II.8 Evolució de la taxa de temporalitat per sexe. Espanya (1987-2001).....	47

III. CANVIS EN EL CONTEXT D'OCUPACIÓ DE LA COMARCA

Taula III.1 Evolució de la població activa per àmbits territorials (1996-2000)	54
Taula III.2 Evolució de les taxes d'activitat per àmbits territorials (1996-2000)	55
Taula III.3 Evolució de la població ocupada per àmbits territorials (1996-2000).....	56
Taula III.4 Evolució de la taxa d'ocupació per àmbits territorials (1996-2000)	57
Taula III.5 Evolució de l'atur estimat per àmbits territorial (1996-2000)	58
Taula III.6 Evolució de la taxa d'atur estimat per àmbits territorials (1996-2000)	59
Taula III.7 Evolució del nombre d'empreses per grandària. Baix Llobregat (1996-2002)	61
Taula III.8 Evolució del nombre d'assalariats per grandària de l'empresa. Baix Llobregat (1996-2002)	62
Taula III.9 Evolució d'empreses per grans sectors econòmics. Baix Llobregat (1996-2002)	63
Taula III.10 Evolució d'assalariats per grans sectors econòmics. Baix Llobregat (1996-2002)	64
Taula III.11 Evolució dels contractes registrats. Baix Llobregat (1998-2002)	65
Taula III.12 Evolució dels contractes registrats per modalitat. Baix Llobregat (1998-2002)	66
Taula III.13 Evolució dels contractes registrats per sectors econòmics. Baix Llobregat (1998-2002)	67
Taula III.14 Modalitat del contracte per sectors d'activitat. Baix Llobregat 2002.....	68

IV. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE DONES

Taula IV.1 Població femenina. Nombre i percentatge sobre la població total. Baix Llobregat 1996 i 2001..	69
Taula IV.2 Nivell d'instrucció de la població per sexe. Baix Llobregat 1996	70
Gràfic IV.3 Nivell d'instrucció de la població. Baix Llobregat 1996.....	71

Taula IV.4 Relació de la població amb l'activitat per sexe. Baix Llobregat 1996	72
Taula IV.5 Taxa d'inactivitat de la població per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat. 2001	73
Gràfic IV.6 Taxa d'inactivitat de la població per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001	73
Gràfic IV.7 Pes relatiu de les causes d'inactivitat per sexe. Baix Llobregat 2001	74
Taula IV.8 Evolució de la població activa per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	77
Taula IV.9 Evolució de les taxes d'activitat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	78
Gràfic IV.10 Evolució taxes d'activitat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	79
Taula IV.11 Evolució de la població ocupada per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	79
Taula IV.12 Evolució de les taxes d'ocupació per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	80
Gràfic IV.13 Evolució de les taxes d'ocupació per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	81
Taula IV.14 Ràtio dones/homes	82
Taula IV.15 Evolució de la població aturada per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	83
Taula IV.16 Evolució de les taxes d'atur estimat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	85
Gràfic IV.17 Evolució de les taxes d'atur estimat per sexe. Baix Llobregat (1996-2000)	85
Taula IV.18 Població ocupada masculina i femenina per sectors econòmics. Baix Llobregat 2001	90
Gràfic IV.19 Població ocupada femenina per sectors econòmics. Baix Llobregat 2001	91
Gràfic IV.20 Població ocupada masculina per sectors econòmics. Baix Llobregat 2001	91
Taula IV.21 Població ocupada per categoria professional i sexe. Baix Llobregat 2001	93
Gràfic IV.22 Índex de concentració professional per sexe. Baix Llobregat 2001	95
Taula IV.23 Salari mitjà per treballador i mes, sectors d'activitat, grup professional i sexe. Catalunya IV Trimestre 2000	97
Taula IV.24 Evolució de la contractació registrada per sexe i tipus de contracte. Baix Llobregat (1998-2002)	100
Taula IV.25 Contractes registrats per sexe i tipus de contracte. Baix Llobregat 2002.	101
Taula IV.26 Assalariats per sexe i tipus de contracte. Nombre i percentatge. Baix Llobregat 2001.	102
Gràfic IV.27 Assalariats amb contracte temporal per sexe. Baix Llobregat 2001	102
Gràfic IV.28 Assalariats amb contracte indefinit per sexe. Baix Llobregat 2001	102
Taula IV.29 Evolució dels contractes a temps parcial. Baix Llobregat (1998-2002)	103
Gràfic IV.30 Evolució de la proporció de contractes a temps parcial per sexe. Baix Llobregat (1998-2002)	103
Taula IV.31 Població ocupada segons el tipus de jornada i el sexe. Baix Llobregat 2001	104
Gràfic IV.32 Proporció de dones ocupades per tipus de jornada. Baix Llobregat 2001	104
Gràfic IV.33 Proporció d'homes ocupats per tipus de jornada. Baix Llobregat 2001	104
Taula IV.34 Població activa i població aturada. Baix Llobregat 2001	106
Gràfic IV.35 Població activa per sexe. Baix Llobregat 2001	107
Gràfic IV.36 Població aturada per sexe. Baix Llobregat 2001	107
Taula IV.37 Població aturada i taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001	109
Gràfic IV.38 Taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001	109
Taula IV.39 Taxes d'atur per sexe i estat civil. Espanya 2001	109
Gràfic IV.40 Taxa d'atur per sexe. UE-15 2001	110
Taula IV.41 Taxes d'atur per sexe. UE-15 2001	111

V. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE JOVES

Taula V.1 Població d'entre 16 i 25 anys. Nombre i percentatge sobre la població total. Àmbits territorials.....	112
Gràfic V.2 Piràmide de població Baix Llobregat. 2001	113
Taula V.3 Nivell d'instrucció de la població per grups d'edat. Baix Llobregat 1996	114
Gràfic V.4 Nivell d'instrucció de la població per grups d'edat. Baix Llobregat 1996.....	115
Taula V.5 Població de 16 a 24 anys per la seva relació amb l'activitat i sexe. Baix Llobregat 1996.....	116
Taula V.6 Evolució de la població activa per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).	117
Taula V.7 Evolució de la taxa d'activitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).	118
Gràfic V.8 Evolució de la taxa d'activitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).....	119
Taula V.9 Taxa d'activitat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001.....	119
Gràfic V.10 Taxa d'activitat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001	120
Taula V.11 Evolució de la població ocupada per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)	121
Taula V.12 Evolució de la taxa d'ocupació per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).	122
Gràfic V.13 Evolució taxa d'ocupació per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).....	122
Taula V.14 Taxa d'ocupació per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001.....	123
Gràfic V.15 Taxa d'ocupació per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001	124
Taula V.16 Evolució de la població aturada estimada per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).	125
Taula V.17 Evolució de la taxa d'atur estimat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).....	125
Gràfic V.18 Evolució de la taxa d'atur estimat per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)	126
Taula V.19 Taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001.....	126
Gràfic V.20 Taxa d'atur estimat per sexe i grups d'edat. Baix Llobregat 2001	127
Taula V.21 Taxa d'ocupació i taxa d'atur de la població jove. 2001.....	128
Gràfic V.22 Taxa d'ocupació i taxa d'atur de la població de menys de 25 anys. UE- 15 2001.....	129
Taula V.23 Evolució dels contractes registrats per grups d'edat i modalitat. Baix Llobregat (1998-2002).	131
Taula V.24 Evolució de la taxa de temporalitat i d'estabilitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1998-2002).....	132
Gràfic V.25 Evolució de la taxa de temporalitat per grups d'edat. Baix Llobregat (1998-2002)	132
Gràfic V.26 Evolució de la taxa d'estabilitat contractual per grups d'edat. Baix Llobregat (1998-2002).....	133
Taula V.27 Contractes registrats per grups d'edat i tipus de contracte. Baix Llobregat 2002	134
Gràfic V.28 Modalitats de contracte. Baix Llobregat 2000.	135
Taula V.29 Durada de la relació laboral dels contractes temporals. Baix Llobregat 2000.....	136
Taula V.30 Distribució de la rotació per grups d'edat. Catalunya (oct. 2000- set. 2001)	137
Gràfic V.31 Distribució de la rotació per grups d'edat. Catalunya (oct. 2000-set. 2001)	137
Taula V.32 Índex d'incidència per grups d'edat. Catalunya 2001.	140
Gràfic V.33 Índex d'incidència per grups d'edat. Catalunya 2001	140
Taula V.34 Percentatge d'afiliació dels ocupats per grups d'edat.	141
Gràfic V.35 Ingressos mensuals de la població activa. Baix Llobregat 2000	142
Taula V.36 Evolució dels beneficiaris d'entre 16 i 24 anys per tipus de prestació. Espanya (1996-2002)....	144

VI. SITUACIÓ LABORAL DEL COL·LECTIU DE 40 ANYS I MÉS

Taula VI.1 Població de 40 any i més. Nombre i percentatge sobre la població total. Baix Llobregat 1996-2001	147
Taula VI.2 Nivell d'instrucció de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat 1996	148
Gràfic VI.3 Nivell d'instrucció de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat 1996.....	149
Taula VI.4 Població de 40 anys i més per la seva relació amb l'activitat i sexe. Baix Llobregat 1996	150
Taula VI.5 Evolució de la població activa de 40 anys i més. Nombre i Variació. Baix Llobregat (1996-2000).....	151
Taula VI.6 Evolució de la taxa d'activitat de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat (1996-2000).....	151
Gràfic VI.7 Evolució de la taxa d'activitat de la població adulta per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000).....	152
Taula VI.8 Evolució de la població ocupada de 40 anys i més. Nombre i Variació. Baix Llobregat (1996-2000).....	153
Taula VI.9 Evolució de la taxa d'ocupació de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat (1996-2000).....	153
Gràfic VI.10 Evolució de la taxa d'ocupació de la població adulta per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)	154
Taula VI.11 Evolució de la població aturada estimada de 40 anys i més. Nombre i Variació. Baix Llobregat (1996-2000)	155
Taula VI.12 Evolució de la taxa d'atur estimat de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat (1996-2000).....	155
Gràfic VI.13 Evolució de la taxa d'atur estimat de la població adulta per grups d'edat. Baix Llobregat (1996-2000)	156
Taula VI.14 Activitat, ocupació i atur de la població d'entre 55 i 64 anys per sexe. Nombre i taxa. Baix Llobregat 2001	157
Gràfic VI.15 Taxa d'ocupació i taxa d'atur de la població d'entre 55 i 64 anys per sexe. Baix Llobregat 2001	157
Taula VI.16 Pes relatiu dels aturats de llarga durada sobre el total de població a l'atur. Baix Llobregat. Baix Llobregat 2001.	159
Gràfic VI.17 Atur de llarga durada per grups d'edat. Baix Llobregat 2001.....	159
Taula VI.18 Població inactiva amb ocupació anterior i motiu pel qual van deixar aquesta ocupació per sexe. Baix Llobregat 2001.....	160
Gràfic VI.19 Distribució percentual de la població inactiva amb ocupació anterior i motiu pel qual va deixar aquesta ocupació per sexe. Baix Llobregat 2001	161
Taula VI.20 Situació professional de la població de 40 anys i més per sexe. Baix Llobregat 1996.	162
Gràfic VI.21 Situació professional de la població de 40 anys i més. Baix Llobregat 1996.....	164
Taula VI.22 Població de 40 anys i més per sectors econòmics. Nombre i percentatge. Baix Llobregat 1996.....	164
Gràfic VI.23 Població de 40 anys i més per sectors econòmics. Baix Llobregat 1996	165

Gràfic VI.24 Població total per sectors econòmics. Baix Llobregat 1996.....	165
Taula VI.25 Població de 40 anys i més per sexe i sectors econòmics. Baix Llobregat 1996.....	165
Gràfic VI.26 Població de 40 anys i més per sectors econòmics i sexe. Baix Llobregat 1996	166
Taula VI.27 Distribució de la població de 40 anys i més per sexe i activitats econòmiques (CCAE-93). Baix Llobregat 1996.	167
Taula VI.28 Contractes registrats per grups d'edat i tipus de contracte. Baix Llobregat 2002.	168
Taula VI.29 Contractes registrats a la població de més de 45 anys. Baix Llobregat 2002.....	169

VII. SITUACIÓ LABORAL DE LA IMMIGRACIÓ EXTRACOMUNITÀRIA

Mapa VII.1 Distribució provincial de la població estrangera. Percentatge sobre el total d'estrangers. Març 2002	173
Mapa VII.2 Pes relatiu de la població estrangera sobre la població provincial. Març 2002	174
Taula VII.3 Evolució població estrangera. Nombre i percentatge sobre el total. Baix Llobregat (1991,1996 i 2001).....	178
Gràfic VII.4 Evolució del pes relatiu de la població estrangera sobre el total de la població. Baix Llobregat (1991, 1996 i 2001).....	178
Gràfic VII.5 Població estrangera per zones territorials. Baix Llobregat 2001.....	179
Taula VII.6 Evolució població estrangera per zones. Nombre i percentatge sobre el total. Baix Llobregat (1991-2001)	179
Gràfic VII.7 Percentatge de creixement de la població estrangera per zones. Baix Llobregat (1991-2001)	180
Gràfic VII.8 Proporció de residents estrangers sobre el total de la població municipal. Baix Llobregat 2001	181
Taula VII.9 Població estrangera per municipis. Baix Llobregat 2001.....	182
Gràfic VII.10 Procedència de la població estrangera resident al Baix Llobregat 1999 i 2001	183
Taula VII.11 Població estrangera per nacionalitat. Nombre i percentatge sobre el total de població. Baix Llobregat 2001	185
Gràfic VII.12 Itinerari de la via d'accés ordinària.....	189
Taula VII.13 Ocupació per sectors econòmics i origen de la població. Baix Llobregat 1996	193
Gràfic VII.14 Proporció de població ocupada per sectors econòmics i origen. Baix Llobregat 1996.....	193
Gràfic VII.15 Proporció de població estrangera ocupada sobre el total d'ocupació. Baix Llobregat 1996	195
Taula VII.16 Població usuària de servei AMIC per activitats econòmiques. Viladecans i Esparreguera. 2002.....	196
Taula VII.17 Població usuària de servei CITE per activitats econòmiques. Catalunya i Baix Llobregat. 2002.....	196
Taula VII.13 Relació contractual dels treballadors estrangers. Catalunya i Baix Llobregat. 2002.....	204